

**АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР
ЖӘНЕ ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ**

**КАЗАХСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ
И МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ ИМЕНИ АБЫЛАЙ ХАНА**

**KAZAKH ABYLAI KHAN UNIVERSITY
OF INTERNATIONAL RELATIONS AND WORLD LANGUAGES**

Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ

ХАБАРШЫСЫ

**«ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ АЙМАҚТАНУ»
СЕРИЯСЫ**

№ 2 (16) 2014

СЕРИЯ

«МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ И РЕГИОНОВЕДЕНИЕ»

ИЗВЕСТИЯ

КазУМОиМЯ имени Абылай хана

Алматы, 2014

ISSN 2307-650X

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Главный редактор

Кунанбаева С.С.,

ректор КазУМОиМЯ имени Абылай хана

доктор филологических наук, член-корреспондент НАН РК

Ответственный редактор

Шаймарданова З.Д.,

доктор исторических наук

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ

Азербает С.Г.,

к и.н., доцент, КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Ахметов А.К.,

д.филол.н., профессор, Секретарь Комитета по международным отношениям, обороне и безопасности Сената Парламента РК, академик Российской международной академии наук высшей школы, академик Международной академии наук высшей школы Казахстана

Булекбаев С.Б.,

д.филол.н., профессор, КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Бурханов К.Н.,

д. филос. н., профессор, депутат Мажилиса Парламента Республики Казахстан

Дутта М. (Dutta M.),

PhD, Университет им. Дж. Неру, Нью Дели / Jawaharlal Nehru University, New Delhi

Hamza G.,

Dr., Chiar Professor of Law, ordinari member of the Hungarian Academy of Sciences, Eötvös Lorand University (Budapest)

Зиркер Д. (Zirker D.),

PhD, Университет Вайкато, Новая Зеландия / Waikato University / New Zealand

Калво А. (Calvo A.),

PhD, Европейский Университет, Барселона / European University, Barcelona

Раев Д.С.,

д.филол.н., профессор, КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Русаков В.М.,

д.филол.н., профессор, Институт международных связей, Екатеринбург

РЕЦЕНЗЕНТЫ:

Калиева А.А.,

кандидат социологических наук

© **Научный журнал «Хабаршысы-Известия» КазУМОиМЯ имени Абылай хана**

Акционерного общества «Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана» зарегистрирован в Международном центре по регистрации сериальных изданий ISSN(ЮНЕСКО, г. Париж, Франция) и ему присвоен международный номер

ISSN 2307-650X

в соответствии с международным стандартом ISO 3297-98 «Информация и документация, международный стандартный номер серийного издания» (ISSN) и межгосударственным стандартом ГОСТ 7.56-2002 «Международная стандартная нумерация сериальных изданий».

М А З М Ұ Н Ы
С О Д Е Р Ж А Н И Е

ҚАЗАҚСТАН ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТЫҢ ЖҮЙЕСІНДЕ
КАЗАХСТАН В СИСТЕМЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Шубин В.Г. Проблемы Центральной Азии в условиях глобализации.....	5
Boyukliev N. Justice - equality among unequal.....	16
Булেকбаев С.Б., Аманжолова Ш.А. К вопросу о религиозной ситуации в Республике Казахстан.....	21
Изтаева В.А. Салыстырмалы саясаттану саясат туралы заманауи ғылымның бағыты ретінде	26
Сарсенов М.Б. Факторы гуманизации системы международных отношений.....	37
Досжанова А.И. Американдық мультимәдениет теориясы және қоғамдағы даму мәселелері.....	44
Бүркітбай Г.Ж. Халықаралық коммуникациядағы араб іскерлік қарым-қатынас этикасы.....	50
Байгожаева Д.Е. Понятие менталитета, ментальности этноса в гуманитарной науке.....	57
Сариева П. Халықаралық қатынастар тәжірибесіндегі терроризмді қаржыландыруға төтеп беру механизмдері.....	63
Нуртазин А.С. Анализ феноменов империализма и национализма в системе современных международных отношений.....	76
Аухадиева Ш.Д., Ахетова А. Политическая власть кочевников: сущность и проблемы исследования.....	82

**ӘДІСТЕМЕ, ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚҰҚЫҚ ЖӘНЕ
ДҮНИЕЖҮЗІЛІК ЭКОНОМИКА**

**МЕТОДИКА, МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО И
МИРОВАЯ ЭКОНОМИКА**

Байжомартова К.А.

Актуальные проблемы права международной безопасности.....91

Махмадинов Д.М.

Коммерциялық немесе банктік құпияны құрайтын мәліметтерді заңсыз алу және тарату субъектісі.....97

Муратова Р.А.

Моделирование экономических процессов.....104

Сейтбаткалова А.С.

Внешнеэкономический потенциал Республики Казахстан.....109

Аухадиева Ш.Д.

Интерактивные методы организации учебного процесса.....115

Сыздықова А.А.

Прокурордың тергеу барысындағы өкілеттілігін жетілдіру.....124

ҒЫЛЫМИ ПІКІР

НАУЧНЫЕ РЕЦЕНЗИИ

Раев Д.С.

Әлікенова Күлпан Нұрғазықызының «Вестернизация және қазақ мәдени феномені» атты монографиясының қолжазба нұсқасына пікір.....129

Молдабеков Ж.Ж.

Д.С. Раевтің «Қазақ шешендік өнері: әлеуметтік-саяси ойлар және дипломатия» атты оқу құралына пікір.....130

Требования к статьям, представляемым в «Хабаршысы-Известия»

КазУМОиМЯ имени Абылай хана.....132

ҚАЗАҚСТАН ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТЫҢ ЖҮЙЕСІНДЕ КАЗАХСТАН В СИСТЕМЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

УДК 3.32 (327)

Шубин В.Г.,
*доктор исторических наук,
профессор института Африки РАН, Москва, Россия*

ПРОБЛЕМЫ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

В статье освещены проблемы Центральной Азии в условиях глобализации. Автор дал определение термину «безопасность» посредством анализа «Арабской весны». Рассмотрены новое понятие «деглобализация» и понятие «Центральная Азия» в его эволюции.

Ключевые слова: деглобализация, национальная безопасность, клановость

Освещаются три понятия, три термина – безопасность, Центральная Азия - понятие «Центральная Азия» и его эволюция, и глобализация. Поэтому, обозначив основные положения, связанные с понятием «безопасность», ее, если можно так выразиться, «разновидностей», я подробнее остановлюсь на понятии «глобализации», и на появившемся в последнее время понятии «деглобализации».

Есть много определений безопасности. Самое простое определение: безопасность – это стабильность. Звучит красиво, но не всегда это оправданно, бывает, что страна или какой-то регион считается стабильным, и вдруг «полюхнут». Из многочисленных определений «безопасности» мне, пожалуй, больше всего нравится такое: «Состояние защищенности жизненно важных интересов личности, общества, государства от потенциально или реально существующих угроз или отсутствие таких угроз», хотя отсутствие угроз, наверное, редко бывает.

Есть как бы два «тренда», два подхода. С одной стороны, разделяют безопасность по направлениям – государственная, национальная, экономическая, энергетическая, информационная, продовольственная и т.д., и этот список все растет, все больше определений подключается к слову «безопасность». А с другой стороны, по географическому принципу, как это отражено в курсе моих лекций – национальная, региональная и международная.

Считается, что государственная безопасность – это понятие уже, чем национальная безопасность, что первая – лишь одна из составляющих второй. Даже приводят примеры, что государство может исчезнуть, а нация остается. Но не будем далеко уходить в философию или в этнологию, потому что понятие «нация» по-разному трактуется. Например, в России в последнее время, в том числе и на высоком уровне, говорят уже о «российской нации». Но конституция («ельцинская») начинается со слов: «Мы, многонациональный народ Российской Федерации...». Но если вы многонациональные, то как вы можете быть одной нацией? Противоречие здесь очевидно. Мне кажется, причина здесь историческая, потому что в русском языке слово «нация» имела как бы этический, «привкус», оттенок, в то время как в заданных языках – английском, французском и других – это и страна, и народ. Когда я еще учился в МГИМО, у нас был преподаватель военного перевода Рюрик Константинович Миньяр-Белоручев, майор, позднее – полковник и профессор, который говорил нам, что переводить с французского название министерства – «министерство национальной обороны» ошибочно, что нужно переводить «министерство обороны страны» или «государства», хотя это, конечно, дискуссионно.

Но поскольку мы употребляем термин «национальная безопасность», то, как мне представляется, это делается в двух смыслах. В одном, очень широком, когда речь идет о защищенности интереса личности, общества и т.д., а в другом можно употребить этот термин, когда речь идет о безопасности именно этой страны, а не региона и не о международной безопасности в целом. В национальном масштабе безопасность тоже очень многогранна – можно говорить о внутренних угрозах и о внешних угрозах.

Потенциал конфликтов очень большой, но здесь надо сделать оговорку. У меня лично вызывает скептическое отношение сам термин «конфликт», хотя он и принят и даже науку «изобрели» – конфликтологию. Но, как мне лично кажется, недостаток этого термина в том, что он как бы ставит на одну ногу агрессора и жертву агрессии. Вот пишут «палестино-израильский конфликт» или «арабо-израильский» конфликт, и даже когда в 1967. Израиль явно совершил агрессию против арабских стран, говорили о конфликте. Или в нашем Институте Африки в 1979, когда директором его был Анатолий Громько, была издана книга «Конфликт на Юге Африки». Но это был не просто «конфликт», а война за национальное освобождение, борьба за ликвидацию режима апартеида. Да, этот термин принят, но, даже употребляя его, не нужно

забывать, что он «сглаживает» жертву и того, кто на нее нападает, хотя бывают и конфликты, где обе стороны виноваты.

Какие могут быть угрозы для национальной безопасности стран Центральной Азии? Что для них типично, хотя и в разной степени, и особенно в том, что касается Казахстана? Так, для Казахстана многое не типично из того, что типично, скажем, для Таджикистана.

Как все мы знаем, в 20-е годы было проведено так называемое «национальное размежевание», границы между республиками были установлены вроде бы по этническому принципу, но далеко не всегда это было именно так. Так или иначе, по моему мнению, эта мера способствовала созданию государственности (или ее воссозданию, хотя государственность ранее в этом регионе почти не существовала в рамках отдельных этнических групп). В каждой тогдашней республике, а теперь независимом государстве, оказались люди разных национальностей, и это уже могло вызывать при ухудшении социально-экономического положения какие-то конфликты. Кроме того, были потоки поселенцев, и добровольных, и недобровольных, из центральных районов Союза. При существовании единого государства потенциальные конфликты сглаживались, но после его распада они в ряде случаев обострились.

Второй источник конфликтов – это существование клановости, регионализм, но он тоже в разных странах по-разному сказывается. Все мы помним трагедию – гражданскую войну в Таджикистане в начале 1990-х годов, когда конфликт имел во многом «клановый», «областной» характер, когда боевики из одной области воевали против жителей другой.

Третий момент – это разница в уровне жизни внутри отдельных стран и рост существующего разрыва. Например, в Тунисе, где началась так называемая арабская «весна», уровень жизни был нее плохой, но разрыв между верхушкой, окружением президента, особенно (в широком смысле слова) семьи его жены и безработной молодежью, в том числе с высшим образованием, был одной из причин выступлений, которые стали называть «революцией». Добавлю сугубо от себя: разочарование в старых идеалах, неудача социализма, в том числе и в некоторых арабских странах (где, конечно, социализм был своеобразный) не отменило стремление людей к социальной справедливости, и оно находит другие формы, в том числе и формы каких-то исламских организаций. Связана с регионализмом, клановостью, уровнем жизни и тема коррупции, характерная для многих стран, хотя и в разной степени.

И наконец, еще одна тема, В последнее время во многих районах мира, в том числе, к сожалению, и в Центральной Азии бывает нехватка продовольствия и особенно нехватка воды.

О региональных вызовах и проблемах можно много говорить. У Казахстана делимитированы все границы, то есть здесь вы находитесь в лучшем положении, чем Ваши соседи – мы все знаем о пограничных проблемах

между Узбекистаном и Кыргызстаном, между Узбекистаном и Таджикистаном и т.д. Нужно сказать еще, что, к сожалению, большинство проектов интеграции в регионе не работает или работает слабо. Например, Центрально-Азиатский Союз был создан еще в 1994, но сейчас о нем никто и не вспоминает. А те объединения или форумы, которые существуют, практически никогда не объединяют все государства Центральной Азии, особенно, поскольку Туркменистан объявил о своем нейтралитете, а Узбекистан то входит в них, то выходит. Все это не должно нас настраивать особенно оптимистично.

Есть движение к Евразийскому Союзу, в 2011 называлась дата его создания – 2013, но недавно В.В. Путин говорил уже о 2015. Хилари Клинтон, будучи госсекретарем США, говорила о необходимости помешать созданию (цитирую) «новой версии Советского Союза под видом экономической интеграции» [1]. То есть такая полезная вещь как экономическая интеграция уже воспринимается негативно.

Теперь хотя бы коротко о международной безопасности. С одной стороны, есть общемировые проблемы, которые касаются той или иной страны, скажем распространение ядерного оружия. А второй аспект - это влияние международной ситуации на регион Центральной Азии. Я просто обозначу точки. Есть так называемые ведущие державы, в данном регионе – это Китай, Россия, США, и есть соседние страны, прежде всего, Афганистан, особенно, Иран, Турция, Пакистан, может быть, в меньшей степени Индия. Все они своей политикой, так или иначе, влияют на ситуацию в Центральной Азии. Особенно у меня лично беспокойство вызывает стремление руководства США не мытьем, так катанием сохранить свои базы в регионе и после 2014, когда они должны вывести войска из Афганистана.

Пример внешнего влияния на ситуацию – события в Узбекистане. Была большая база США в Ханабаде, но когда в Ташкенте поняли, что мятеж в Андижане в 2005 начали люди, которых, будь то прямо или косвенно, готовили американцы, база была закрыта, и Узбекистан вышел из блока ГУУАМ и вошел в ОДКБ, но недавно снова вышел. Одновременно появились сообщения, что США намерены передать Узбекистану значительную часть вооружения и снаряжения, вывозимого из Афганистана. В этом эпизоде явно проявляется влияние внешних факторов на безопасность региона, в том числе и вашей страны.

Я здесь не затронул водных проблем, а они явно обостряются, и для этого есть объективная почва: в одних странах – ее источники, в других растет ее потребление, и, конечно, здесь нужны серьезные переговоры, иначе эта проблема может стать «пороховой бочкой» для региона.

Теперь я хочу перейти к следующей теме, это - глобализация. Определений глобализации тоже много. Согласно определению из Википедии, довольно примитивному, «Глобализация – процесс всемирной экономической, политической, культурной, религиозной интеграции и унификации» [2].

Извините за «непарламентское» выражение, но это – чушь. Невозможно, например, представить, что в мире будет одна «унифицированная» религия или одна культура (даже если западная культура проникает в различные регионы). Можно говорить об «американизации», но не об унификации – китайских ресторанов в Америке не меньше, чем американских в Китае, хотя их там немало появилось.

Мы уделим больше внимания глобализации экономической, но, прежде всего, я хочу подчеркнуть различие между понятиями «глобализация» и «глобализм». Нередко одно понятие употребляют вместо другого, но мне представляется, что «глобализм» - это понятие, прежде всего, идеологическое, когда навязывают свою точку зрения, свое господство, придают всемирный характер своим традициям. Это выражается и в так называемой доктрине «неоглобализма», которая появилась в период, когда США якобы стали единственной сверхдержавой.

Правильно сказать, что глобализация экономики шла впереди политических процессов, но в последние четыре-пять лет все чаще сам термин «глобализация» в его «абсолютном» понимании ставится под сомнение. Я не хочу сказать, что такого процесса нет, но, например, Андрей Костин, президент Внешторгбанка (ВТБ) заявил пару лет назад на Санкт-Петербургском экономическом форуме: «Опасно сейчас, на волне кризиса создавать жесткие рамки для ведения бизнеса. Я предвижу тенденции делиберализации, большего государственного регулирования и деглобализации» [3].

Очень интересная статья была опубликована в журнале «Международная жизнь» под заголовком - «2020 год: глобализация или деглобализация?» [4]. Ее автор, В.С. Паньков, зав. кафедрой международных экономических отношений Высшей школы экономики прослеживает процесс глобализации исторически и показывает, что глобализация – это не линейный процесс. Например, он приводит данные, что уровень мировой торговли 1913 был достигнут только в 1950 г. Действительно, долгое время в 1920-е – 1930-е годы был серьезный уклон в собственную узко национальную экономику, даже была автаркия в некоторых странах, особенно в Италии.

Этот автор статьи предупреждает, что и сейчас есть откаты, есть застой, иногда движение к рецессии экономической, а старые государственные инструменты были во многом ослаблены, особенно в странах Африки. Им навязали уменьшение роли государства, снижение государственных расходов, а новые международные инструменты для контроля еще не созданы, хотя сейчас предпринимаются усилия в этом направлении, особенно для борьбы с финансовыми махинациями, и эти меры обсуждались на недавнем саммите «Двадцатки» (G 20) в Санкт-Петербурге, в работе которого принял участие президент Казахстана Н.А. Назарбаев. Государства вынуждены вновь активизироваться в области экономики, но в основном это делается на национальном уровне.

Некоторые другие факторы также негативно влияют на экономическую глобализацию. Так, эскалация мирового терроризма приводит к «герметизации» границ, к ужесточению пограничного контроля. Например, при подаче документов на получение английской визы нужно заполнить в анкете более ста пунктов. Еще более серьезные проблемы возникают не то, чтобы уже из-за нехватки ресурсов в мире, но из-за уменьшения расширения объема доступных ресурсов. Кроме того, хотя все хвалят IT, интернет, и некоторые связывают процесс глобализации именно с развитием информационных технологий, но все чаще бывают «пробки» в интернете, и срывы были уже и в мировом масштабе. И при быстром росте, как теперь выражаются, «трафика», это может привести к большим трудностям.

Обостряется и проблема продовольствия. Всемирная торговая организация накладывает ограничения по объему производства, а во-вторых, значительная часть площадей в ряде стран используется теперь для получения сырья для биотоплива.

Ну и конечно, глобализации не способствует возросший наркотрафик. Мы должны не забывать, что при американском присутствии в Афганистане мы в России ежегодно теряем из-за наркотиков, поступающих оттуда в два раза больше людей, чем за десять лет афганской войны. Производство опиумного мака «под мудрым руководством» оккупантов выросло в 44 раза!

Есть и еще один вопрос. Очень интересная статья была опубликована недавно двумя академиками - Н.А. Симонией, долгое время возглавлявшим Институт мировой экономики и международных отношений РАН и А.В. Торкуновым, ректором МГИМО. Они полагают, что мир – не глобален, а представляет собой «симбиоз около 200 стран с разным размером, уровнем формационного, социально-экономического развития». (Кстати, мне лично понравилось, что они употребили термин «формационное», а то некоторые поспешили от него избавиться). По их мнению, сопоставлять страны без учета этой симбиозности – «все равно, что определять среднюю температуру по больнице, в которой лежат пациенты не только с различными, но чрезвычайно различающимися диагнозами» [5]. Каждая страна, или группа стран, если они объединились, преследуют собственные геополитические и геоэкономические интересы. Симония и Торкунов пишут, что еще во время так называемой двухполюсности, биполярности под ее покровом была уже тенденция к формированию многополюсного мира, хотя я лично считаю, что биполярности не было уже давно, с начала 1960-х годов, и речь должна идти не о создании многополюсности, или, как сейчас стали говорить, полицентричности, а о закреплении ее.

Теперь несколько слов о глобальных объединениях и форумах, которые существуют. G8 начала формироваться в 1975 году, еще как G6 (США, Япония, Германия, Великобритания, Франция, Италия), и лишь через год добавилась Канада, и группа превратилась в G7. Потом в 1997 добавилась Россия, но

добавилась относительно, поскольку ее не пустили на встречи министров финансов. Иногда российского министра на эти встречи приглашают, но далеко не всегда, хотя по золотовалютным запасам среди стран «G8» Россия находится на втором месте после Китая.

Я согласен с теми, кто считает, что она эта группа устарела и не соответствует уже требованиям времени. Кризис, начавшийся в 2008, показал ограниченность возможностей этой группы, и не случайно, во всяком случае, в том, что касается экономики, она реально была заменена «Двадцаткой». По мнению В.В. Путина, она «в целом площадка неплохая, востребованная, но современным реалиям, конечно, отвечает такая расширенная платформа для принятия решений, как «двадцатка».

Как вы знаете, «двадцатка» возникла давно, хотя некоторые пишут ошибочно, что она создавалась во время кризиса. Решение о ее образовании было принято еще в январе 1999, тогда на заседания собирались министры финансов и руководители центральных банков 20 стран, но с 2008 стали проходить уже встречи на уровне глав государства и правительств.

Следующее объединение, о котором нужно сказать, это БРИКС. (Кстати в России два года назад в соответствии с решением, принятым на саммите БРИКС в китайском городе Санья в 2010, был создан Национальный комитет по исследованию БРИКС. Он регулярно выпускает бюллетени, проводит конференции, много его материалов размещено в интернете). Инициатива создания этого объединения, включавшем первоначально Бразилию, Россию Индию и Китай, была проявлена Россией еще в 2006, хотя сам термин БРИК впервые употребил Джим О'Нил из банка «Голдман Сакс». Но использовал он его для обозначения объекта для вложения капиталов и т.п., но эта группа превратилась в субъекта, действующего самостоятельно. Сначала в 2006 состоялась встреча министров иностранных дел во время сессии Генеральной Ассамблеи ООН, в 2008 они уже собрались специально в Екатеринбурге, в 2009 там же состоялся первый саммит БРИК, за ним последовали саммиты в Бразилии, в Китае (где впервые участвовал президент ЮАР Джекоб Зума, и тем самым БРИК превратился в БРИКС) в Индии, и, наконец, в марте 2013 пятый саммит состоялся в южноафриканском городе Дурбане.

Очередной саммит должен был состояться в России в 2014, но его «уступили» Бразилии, мотивируя тем, что у нас состоится саммит «Восьмерки», да и зимняя Олимпиада в Сочи (хотя в Бразилии будет проведено не менее крупное мероприятие – «мондиаль», первенство мира по футболу). Так что в России встреча лидеров БРИКС состоится в 2015, и уже названо место его проведение – Уфа, в соседнем с Казахстаном Башкортостане. Там же состоится и саммит ШОС – Шанхайской организации сотрудничества, в которой Россия тогда тоже будет председательствовать.

Следующий форум - G GLOBAL, инициатива Президента Казахстана Н.А.Назарбаева, о которой, вы, конечно, знаете лучше меня, но я процитирую

из его выступления на саммите «Двадцатки»: Для того чтобы голос таких стран, к которым относится и Казахстан, был услышан, мною два года назад был инициирован проект G-GLOBAL. Это не альтернатива G8 и G20, а дополнительный инструмент глобального диалога, который уже реализуется как инфо-коммуникативная площадка». Я не буду сейчас входить в детали, но хочу подчеркнуть три положения в этой фразе: это – не альтернатива, а инструмент для диалога, и именно инфо-коммуникационный, для информации друг друга, для связи, для обмена мнениями. Я участвовал по приглашению руководства Университета в состоявшейся у вас в прошлом году конференции по этой теме, и, хотя в коем случае не желаю вмешиваться в ваши научные и учебные планы, я все же скажу, что эта инициатива, несомненно, заслуживают дальнейшего глубокого изучения.

А теперь несколько слов о терроризме, в том числе в связи с так называемой «арабской весной». Вот такая информация для размышления: с 1980 по 2003, за 24 года в мире было совершено 350 нападений террористов-смертников, из них менее 15% было направлено против граждан США (в разных странах мира). А за последующие 6 лет, с 2004 по 2009 - уже 1833 нападения, и из них 92% - против американцев [6]. Это показывает, что тот метод борьбы с терроризмом, который был принят США – война в Ираке, война в Афганистане, и по существу война в Йемене, где американские «дроны» - беспилотники бомбят, да и в Сомали они действуют – вызывают обратную реакцию и приводят к результатам, плачевным для Америки.

Теперь об «арабской весне», или, может быть, скорее «арабской зиме». Очень много было разговоров о «sweeping wave of democracy» («накатывающейся волне демократии»), но оказалось, что она не такая уж «sweeping» и не такая уж «democracy». Спорят о том, то ли это все было организовано США через неправительственные организации и т.д., то ли, наоборот, это было больше поражение Вашингтона. Я полагаю, что и те, и другие «перегибают», был элемент и того, и другого, несомненно, сказались и внешние факторы, но главными причинами были все же внутренние.

Если рассмотреть кратко. О Тунисе мы уже говорили, волнения кончились тем, что к президенту Зин эль-Абидину Бен Али пришел начальник Генштаба, сказал «Господин Президент, самолет готов». Бен Али собрался лететь к своему другу французскому президенту Николя Саркози, но тот его не пустил, и пришлось искать убежища в Саудовской Аравии.

Затем египетский президент Хосни Мубарак вроде бы отдал власть вице-президенту, но реально она сразу же перешла к Высшему совету вооруженных сил, а Мубарак оказался в тюрьме. Дальнейшие события хорошо известны: была принята новая конституция, проведены выборы, на которых победила политическая партия, создана движением «Братьев-мусульман» (между прочим, похожая, в том числе и по названию, на правящую партию в Турции) и президентом был избран ее представитель Мухаммед Мурси (кстати, интервью

с ним, взятое, когда он еще не был президентом, было опубликовано в журнале «Азия и Африка сегодня» и доступно в интернете). Но после того как Мурси стал расширять свои полномочия, начались уже массовые демонстрации с требованием его отставки. Основной лозунг на них был «Эрхаль!», то есть «Уходи!».

Военные дали политикам ультиматум, требуя достичь соглашения, а затем сместили Мурси, передав формально власть председателю Верховного конституционного суда в качестве временного президента. Идут споры, было ли это военным переворотом, но, так или иначе, теперь уже Мурси оказался в тюрьме, выступления его сторонников были подавлены с многочисленными жертвами, а само движение «Братьев-мусульман» запрещено вновь, как это сделал Гамаль Абдель Насер в 1954 после попытки покушения на него. Один египетский ученый в связи с этими событиями привел цитату из документа XXI века до нашей эры «Земля перевернулась, словно гончарный круг».

Важно определить, в какой степени «арабская весна» повлияла на ситуацию в странах Центральной Азии, есть ли возможность повторения таких событий. Я лично полагаю, что ситуация очень разная в разных странах региона, к тому же эйфория «арабской весны» уже прошла, хотя отдельные элементы повтора могут быть.

Пожалуй, большую угрозу представляют будущие перемены в Афганистане Президент Хамид Карзай уже не может по конституции выставить свою кандидатуру на очередной срок на выборах, назначенных на апрель будущего года, и далеко не ясно, сможет ли «посткарзаевский» режим сохранить после вывода основной части сил НАТО в 2014. Впрочем, термин этот может оказаться неточным, поскольку одним из кандидатов на пост президента является Кайном Карзай, брат Хамида. Кстати, противники нынешнего президента издевательски пишут, что он был «кассиром в игорном доме»; таковым он не был, но его биографы утверждают, что, он немало времени проводил в США, где его братья и сестры, включая Кайнома, занимались «ресторанным бизнесом».

Нельзя исключать, то выходцы из Центральной Азии, которые сейчас воюют на стороне талибов, в случае смена режима в Афганистане постараются проникнуть в страны региона, прежде всего, в Таджикистан.

А о другой угрозе, связанной с событиями в арабском мире, заставляет говорить агрессия стран НАТО и их пособников в Ливии. Да, была резолюция 1973 Совета Безопасности ООН, при голосовании по которой Россия воздержалась, хотя я глубоко убежден, что нужно было голосовать против. Но участники интервенции в Ливии сразу же вышли далеко за рамки этой резолюции.

Лицемерие ее организаторов было беспредельным. Менее чем за четыре месяца до начала бомбардировок ливийской территории те же лидеры, которые отдали приказы об их начале или содействовали им, приняли участие в 3-м

саммите Африка-ЕС в Триполи, где в своей Декларации выразили «благодарность Лидеру Революции (то есть Муаммару Каддафи) и народу Великой Социалистической Народной Арабской Джамахирии за заботу, гостеприимство и внимание, оказанное участникам этого Саммита» [7].

Тот же Николя Саркози, будучи президентом, принимал ливийского лидера в Париже как дорогого гостя, и, более того, по сообщениям СМИ, имеются «убедительные доказательства», того, что ливийские власти решили оказать ему финансовую помощь в кампании по выборам президента в 2007 [8], а Берлускони даже не постеснялся поцеловать руку «брата лидера» во время конференции Лиги арабских государств в Сирте, городе, который был год спустя разрушен натовскими бомбардировками.

Я не говорю, что, не дай бог, кто-то собирается сейчас бомбить Центральную Азию, но печальный опыт Ливии нам надо иметь в виду всем. Поэтому Россия сейчас так осторожно относится к принятию резолюций ООН по Сирии. О трагедии в Сирии информации много. В стране уже два с половиной года идет гражданская война, при этом противники нынешней власти получают разностороннюю поддержку извне.

В связи с событиями в Сирии, да и в других местах для оправдания вмешательства нередко ссылаются на так называемую «ответственность защищать», резолюция о которой была принята Генеральной Ассамблеей ООН в 2005 (по-английски обычно пишут «R2P» - «Responsibility to protect»), а затем поддержана Советом Безопасности в 2006, в резолюции 1674 которого, в частности, говорится, что «умышленные нападения на гражданских лиц и других лиц, пользующихся защитой, и совершение систематических, вопиющих и широкомасштабных нарушений международного гуманитарного права и норм в области прав человека в условиях вооруженного конфликта могут представлять собой угрозу международному миру и безопасности, и вновь подтверждает в этой связи свою готовность рассматривать такие ситуации и при необходимости принимать надлежащие меры» [9]. То есть «ответственность защищать» - отнюдь не карт-бланш для вмешательства, и в этом случае должны быть соблюдены соответствующие процедуры, то есть для реализации этой готовности должно быть принято соответствующее решение Совета Безопасности.

Список литературы

1 Clover Charles. Clinton vows to thwart new Soviet Union: [Электронный ресурс]. – Режим доступа URL: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/a5b15b14-3fcf-11e2-9f71-00144feabdc0.html#axzz2khYwGolx> - (дата обращения: 21.09.2013).

2 Глобализация: [Электронный ресурс]. – Режим доступа URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki/> - (дата обращения: 21.09.2013).

3 Президент ВТБ: Мир ждет деглобализация и делиберализация: [Электронный ресурс]. – Режим доступа URL: <http://www.regnum.ru/news/1172694.html/>- (дата обращения: 21.09.2013).

4 Паньков В.С. 2020 год: глобализация или деглобализация?// Международная жизнь. - 2010. - № 5. - С.163-176.

5 Симония Н.А., Торкунов А.В. Глобализация и проблема мирового лидерства // Международная жизнь. - 2013. - № 3. – С.15-19.

6 Robert A. Pape, James K. Feldman. Cutting the Fuse: The Explosion of Global: Suicide Terrorism and How to Stop It. - Chicago: University of Chicago Press, 2010. – P.2.

7 Tripoli Declaration (2010) EuroAfrica.net. [Электронный ресурс]. – Режим доступа URL: <http://europafrica.net/>- (дата обращения: 29.09.2013).

8 Chrisafis A. Nicolas Sarkozy faces renewed claim Gaddafi agreed to fund 2007 campaign. The Guardian, London. [Электронный ресурс]. – Режим доступа URL: <http://www.guardian.co.uk/>- (дата обращения: 29.09.2013).

9 Организация Объединенных Наций. Резолюция 1674 (2006), принятая Советом Безопасности на его 5430-м заседании 28 апреля 2006 года. [Электронный ресурс]. – Режим доступа URL: <http://daccess-dds-ny.un.org/>- (дата обращения: 29.09.2013).

Шубин В.Г.,

Африка институтының тарих.ғ.д., профессоры, Мәскеу, Ресей

Жаһандану шарттарындағы Орталық Азияның сұрағы

Жаһандану шарттарындағы Орталық Азияның сұрағын жарық түсірілген. «Қауіпсіздік» термин ұйғарым «Араб көктемі» арқылы бер талдауды. Үш ұғым, үш термин - қауіпсіздік, орталық Азия және жаһандану - халықаралық қатынастың дамуында үлкен рөлді ойнайды. Орталық Азияның қауіпсіздігі ара шарттар жаһанданудың мұңсыз халықаралық шамалармен БҰҰ және қауіпсіздіктің ақылының тынымдарымен сәйкес болуға керек.

Shubin V.G.,

Doctor of Historical Sciences,

Professor at the Institute of African Studies, Moscow, Russia

Problems of Central Asia in the context of globalization

Here highlights the problems of Central Asia in the context of globalization. The definition of the term "security" was given through the analysis of the "Arab Spring". Considered three concepts, three terms - Safety, Central Asia and Globalization - play an important role in the development of international relations. Security in Central

Asia in the context of globalization must be ensured by international standards in accordance with the decisions of the UN Security Council.

УДК 3.34 (347.18)

Boyukliev N.

*Dr. PhD, Department of Social and Legal Sciences,
Technical University of Varna, Bulgaria*

JUSTICE - EQUALITY AMONG UNEQUAL

The idea of Justice is the biggest speculation in the political dictionary – it is used constantly in order to show what people want to hear and what government would never fulfill. Society is possible if Justice is alive. In other words, ways are sought for its formal, fictitious revival, which converts it in dreamed illusion. The degree of civilization of a society is the smallest difference between real and formal justice.

Keywords: equality, justice, great philosophers

There are two types of people: the ones who know that they are living in an unjust world and the ones who don't know even that. My concern is that the first group is divided into two subgroups: the ones who are sure that Injustice is absolute and the ones who know that Justice is simply impossible.

Justice for me is the level of complacency of the person that he/she lives (or should live) in a world full of love, equality and fraternity. It is in this sense that a man needs the two main possessions of our civilization – God and Law. If we have fear of God as a supreme instance, handing out justice, then we need the Law, which to impose justice by force. But, alas, this does not exhaust the problem of application of justice. There is nothing more useless in this life than universal rules. They help to put in the same mold everything and everyone, but when it comes to the individual and his often unrealized, but desired and sought freedom, then the universal and the absolute do more harm, rather than being helpful.

As Oscar Wilde says, “Nowadays people know the price of everything and the value of nothing” [1]. Unfortunately, when we talk about justice, too often we consider it a convertible currency that we can use to buy public recognition or at least sleeping conscience. The people in power feel instinctively that the populism on "Justice" is the easiest way to win the voters' choice so especially before elections they fill our heads with the ideas of who is the “biggestest” advocate for a just and humane society. Whether this bought and sold Justice will cost 20-30 dollars or a lucrative position, the real value of this effort is the Hope given to us that finally we the people will receive by the merits. And so – generation after generation – we live

with the illusion that the Justice will reign, that man will not be a wolf to man, that we will love each other as brothers and we will live satisfied and happy in a society of mutual respect, understanding and honest desire to help each other in need; in other words, in a society where the Value of Justice, not its Price, will be recognized by all.

In order to avoid being ungrounded in my reasoning, I will focus on the understanding of justice of the great philosophers – Socrates and Aristotle.

For Socrates justice is related to the compliance with laws, but also to citizens' conscience. The emphasis is on the fact that one should not enter into strife with his own moral values when they are in conflict with the law. In other words, it is better to suffer injustice, than to commit one, because the suffering of an injustice, as opposite to committing one, has nothing to do with vice.

Aristotle on the other hand emphasizes on the person acting consciously, guided in everything by the proportionality and the consideration of uniformity. According to him, people are unequal in nature. This means that each person has different capabilities; different talents and therefore we cannot evaluate people the same way. Everyone has also a different contribution to the development of society. That is why we cannot speak of quantitative equality between people. Because it would not be fair. One should be judged according to his/her merits and skills. For Aristotle, there are two types of justice:

The *distributive justice* is associated with determining the type of proportion or criteria for evaluating people and the way to distribute proportional equal parts of good and harm. On the distributive justice rests the existence of the state.

The *rectificatory justice* is associated with re-establishment of equality before the law. It means receiving a punishment when a particular person violates the law. The rectificatory justice of the state replaces revenge, having in mind that revenge could hardly contain justice due to the content of emotions, whilst the judge is impartial. Therefore the punishment that he imposes will be associated with restoration of justice [2].

After Aristotle it looks like the priests of the goddess "Justice" should simply apply her decrees in society and people will be pleased and happy.

But what happens at the end of the day? The whole course of human history is a series of failures on the "Justice" topic! Equality before the law - yes, but not for the "more equal". Judgment for the guilty? Naturally! Anyone is guilty if he doesn't have the equivalent of 30 pieces of silver to redeem himself. And moral, conscience... Oh, conscience is so fashionable today, that anyone who has decided to work "*for the benefit of the genus*", i.e. in favor of his whole extended family, has armed himself up with several consciences – as soon as one gets dirty, the next replaces it immediately.

So justice is a beautiful but vicious circle of our recognized desire to manifestation of ourselves, in the impetuous "waving of hands", in this grand celebration of our personality, until we reach the "neighbor's nose" and break it down. Then we feel that Justice is not giving or limiting freedom. It is something

much more important and much more difficult to actually implement, because actually it is self-limitation and respect other rights and freedoms first, and only then respect the own ones. The failure of previous social systems lies in the really vicious defense of one's freedom, in the search of the price and not the value of Justice. So it doesn't matter whether we want justice in communist, capitalist or any other society. Our consumer thinking has created a consumer Justice. The more the illusory, but craved happiness lies in the *Wanting*, the easier the true Justice will slip out.

Justice cannot be bought, sold or given away. It must come from where she originated – from the law of conscience and the clear moral values. Social harmony will appear when we ourselves embrace harmony. Justice is therefore something "fragile" and fine. It tries to protect its sacred values: personality, liberty, property. That is why the "equality of unequal" [3] is the most blatant injustice that blows any, even the healthiest society. Societies built on the principles of misunderstood justice, i.e. on grounds of "yours is your" and "mine is mine", are doomed to destruction, because the boundary between "yours" and "mine" is totally subjective. As absurd as it sounds, people actually tolerate "Justice by necessity." It is a social peace with plenty of demagoguery in the proclaimed rights of all and their actual absence when "mine" is threatened by "yours".

Let us answer to ourselves: do we encourage individuality and differences? Do we have the ability to forget the artificial "equality" that penalizes talented and by grabbing from them benefits those who otherwise cannot take care of themselves? Do we realize that justice does not equalize, but highlights the differences and so it gives each person his "due", what's "his/hers", not... "equally to everybody", "the same", "in equal parts".

So it inevitably follows that any attempt to proclaim a general and abstract "justice" applicable to all individuals, and even more "in any case", actually is a denial of justice and protection of arbitrariness and non freedom: what is equal for the unequals, is absurd and unjust.

So I logically reach two funny but also sad conclusions that I will express in aphoristic style:

- Inequality is eternal (absolute) Justice - transient (relative)!
- To the question "is there Justice" we have to give an affirmative answer: yes, there is no Justice!

Everything is interconnected in this world. So, I suppose, the following interpretation of the Relativity theory will not sound absurd. The known formula can also sound like this:

The *real* relativity of Justice is equal to the *real* mass of the won freedoms and rights of citizens in society, multiplied by the *real* empty populist rhetoric, squared.

As you can see, Einstein's theory is valid in this case and therefore we can conclude that Justice and Relativity go hand in hand and their *absolute* dependence on one another is visible to everyone.

With this unusual little formula I want to show the true relativity of this important factor in the development and functioning of the society - Justice. Whether we like it or not, the idea of justice is an indisputable speculation in political, social, informal, human vocabulary. It is trite, but sought concept for justifying our actions. At the same time, whether we realize it or not, we yearn for this dreamed Justice, because we need to live in the illusion of the "best of all possible worlds." At the end of the day the society itself is possible, if Justice is alive. In other words, when it lacks, we are looking for ways for its formal, fictitious revival. It is this fictitious revival that is the most absurd, but also the most sought way to deal with social conflicts and tensions. Relativity is neither the most desirable nor the most advantageous characteristic of Justice, but definitely the most correct.

At this point of my presentation I will ignore the philosophical insight about Justice – not because Plato’s ideas, Jean-Jacques Rousseau’s utopia, Kant’s dry rational conclusion and John Rose’s practical contemporary interpretation do not deserve to be given their due attention. On the contrary! However, justice is too much treated as a philosophical phenomenon, its moral nature is too much sought and therefore it turns out to be impossible to take it out of the frame of Relativity.

Is it possible a safe and reliable criterion be found for assessing what is fair and what - not? And without the need of long and boring evidence? By the logic that there isn’t anything incredible enough that hasn’t been already described in numerous volumes; I also tried to find something... absurd for me as a philosopher, namely, the psychological aspect of Justice. It turned out that I easily found a strange, but maybe revolutionary discovery. It is made by American neurophysiologists who have held very curious study. They found out that when taking decisions on moral dilemmas requiring a choice between "more fair" and "more efficient", three not very large sections of the human brain are excited, related not to the reflective-logical activity, but to the emotions. This confirms the assumption of some of the empirical philosophers such as David Hume and Adam Smith that the notion of justice is rooted in the emotional sphere and is based on empathy and sympathy. I will not go into explanations of the study itself, nor will I accept it unconditionally. I am more excited over these issues that I propose for discussion:

- If we know where the "Control Center" of our fair assessment of things is located, is it better in the future to stimulate it in order to take the “right” decisions or on the contrary – to blunt it in order to “eradicate” the very sense of justice?

- The road to justice can be emotional, can be reflective, can be intuitive - it doesn’t really matter. Why do we need to be fair to others and why we seek justice for us - that is the question that makes sense.

At the end of the day everyone cares whether the society can guarantee justice for him/her, he/she is irritated to see the reigning all around injustice and asks himself/herself: why should I be fair to others, when they are not fair to me? Let’s admit it – doesn’t that attitude repel us from others and make us bitter and closed in

ourselves? How long will we accept with crooked, but silent and obedient smile when the people in power turn Justice into a bargaining chip for their electoral success?

There is very little ethics in our relations in society and a lot of indifference, neglect and disinterest. Let us find ourselves in the society and the society in ourselves. Human life is too short to squander it in alienation, indifference and hatred. It is fair to have the chance of being ourselves in this life. Let us not waste it!

References

- 1 Wilde O. The Picture of Dorian Gray. - University of Virginia, 2011. - P.53.
- 2 Aristotle Nicomachean Ethics. - University of Adelaide, 2014. - P.45.
- 3 Hegel G. Elements of Philosophy of Right. - Cambridge University Press, 1991. - P.347.

Буюклиев Н.,

доктор PhD, элеуметтік-құқық ғылымының кафедрасы,
Техникалық университеті, Варна, Болгария

Әділдік - теңсіздің арасында абатшылық

Әділдік туралы идея саяси сөздікте ең үлкен саудагерлік - ылғи пайдаланылады, не адамдар есту қалайды, қарамастан шенеуніктер ешқашан орындамайды. Қоғамның тіршілігі ықтимал, егер әділдік тірі. Сырттар сөздермен, адамдар - формалдық, жалған тірі жолдарын ойдағыдағы бекерлікке деген айналады. Қоғамның мәдениет дәрежесі шынайы және формалдық әділдіктің арасында кіші ажырым.

Буюклиев Н.,

доктор PhD, кафедра социально-правовых наук,
Технический университет, Варна, Болгария

Справедливость – равенство среди неравных

Идея о Справедливости самая большая спекуляция в политическом словаре – используется постоянно, чтобы показать, то, что люди хотят слышать и то, что управленцы никогда бы не исполнили. Существование общества возможно, если Справедливость жива. Другими словами, люди ищут пути его формального, фиктивного воскрешения, которое превращается в воображаемую иллюзию. Степень цивилизованности общества это наименьшая разница между реальной и формальной справедливостью.

УДК 2.28(2-1)

Булекбаев С.Б.,

*д.ф.н., профессор кафедры международных отношений КазУМОиМЯ
им. Абылай хана, Алматы, Казахстан*

Аманжолова Ш.А.,

ст. преп., к.ф.-м.н., КНК им. С. Курмангазы, Алматы, Казахстан

К ВОПРОСУ О РЕЛИГИОЗНОЙ СИТУАЦИИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

В данной статье авторами анализируется современная религиозная ситуация в РК. Рассматриваются как в аспекте «религиозного либерализма» стали проникать в страну вахабитские и салафитские учения. Дается свое видение решения некоторых проблем.

Ключевые слова: вахабизм, салафизм, религиозный экстремизм, религиозный либерализм, суфизм

Серьезную обеспокоенность власти, да и всей общественности вызвали недавние трагические события, произошедшие в нескольких областях Казахстана. Здесь имеются в виду события связанные с религиозным экстремизмом, повлекшие за собой человеческие жертвы. Такие события не могут не вызвать обычных в подобном случае традиционных вопросов. Кто виноват и что делать? К великому сожалению глубокого анализа произошедших событий, трезвой оценки, и разумных предложений по исправлению ситуации до сих пор мало, как с точки зрения наших аналитиков и экспертов, так и со стороны властей, говорит известный узбекский ученый - востоковед, доктор исторических наук профессор Б.М. Бабаджанова. На наш взгляд, ученый совершенно прав, поскольку наша власть в борьбе с религиозным экстремизмом особенно после этих событий, пытается бороться с ним, в основном опираясь на традиционные запретительные меры большевизма. Запретить, наказать или посадить. На наш взгляд борьба с этим опасным явлением должна строиться на глубоком понимании этого опасного явления. Выявления ее сущности, причины ее появления в нашей стране и выявления ее социальной базы в нашем обществе. Чтобы ответить на эти вопросы нужно обратиться к специалистам. На наш взгляд, таковыми, вне всякого сомнения, является такие востоковеды - исламисты как узбекский ученый Б.М. Бабаджанов, о котором мы упомянули выше и российский ученый Ю.А. Михайлов. Последний, кстати, считается автором самой лучшей в России за последние десятилетия, книги по исламу под названием «Пора понимать Коран». Согласно профессору Бабаджанову Б., данной в его интервью, на наш взгляд, дается очень точная характеристика религиозной ситуации в РК, которую мы здесь кратко воспроизведем. По его мнению, в Казахстане сегодня

нужно, прежде всего, во-первых, уточнить понятие «религиозный либерализм», во-вторых, четко определить, кто из экспертов формирует эту стратегию «религиозного либерализма»? И где та неуловимая граница между либерализмом и бесконтрольным развитием ситуации? В-третьих, кто и как (особенно во властных структурах и некоторой части религиозных деятелей) оценивают, складывающуюся ситуацию? Он считает, что последнюю группу можно условно разделить на три. Первые - это те, кто поддерживает усиление т.н. «ваххабитов» или «салафитов» в Казахстане. Они полагают, что ситуация как раз стабильная, и часто используют в своих целях риторику о толерантности и духовности. Вторые - это те, кто получил религиозное образование в Пакистане и других образовательных центрах, они также разделяют мнение о «возрождении чистого ислама - религии отцов и дедов». Третьи, это те слои бизнесменов, кто участвуют в темных «финансовых схемах», которые всегда сопровождают такие религиозно-идеологические проекты (особенно «ваххабитские»). По мнению Бабаджанова, эти господа часто становятся орудием в этом сложном международном проекте укрепления позиций в Казахстане новой религиозной идеологии, которая, чужда религиозным и культурным традициям страны, но удобна некоторым внешним игрокам за влияние в странах ЦА. Вместе с тем, эти люди, по его мнению, не видят или не осознают их возможных политических и идеологических последствий для Казахстана. Это наглядно показали недавние трагические события в нашей стране. Эти события также показали, какая опасность таится в довольно индифферентном отношении, властей, некоторых правоохранительных органов, и в первую очередь КНБ к процессам почти открытого насаждения чуждых для Казахстана религиозно-политических идеологий, которые, как показал опыт ряда стран и становятся благодатной почвой для религиозных экстремистов и террористов.

На наш взгляд, эти события также показали и религиозную безграмотность нашего общества, особенно молодежи в понимании сути ислама. Здесь мы снова обратимся к Бабаджанову Б.М., где он дает краткую справку по исламу и по суфизму. Ученый отмечает, что Ислам как всякая мировая религия представляет собой очень сложное явление, которое имеет различные аспекты. Поэтому не случайно, что внутри этой религии всегда были дискуссии о «правильном исламе». В этом споре одни богословы занимали толерантные позиции, понимая, что ислам распространяется на огромной территории с разными культурными и иными традициями. В первую очередь, такое понимание проявляли большинство суфиев, философы, знаменитые богословы и т. п. Другие богословы, стараясь возродить «первородный ислам», всегда становились на радикальные позиции; их сейчас называют фундаменталистами, салафитами, религиозными экстремистами и т.п. В современном мире фундаменталисты от религии, очевидно, не опасны сами по себе. Опаснее то, что их идеология становится основой агрессивных представлений тех, кто

берет в руки оружие, надевает т.н. пояса шахидов, презирает и объявляет вне шариата тех мусульман, кто следует национальным традициям, толерантен к «иноверцам» и т.п.

Эта справка или пояснение, на наш взгляд, необходима для общественности потому, что в Казахстане сегодня процессы религиозного возрождения набирают обороты, тем более что при современных развивающихся видах коммуникаций (информационных и личных), страна открыта всем внешним влияниям, в первую очередь религиозно-идеологическим. Часто эти влияния обретают и иные, внешне благовидные виды «борьбы за свободу и демократию». Поэтому, сегодня очень важно разобраться в каких формах возрождается религия в Казахстане, и с какими вызовами мы столкнемся в ближайшие 10–15 лет? На эти вопросы, к великому сожалению, сегодня нет однозначного ответа. Несмотря на это актуальной задачей современных политиков остается выработка той или иной стратегии, эффективных мер по регулированию религиозной жизни, способность предугадывать возможные вызовы. Тем более что в международном плане «религиозная карта» (чаще это группы экстремистов) используется в качестве способа вмешательства во внутренние дела, давления и т.п. В этом плане у нас не все благополучно, потому что, по мнению аналитиков, т.н. «ваххабиты» широко пользуются поддержкой очень влиятельных людей и, видимо, некоторых представителей правоохранительных организаций и СМИ. Короче, в противостоянии суфиев и т.н. «ваххабитов» последние явно доминируют. Это очень опасная тенденция. Поясним в чем суть дела. Говоря о суфизме, отметим следующее. Что в Казахстане суфизм (даже в исторически позднейшем виде, каком мы видим его сейчас) частично возродил основные теологические и ритуальные традиции. Ее особенность в том, что он сохраняет конформистские позиции, допускает разделение светской и духовной власти, признает легитимность национальной и культурной самобытности мусульманских народов и т.п. В этом плане позиция «Ваххабитов», принципиально противоположна. Они сторонники теократической власти, единства светской и духовной власти и т.п. Поэтому суфизм для ваххабитов суфизм духовную и социальную конкуренцию. Хотя суфизм исторически всегда был ближе к казахской культуре, традициям, местным и традиционным формам бытования ислама. Они серьезные конкуренты «ваххабитам», успехи которых были бы невозможны без основательной ресурсной базы и скрытой поддержки некоторой части влиятельных лиц. По мнению ученых, вытеснение суфизма из легальной религиозной жизни повлечет за собой радикализацию этой сферы, что этот вакуум пополнят фундаменталистские джамааты. Кроме того, поражение суфиев в Казахстане будет означать серьезный подрыв исторических казахских традиций и культуры. А при нынешнем развитии ситуации освободившееся «религиозно-идеологическое поле» займут далеко не светлые силы и структуры. Это, будет иметь очень негативные

политические, культурные и социальные последствия для Казахстана, пора это осознать. Такое уже не раз было в истории. Как, например, в Египте, в Пакистане и других арабских странах, когда подавление суфиев привело к тому, что их место сначала в духовной, затем социальной и политической сферах заняли движения и партии фундаменталистов, причем с использованием лозунгов против модернизации и вестернизации мусульман. Как только они получили легальный доступ к пропагандистским ресурсам, они естественным образом скатились к крайней агрессии и терроризму, что положило начало длительному конфликту с государством. Совершенно очевидно, что это очень опасное явление. И совершенно очевидно, что суфизм для Казахстана есть более приемлемая альтернатива чуждым идеологиям. В качестве справки Бабаджанов Б. отмечает, что на территории Казахстана, последние несколько столетий доминирующую роль на религиозном поле занимал суфизм, точнее, яссавийская форма суфизма, которая зародилась на территории современного Казахстана в пятнадцатом веке. Именно Ясауи сумел соединить ислам с традиционными верованиями населения народов проживающих на территории Центральной Азии и Казахстана. Именно такой сплав ислама и в частности, тегрианства получил распространение на этой территории. Поэтому не случайно, что Президент Н.А. Назарбаев, во время очередного посещения (зиярет) могилы Ходжа Ахмета Яссауи (11 марта 2011) во всеуслышание заявил, что наследие великого шейха является частью духовного наследия казахского народа и народов всего региона. К великому сожалению, говорит Бабаджанов, «официальное духовенство», муфтият Казахстана, в отличие от Н.А. Назарбаева, видит в суфиях только своих духовных конкурентов. Не учитывает того, что исторически на территории Казахстана доминировал не классический ислам, а специфический ислам, в котором присутствовали элементы тегрианства и шаманизма. Если в классическом исламе есть только Аллах и его пророки, то для традиционного ислама в Казахстане свойственны и духи предков - «аруахи», от которых казах вряд ли в обозримом будущем откажется. Поэтому говорит Бабаджанов Б.М., не лучше ли иметь дело с традиционными и самое главное — конформистскими и политически отчужденными и лояльными организациями вроде суфиев? На наш взгляд, узбекский ученый совершенно прав. В этом плане наш муфтият должен не слепо переносит в РК классический ислам, а учитывать ее исторически сложившиеся в Казахстане формы. Отсюда рассматривать традиционный ислам в РК не как конкурента, а ближайшего союзника в сфере духовного просвещения нашего населения.

Все вышеизложенное выше со всей очевидностью говорит, прежде всего, во-первых, о религиозной безграмотности общественности, во-вторых, о необходимости уточнении и конкретизации государственной стратегии к понятию «религиозного либерализма» особенно в контексте недавних трагических событий в РК, связанных с религиозным экстремизмом.

В третьих, как совершенно справедливо говорит Ю.А. Михайлов, наши верующие не на словах, а на деле должны ощутить живой интерес к ним со стороны государства, которому пора, наконец, уяснить, что в поле его конституционной ответственности, как государства светского, должны бы оказываться и дела религиозные, когда речь заходит о защите духовного здоровья граждан от всякого рода бацилл в религиозной оболочке. Другими словами, отбросить мишурную светскость и либеральную фразеологию о демократии. Поскольку от правильного решения данного вопроса будет зависеть стабильности и безопасности в нашей республике. В конечном счете, это проблемы национальной безопасности РК.

Список литературы

1 Бабаджанов Б.М. Информационный сайт, посвященный ногайцам: [Электронный ресурс]. – Режим доступа URL: nogaici.ru. - (дата обращения: 24.03.2014).

2 Михайлов Ю. А. Пора понимать Коран: Сборник статей. 2-е изд., исправ. и доп. - М.: Ладомир, 2007. – 240 с.

Булекбаев С.Б.,

филос.ғ.д., профессор, халықаралық қатынастар кафедрасы,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Аманжолова Ш.А.,

Курмангазы университеті физико-математика ғылымдарының кандидаты,
аға оқытушы, Алматы, Қазақстан

Қазақстан Республикасындағы діни ахуал туралы

Қоғамның діни сауатсыздығы, анықтаудың қажеттілігі және ұғымға мемлекеттік стратегияны «діни либерализм» конкретизация ҚР-ға діни экстремизммен байланған әлгідегі трагедиялық оқиғаларын мәнмәтінде әсіресе маңызды. Себебі осы мәселенің дұрыс шешімінен біздің республикада тұрлаулылық және қауіпсіздік бағынышты болады. Бұл ҚР ұлттық қауіпсіздіктің сұрағы

Bulekbayev S.B.,

d.phil.sc., professor of department of international relations, Ablai Khan
KazUIR&WL, Almaty, Kazakhstan

Amanzholova Sh.A.,

c. physics-math.sc., senior lecture, S. Kurmangazi university, Almaty, Kazakhstan

To a question about the religious situation in Republic of Kazakhstan

Religious ignorance of society, the need to clarify and articulate the state strategy to the concept of "religious liberalism" is particularly important in the context of the recent tragic events in the Republic of Kazakhstan related to religious extremism. Since the correct solution of this question will depend on the stability and security in our country. Ultimately, it is the problem of National Security.

УДК 332:303.4

Изтаева В.А.,

*Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Қазақстан тарихы және қоғамдық -
ғылымдар кафедрасының саяси ғылымдарының кандидаты, доцент,
Алматы, Қазақстан*

САЛЫСТЫРМАЛЫ САЯСАТТАНУ САЯСАТ ТУРАЛЫ ЗАМАНАУИ ҒЫЛЫМНЫҢ БАҒЫТЫ РЕТІНДЕ

Салыстырмалы саясаттану дегеніміз саяси білім мен зерттеулердің арнайы саласы болып табылатын саясаттану ғылымының ерекше бөлімі, ол саяси ойлардың бір бағыты ретінде қалыптасқан. Жалпы айтқанда, салыстырмалы саясаттануды әр түрлі саяси құбылыстарға компаративтік (салыстырмалы) тұрғыдан қараудың бір тәсілі деп табуымыз керек.

Тірек сөздер: салыстырмалы саясаттану, компаративтік, үрдіс, салыстырмалы талдау

Қазіргі саясат теориясы үлкен дәрежеде осы салыстырмалы саясаттанудың нәтижелеріне; яғни әр түрлі саяси жүйелерді, саяси режимдерді, саяси институттар, билік және басқа да саясат ғылымының маңызды категорияларын елдердегі саяси үрдістен бастап саяси мәдениетімен аяқталатын салыстыру нәтижелеріне арқа сүйейді. Салыстырмалы саясаттану бәрінен бұрын саясат ғылымының терең талдаулар жасау үшін аса қажет, оның көмегімен қазіргі

өзіміз өмір сүріп жатқан бірлігі мен қарама-қайшылықтары мол әлемде, құрлықтар мен аймақтардағы түрлі саяси үрдістерге, саяси өмір мен саяси жүйелерге баға беріледі, ерекшеліктеріне талдау жасалады. Ол қоғамның саяси өмірін сол қоғамның экономикалық, әлеуметтік және рухани тіршілігімен тығыз байланыстыра, өзара қарым-қатынаста зерттейді. Салыстырмалы саясаттану әр түрлі мемлекеттер, жаңа өркениетті құрылымдар мен демократиялық жалпы адами ерекшеліктермен танысуға мүмкіншілік береді. Ол салыстырмалы талдау арқылы, Батыстың алдыңғы қатарлы елдеріндегі саяси өмірдің индустриядан кейінгі ақпараттық және технологиялық жетістіктерін Ресейдегі жаңа демократиялық қоғам мен құқықтық мемлекет құру жолында тәжірибе ретінде пайдалануға мүмкіндік береді [1]. Салыстырмалы тәсілді пайдалану зерттеушінің тағылымын кеңейте түсіп, оның басқа елдер мен халықтардың тәжірибесін жемісті пайдалануға, басқалардың қателіктерінен оқып үйренуге, сөйтіп мемлекеттің қалыптасу ісінде «велосипед ойлап табудың» қажетсіздігіне көз жеткізеді. Елдің өзіндік ерекшелігін ескере отырып, осы тәсілді қолдану, қоғам мен мемлекетті реформалау уақытында қазіргі ресей саясаттануы үшін аса қажет.

Салыстырмалы талдау әлеуметтік және гуманитарлық ғылымдарда ХІХ ғасырдың аяғында кеңінен қолданыла басталды. АҚШ-тың тарихи мектептерінің ықпалымен салыстырмалы саясат тәсіліне бет бұру басталды. Осы тәсілдің алғашқы қолданушылардың бірі, американдық зерттеуші Э.Фримен, өзінің «Салыстырмалы саясат» (1873 ж.) атты кітабында: «тарих – ол кешегі саясат, саясат – ол бүгінгінің тарихы» деген белгілі тезисін келтіреді. Конституциялық мекемелердің тарихын үйренуде салыстырмалы филология мен саясат тәсілін пайдалана отырып, Э.Фримен әр түрлі тарихи дәуірдің мемлекеттері мен халықтарының ұқсастық белгілерін іздеді және оны олардың тамырының бар екендігімен түсіндірмекке тырысты.

Салыстырмалы саясат тәсілі АҚШ-та кеңінен танымал болды. Бірақ, ол қазіргі саясаттану тәсілдерінен басқаша еді және көбінесе «тарихи салыстырма» тәсілі ретінде қолданылды. Біздің уақытымызда саяси ғылымдарды оқып үйренгенді, оның қиындықтары алғашында философтарды көбірек ойға салатынын айтып өткен жөн, ал ХІХ ғасырда бұл жәйт жаңа социология ғылымының көзқарасын аңғартқан еді. Саясаттану академиялық пән ретінде ХІХ-ХХ ғғ. өтпелі кезеңінде АҚШ-та қалыптасты және оны саясатты пайдалану мен қоғамды басқару құралы ретінде тани бастады [2].

Ал саясат туралы ғылымның құрама бөлігі ретінде салыстырмалы саясаттану ХХ ғ. екінші жартысынан бастап қана танымал болды. Солай бола тұра, салыстырмалы саясаттанудың қалыптасуы күрделі түрде өтті. Салыстырмалы саясаттану (компаративистика) американдық зерттеушілерге АҚШ-тағы демократияның ең үздік және аса прогрессивті екенін, бұған басқа халықтар да қол жеткізе алатынын дәлелдете алды. Өйткені, ХХ ғ. басында әлемдегі көптеген елдерге басқарудың осы тәсілі тән еді. Бұл жағдай АҚШ

ғалымдарына салыстырмалы талдау төңірегіне Азия, Африка және Латын Америка елдерінің үлкен тобын шоғырландыруға мүмкіндік берді. 50-жж аяғында саясаттануды құрамды функционалдық жағдайында қайта құруды көздейтін зерттеушілердің үлкен тобы пайда болды.

Қазіргі салыстырмалы саясаттану пәні (компаративистика) Батыста да, Шығыста да ең бір жас саяси ғылым болып табылады. Батыстың көптеген саясаттанушылары бүгінде салыстырмалы саясаттану туралы түбегейлі академиялық зерттеудің өте шағын екенін мойындап отыр. Қазіргі этаптағы бүгінгі саясаттанудың дамуы екінші дүниежүзілік соғыстан кейін басталды, және ол саяси ғылымдардың даму үрдісімен байланысты. Салыстырмалы саясаттанудың саяси ғылымның белгілі бір ғылыми бағыт және тәсілі ретінде қалыптасуына, ең біріншіден, батыстың Г.Алмонд, С.Верба, Д.Истон, Р.Макридис, Р.Арон, М.Дюверже, Ч.Рэгин, М.Шугарт, Д.Кэрн, А.Лейпхарт, С.Хантингтон, П.Шаран және басқа ғалымдары үлкен үлестерін қосты.

Салыстырмалы саясаттанудың мағынасы мен тәсілдерін анық түсіну үшін, жоғарыдағы аталған ғалымдардың осы ғылымға қосқан үлестеріне талдау жасай кеткен дұрыс болар.

Г.Алмонд – американдық социолог және саясаттанушы, салыстырмалы саясаттану, саяси мәдениет, сыртқы саясат және жалпы саясат ғылымдар әдістемесі жөніндегі жұмыстардың авторы. Батыстың тағы бір зерттеушісі С.Вербамен бірігіп жазған «Азаматтық мәдениет және демократия тұрақтылығы» жұмысы арқылы ол саяси мәдениеттің атасы болып табылады. Салыстырмалы талдау арқылы авторлар саяси мәдениет жобасын ұсынады және қоғамның саяси өміріндегі «азаматтық мәдениет» тұжырымдамасы негізі үшін қазіргі алдыңғы қатарлы демократияның маңызын ашып береді. Салыстырмалы саяси жүйені талдай отырып және саясат философиясына сүйеніп, Г.Алмонд, саяси жүйе теориясы мен тұжырымдамасын біріктіре отырып, құрамалық функционализмнің негізін қалады. Бұл әлемдегі аса маңызды деген саяси жүйелерді реттелген ғылыми тұрғыдан салыстыруға мүмкіндік ашты. Одан әрі жалпыдан жекеге жылжи отырып, Г.Алмонд, қоғамның саяси жүйесінің нақты анықтамасын берді. «Қоғамның саяси жүйесі, - деп көрсетеді, ол, - қоғамның өмір сүруі және көздеген мақсатына жетуі үшін керек құрылымның бір бөлігі.» Әрбір осындай құрылым белгілі бір межелерге жетуге негізделген; олар мейлі мемлекеттік аппарат, парламент, немесе партия және т.б. болсын [3].

Белгілі канада-американдық саясаттанушы Д.Истон өзінің бірқатар жұмыстарында саяси үрдістерге нақты талдау жасай отырып, саяси жүйелердің біршама теорияларын шығарды. Д.Истон, саяси ғылымдардың тәсілдік қиындықтарын ашуға назар сала отырып, 60-жж аяғында ол, постбихевиористік төңкерісін жария етті. Бұл, АҚШ үшін, салыстырмалы саясат пен саяси құрылымдар дамуына үлкен әсер етті. Осы ретте ол, белгілі қоғамның саяси

әлемінде қолданбалы зерттеулер мен жаңа технологияларды пайдаланудың рөліне үлкен көңіл бөлді.

Саяси жүйенің маңызды құрамдарын зерттеуде, американдық социологтар мен саясаттанушылар үшін, саяси партияларды салыстырмалы болашақта көрудің үлкен маңызы бар. Бұл ретте олар саяси партиялардың дамуы жөніндегі М.Острогорский, Р.Михельс, М.Дюверже сияқты басқа да салыстырмалы саясаттану жөніндегі зерттеушілердің еңбектеріне сүйенді. Бұлар, азаматтардың сайлау құқығының кеңеюі және өндірістік төңкерістер дәуіріндегі саяси партиялардың пайда бола бастауы туралы еңбектер еді. Р.Михельс өзінің «Демократия кезеңіндегі саяси партиялардың әлеуметтік халі» атты еңбегінде қоғам болмаса кезкелген демократиялық ұйым олигархияның билігі астында болады; кім «ұйым» десе, оның «олигархияны» айтқаны деп тұжырымдайды. «Бұл олигархияның темірдей қатаң заңы», дейді ол [4].

Американдық саясаттанушылардың саяси партиялар мәселесіне қызығушылығы, олардың салыстырмалы талдаулары; көпшіліктің саяси білімін көтеру, олардың саяси мәдениетінің деңгейін көтеруден барып туындайды. Айталық АҚШ-та жақында жүргізілген сауалнамада тұрғындардың 55 пайызы «Салыстырмалы саясат», ал 46 пайызы «Салыстырмалы саяси зерттеулер» атты белгілі американдық саясаттану журналдарын білетін болып шықты. Ал еуропалықтардың 7 пайызы ғана салыстырмалы саясаттың мәселелері басылатын «Еуропаның саяси зерттеулер журналын» білетін болып шықты. Айта кететін жәйт, американдық компаративистік журналдарда американдық саяси партияларға салыстырмалы келешек тұрғысынан аса көп көңіл бөлінеді. (Ал басқа елдердің партияларының жұмысына талдау өте шектеулі). Басылымдар, негізінен, отандық басты партиялар: республикалық және демократиялық партиялардың жұмыстарын салыстыру мен талдауға негізделген. Сондай-ақ, американдық партиялар өздерінің негізгі саяси бағдарларын анықтауда бәлендей бірауыздылық білдірмейді, ал Батыс Еуропадағы парламент тәртібіндегі партияларда жағдай тіптен керісінше [5].

Қазіргі еуропалық саяси мектептер партияның теориясын жасауда бұрынғыша маңызды рөлге ие. Бұл көптеген факторлармен түсіндіріледі. Батыс Еуропаның саяси партиялары түрі жағынан да, саны жағынан американдықтардан едәуір көп. АҚШ-тың елдің саяси өміріндегі шешуші рөл атқаратын екіпартиялық жүйесі әлемдік масштабта өзінің жұмысының салыстырмалы талдауына шектеу қойған. Тағы да бір фактор, ол американдық саяси партиялардың өзіндік табиғатын, партияның шекарасын айыру қиын. Ал, Еуропада партияға мүшелік айқын көрсетілген, ол мүшелік жарнаны төлеу болып табылады.

Батыстың, оның ішінде американдық зерттеушілерінің саяси жүйе мен партияларға жасаған салыстырмалы талдауы тағы бір күрделі категория, саяси тәртіп категориясымен айналасуға мүмкіндік берді. Бұл категорияның

салыстырмалы талдауы қоғамдағы саяси климатты, оның даму динамикасын және сол мемлекеттегі саяси өмірдің жағдайын анықтауға мүмкіндік береді. Саяси тәртіптердің маңызын ашуда, олардың қазіргі әлемдегі салыстырмалы талдауына француз социологтары мен саясаттанушылары да үлкен үлес қосуда. Францияның салыстырмалы саясаттану орталығының жетекшісі М.Дюверже, саяси тәртіпті; белгілі мемлекеттің құрылым, белгілі бір биліктің ұйымы, белгілі бір партиялық жүйе, дауыс беру тәсілі, қабылданған шешімдердің түрлілігі, және осыларға қарсы күштер топтары деп түсіндіреді.

Француздың белгілі социологы Р.Арон өзінің «Демократия және тоталитаризм» атты еңбегінде, «біз қазіргі уақыттың тәртібі теориясын жасауға ұмтыламыз» деп жазады және өзінің: «қандай да болмасын билікті құруды шеше алатын және азаматтарымен қарым-қатынас орната алатын тәртіптің өзінің өзіндік идеалы болуы міндетті» деген тұжырымын ұсынады. Қазіргі жағдайда осы анықтамаға жақын тұжырымды саяси ғылымдардың париждік институтының профессоры Ж.-А.Кермонн берді. Ол: «Белгілі бір елде анықталған уақытқа саяси билік құра алатын идеологиялық, институционалдық және әлеуметтік элементтер жиынтығын саяси тәртіп деп түсіну керек», - деп жазады. Саяси тәртіптің құрамдас бөлігі болып легитимдік принципі, институттар құрылымы, партиялар жүйесі және мемлекеттің рөлі саналуы тиіс [6].

Батыс саясаттанушыларының саяси тәртіп туралы және оның мәні мен негізгі белгілері туралы анықтамаларын қарай отырып төмендегідей қорытынды жасауға болады.

Саяси тәртіп – бұл саяси жүйенің, саяси өмірдің, саяси үрдістердің жұмыс істеу тәсілі; бұл идеологиялық, институционалдық, әлеуметтік тәртіп пен саяси мәдениет элементтерінің жиынтығы; бұл өзінің принциптері мен құрылымы, саяси реттеулі қарым-қатынастары, институттары мен ұйымдары бар мемлекеттің басқарудың белгілі бір түрі. Саяси тәртіптің негізгі мәселесі болып бүкіл қоғамға, оның экономикасына, әлеуметтік және рухани әлеміне өзінің әсерін тигізетін билік мәселесі болып табылады.

XX ғ. саяси тәртіптің салыстырмалы талдауы, көптеген батыс және ресейлік саясаттанушыларының пікірлері мынаны көрсетті; саяси тәртіптің негізгі түрлері болып: тоталитарлық, авторитарлық және демократиялық табылады. Сондай-ақ, әлемнің көптеген елдерінде аралас, өтпелі, гибридтік тәртіптер де кездеседі. Олардың классификациясы салыстырмалы саясаттанудың даму үшін өте маңызды.

Сонымен, саяси тәртіп, саяси жүйенің, саяси өмірдің және саяси үрдістердің жұмыс істеу тәсілі бола отырып, жалпы қоғам өмірінде үлкен рөл атқарады. XXI ғ. басы авторитарлық және тоталитарлық тәртіптер біртіндеп демократиялық тәртіпке біртіндеп өту үрдісімен анықталып отыр.

Салыстырмалы саясаттану демократияға қарсы тәртіптердің – авторитарлық және тоталитарлық тәртіптердің ортақ және өзгеше белгілерін көсете алады, сондай-ақ адам өмірінің прогрессивтік дамуына жол ашатын

демократиялық тәртіптің артықшылығын да анықтайды. Әлемнің көптеген елдеріне тән өтпелі, аралас және гибридтік тәртіп мәселелеріне көз жіберу бұдан әлдеқайда күрделі. Бұл туралы батыстық зерттеушісі А. Лейпхарттың «Көп құрамды қоғамдағы демократия: салыстырмалы зерттеулер» атты орыс тіліне аударылған еңбегінен білуге болады.

Жоғарыда айтылғандай, салыстырмалы саясаттану саяси ғылымның перспективтік бағыты, әрі тәсілі болып табылады. Компаративистикада тарихи, жүйелі, әлеуметтік, психологиялық және басқаларымен қатар саяси үрдістерге салыстырмалы талдау, қарым-қатынастар, жүйе, тәртіптер, институттар сияқты саясат ғылымының басқа да маңызды категорияларына елеулі көңіл бөлінеді.

Салыстыру – бұл кәдімгі ойлау тәсілі. Саяси құбылыстарды бір-бірімен салыстыра қарау табиғи заңдылық. Біз саяси өмірді, үрдістерді, жүйелерді объективті бағалай білу үшін саяси категорияларды бір-бірімен салыстырамыз. Бұл бізге әлеуметтік қайшылықтарды жойып, жеке ел, мемлекет, болмаса халықтың қоғамдық – саяси дамуының нақты жолын табу үшін керек [7].

Салыстырмалы тәсілде, әдетте, екі және одан да көп қоғамның, саяси жүйелердің, тәртіптердің, құрлықтардың, логикалық және статистикалық мәліметтерін қарап, саяси құбылыс пен категориялардың айнымас дәлелдемелер жасайды. Осылайша, біз салыстыру арқылы білімімізді нығайтамыз. Аз уақытында Р.Декарт, адам өзінің ойлау қабілеті арқылы, нақты ғылым деңгейіне жете алатынын аңғара отырып: «Ойлаймын, яғни тіршілік етемін», - деген қанатты сөздерді өзгерте тұра, саясаттанушы П.Шаран былай деген еді: «Салыстыра білмей ойлау мүмкін емес. Сондықтан да, салыстырусыз ешқандай ғылыми ойдың да, ғылыми зерттеулердің болуы мүмкін емес», - деп тұжырымдайды.

Жоғарыда айтылғанның бәрі салыстырмалы саясаттану (компаративистика) саяси ғылымдардың әдіснамасы ғана емес, оның маңызды бағыты екенінің дәлелі. Ол өзінің негізін саяси және қоғамдық жүйелерді теориялық және эмпирикалық зерттеулерден алады.

Салыстырмалы саясаттану – саяси ғылымдардың маңызды бағыты. Ол бір типтес саяси құбылыстардың заңдылықтары мен категорияларын салыстыру жолымен зерттейді. Сол арқылы саяси биліктің ең тиімді түрін табады, билік пен қоғамның қарым-қатынасын анықтайды, саяси сұрақтардың шешімін табады. Сонымен қатар, салыстырмалы саясаттану саяси ғылымның аса маңызды бағыты болғандықтан, саяси өмір, саяси жүйелер, институттар, тәртіптер, партиялар және қозғалыстар сияқты маңызды саяси категорияларға талдау жасап, салыстырады. Жоғарыда айтып өткен категорияларды зерттеу саяси билік пен қоғамның қарым-қатынасымен тығыз байланыстыра жүргізіледі.

Салыстырмалы саясаттану өзі тән категориямен қатар «әлемдік қоғам», «өркениет», «әлеуметтік прогресс», «азаматтық қоғам», «құқықтық мемлекет», «жанжалдар» деген сияқты категорияларды да пайдаланады. Салыстырмалы

саясаттану аясында әр елдің саяси мәдениеті, адамдар мен жеке тұлғалардың, ұлт пен ұлыстардың саяси тіршілігі да зерттеледі. Бұл топтар саяси қарым-қатынастарды құрап, саясат ғылымының жаңа бағытын: саяси антропология мен саяси психология бағыттарын анықтайды. Сонымен қатар, ол, пәнаралық жақындықты қолдана отырып, кез келген мәселені, мейлі ол өз мәртебесінде саяси болмаса, адам мен қоғамның тіршілік тынысына әсері бар мәселелерді зерттеумен де айналысады [8].

Жоғарыда айтылғандай, саяси ғылымда негізінен екі түрлі дәрежедегі теориялық және қолданбалы зерттеулер жүргізіледі. Саясаттанудың осындай құрылымы білімнің белгілі бір саласы нақты шешімдер табуға бағытталғанын көрсетеді. Саяси тұжырымдар, әдетте, белгі бір бағытта жұмыс істейді. Тіптен, ежелгі адамдардың саяси көзқарасы да, өзінің мемлекетті басқару ісін жетілдіруге, заңды орындаушы адамдарды тәрбиелеуге және билік басындағылардың беделін көтеруге бағытталған.

Бертін келе, саяси зерттеулерден абстрактілі, тек теория жүзіндегі, нақты істен алшақ ұғымдармен қатар саяси өмірдің нақты ісімен айналысуға, оны зерттеуге бағытталған білімдер бөлініп шыға бастады. Бұл қолданбалы саясаттану деп аталды.

Саяси ғылымның бұл бағытының мәселелерді оқып үйренудегі орны ерекше. Егер саяси теория, саясатқа өзінің қарама-қайшылықтары мен заңдылықтары бар қоғамдық өмірдің көрінісі деп қараса, қолданбалы саясаттануда мемлекеттік институттар, партиялар, топтар және басқалардың көзқарастарының қайшылықтары анық көрініс береді. Басқаша айтқанда, қолданбалы саясаттанудың басты сұрағы, ол өзін бар байланыстары және қарым-қатынасы мол нақты жағдайдың мәселесі. Сондықтан да, қолданбалы саясаттанудың әсер етер аймағы, теориялық саясаттанудан әлдеқайда тар, көбінесе ол белгілі бір уақыттағы белгілі бір топтар, не болмаса партиялардың іс-әрекеттерімен байланысты [9].

Саяси ғылымдардың негізі – саясаттанудың көптеген теориялық тұжырымдары қолданбалы саясаттануда қолданылмайды. Мысалы, биліктің мәні туралы философиялық сұрақтар, демократия, саяси дамудың бағалануы сияқты мәселелер қолданбалы саясаттануда қаралмайды.

Солай бола тұра, керек кезінде қолданбалы саясаттануда кейбір теориялық белгісіздіктердің деңгейін төмендетіп, жеке саяси жүйе мен ағымдағы жағдайдың мәнін ашу үшін теориялық саясаттанудың тұжырымдары пайдаланылады. Саяси оқиғалар мен жағдайларда көптеген әр түрлі факторлардың іс-әрекеттері көрініс беретіндіктен, қолданбалы зерттеулерде нақты оқиғаларға психологиялық, экономикалық, мәдени, географиялық және т.б. әсер ететін саясаттану ілімдерінің пәнаралық белгілері айқын білінеді.

Қолданбалы саясаттану зерттеулерінің соңғы өнімі болып, абстрактілі жалпы жәйттар емес, нақты кеңестер мен нұсқаулар болып табылады. Онда саяси үрдіске қатысушыларға қандай тәсілдің, әрекеттің маңыздылығы, белгілі

жағдайдың алға дамуының қысқа мерзімді болжауы, саяси оқиғаның болмысы анықталып беріледі. Негізінен, нұсқаулық қана табиғаты бар мұндай тұжырымдар билік өкілдеріне және нақты саясатты анықтаушы күштерге жолданады. Қолданбалы саясаттанудың тұжырымдары керек кезінде қоғамдық пікірді қалыптастыруды (немесе бұзуды) қолдауға, саяси тұрақтылықты сақтау үшін (немесе құру үшін), немесе саяси үрдісінің белгі бағытта дамуы үшін жолданады.

Көптеген елдерде сайлау қарсаңында белгілі бір партияның, немесе үміткердің жағына көңілін аудару үшін әлеуметтік сауалнаманың қорытындыларын жария ету тенденциясын пайдаланады.

Қолданбалы саясаттанудың жолдамалары заңмен сәйкестендіре жүргізіледі, дегенмен, заң бұзушылыққа да барады [10].

Қолданбалы саясаттанудың жұмысына тек қана теоретиктер емес, сарапшылар, эксперттер, саяси қайраткерлердің кеңесшілері, партия аппаратының қызметкер, PR мамандары және басқа да партия көсемдерінің бағдарламасын жасау және басқару органдарындағы шешім қабылдау мәселелерімен тікелей айналысатын тұлғалар да қатысады. Біраз елдерде арнайы талдау орталықтары, эксперттік кеңес және басқа құрылымдар жұмыс істейді. Оларда қандай да бір болмасын саяси шешімдерді қабылдауға кеңес беріледі; арнайы мәліметтер мен анықтамалар, сондай-ақ мемлекеттік басқару, партия, топтар үшін құжаттар дайындалады. Қазіргі әлемде осындай жұмыстарды халықаралық дәрежеде орындай алатын ұйымдар іске қосылуда.

Практикамен тексерілген қолданбалы саясаттанудың тұжырымдары, көбінесе, саяси зерттеулердің теориялық қорытындысын жасауға, сондай-ақ теориялық саясаттанудың тұжырымын жасауға тиімді. Мысалы, қазіргі уақыттағы ядролық жанжалдың салдарының моделін жасау, әскери күштерді саяси мақсат үшін, оның ішінде геосаяси мақсат үшін қолдану мүмкіндігін жоққа шығару тұжырымын жасауда үлкен рөл атқарды. Осылайша, қолданбалы саясаттану, саяси ғылым – саясаттанудың құрамдас бөлігі болуымен бірге, ғылымның практикалық шешімдер жасаудағы арнайы деңгейін де көрсетеді.

Қолданбалы саясаттанудың маңызы – белгілі саяси субъектілерге олар іс-әрекеттері деңгейін көтеру үшін нақты жолдамалар мен қысқа мерзімдік жорамалдар беру болып табылады.

Саяси мәселелерді оқып үйрену және соған байланысты кеңестер тұжырымын жасау, саяси зерттеулердің белгілі бір тәсілін қолдануды керек етеді (1-кесте). Саяси ғылымының құрамдас бөлігі – қолданбалы саясаттануда жалпы ғылыми талдау ұстанымдары мен теориялық зерттеулерге сүйенеді (1-кесте). Бірақ бұл жерде басты рөлде микросаяси талдаудың индуктивтік тәсіл, яғни жекелеген құбылыстарды зерттеуге негізделген тәсіл атқарады.

Мұндай тәсілге саяси құбылысты бақылау жатады. Ол «ашық» фактілерді алға тарту түрінде (нақты құбылысты бақылау), болмаса, «қоса бақылау» (зерттеуші белгілі уақыт бойы зерттелер топтың ішінде болады) түрінде

жүргізілуі мүмкін. Бұл екі жағдайда да алынған ақпарат нақты, бүкпесіз, зерттеушінің көзқарасын білдірмейтін болу керек. Алайда, іс жүзінде бұған қол жеткізу оңай емес, өйткені, тек саясатта емес, ғылымда істі атқаратын адам, өзінің көзқарасымен, өзінің пендешілігімен дегендей.

Қолданбалы саясаттанудың маңызды бір тәсілі, ол – контент-талдау. Бұл тәсілде белгілі бір құжаттар (конституция, заң актілері, кодекстер, нұсқаулар), болмаса басқа ақпарат көздері: кітаптар, суреттер, бейнетаспалар, ұрандар және т.б. мақсатты түрде оқып үйреніледі. Бұл тәсілде компьютерлік технологияны кеңінен қолдануға болады, сондықтан да көлемі жағынан үлкен текстті ақпараттар алуға болады [11].

Сондай-ақ, қолданбалы саясаттанудың тағы бір тәсілі, нақты саяси оқиғаның қатысушыларына тура және жанамалай сауалнама жүргізу, болмаса жағдайға кәсіби талдау жасап бере алатын эксперттерге сұрақ қою. Ақпараттарды анықтау, жинау және жүйелеуді жекелеген азаматтардан интервью жүргізу арқылы немесе жалпынама сауалнама жүргізу арқылы іске асыруға болады. осы тәсілде математиканың мүмкіндіктерін кеңінен пайдалана отырып, алынған ақпараттардың нақтылығын ұлғайтуға, яғни саяси жорамалдар мен кеңестердің ғылыми негізділігін анық айтуға болады.

Қолданбалы саясаттанудың ойындық тәсілінде жағдайдың, үрдістің дамуын, саяси жанжал және т.б. алдын ала «макетін» жасайды. Бұл қатысушылардың алдын ала рөлдерін бөліп беруге, басқару құрылымның әрекеттерін анықтауға, олардың қарым-қатынастарын анықтап алуға мүмкіншілік береді. Осы арқылы жағдай қалай өзгертетіне болжау жасауға басқару аппаратының сондай жағдайда қандай шешім қабылдайтынын білуге болады.

Қолданбалы саясаттануда бұдан басқа да жеке тәсілдер кеңінен қолданылады. Мысалы, фактор-талдау: мұнда көпшілік берілген эмпирикалық мәліметтерді бір жүйеге келтіреді; когнитивтік карта-матрицаны пайдалану: ол арқылы кризистік жағдайға көсем, не басқа адамның көзқарасы, тұрақты жағдайдағы олар іс-әрекеттер үлгісі жазылып, келешекке болжау жасауға пайдаланылады; конфигуративтік талдау; өмірбаяндық талдау. Салыстырмалы зерттеулер қорытындысы жағдайдың, жанжалдың және басқа да үрдістің моделін жасап, оқып үйренуге пайдаланылады. Мысалы, үкіметтің халықаралық дағдарыс жағдайындағы әрекеті туралы модель, болмаса, сайлау алдында кампанияның жұмыстары моделі. Бұл модельдер саяси үрдістерді жан-жақты қарауға, даму фазалары мен этаптарын есептеп алуға, қауіпті зоналары мен кризисті шақтарын уақытылы байқауға мүмкіндік береді.

Қолданбалы саясаттану зерттеулері және оның қорытындыларының кез келген мемлекеттің саясаты үшін маңызы зор. Олар мемлекеттік бағдарлама жасағанда, ағымдағы және келешек мақсаттарды анықтауда қолданылады, жанжалдарды шешуге, немесе алдын алуға көмектеседі. Қолданбалы саясаттанудың келіссөздер жүргізу үрдісінде атқарар рөлі зор.

Қолданбалы саясаттанудың өте бір көп тараған және пайдаланып жүрген аумағы – сайлау кампанияларын өткізу. Берілген ғылыми тұжырым сайлау алдындағы күресті жүргізу үшін маңызды тақырыптар таңдау, үгіт-насихат кампаниясын бастаудың нақты уақытын анықтауға ұсыныстар береді.

Қолданбалы саясаттану зерттеулері мемлекеттік саясатты жүргізуде іс жүзінде шынайылықпен көмек жасайды. Оның мүмкіндіктері үкіметтің денсаулық сақтау, әлеуметтік, ұлттық және қорғаныс саясатын жүргізу бағдарламасын жасауда қолданылады. Қолданбалы зерттеулер ағымдағы және келешек мақсаттарды анықтайды, мемлекеттік органдар арасында өкілеттікті бөледі, саяси жағдайдың сапалы өзгеруіне болжам жасайды. Әлеуметтік жанжалдардың алдын алу және шешу жолдарын анықтау, қоғамға қажетті келісімге жету – зерттеулерді пайдаланудың ең маңызды аясы. Осындай ғылыми зерттеулер дағдарысты шешу технологиясын, әр қилы жанжалды жағдайларды ауыздықтау тәсілін жасап береді [12].

Келіссөздер жүргізу мәселесі дау жанжалдарды ауыздықтау үрдісіне жақын. Келіссөздер үрдісі, қолданбалы саясаттану зерттеулерінің пайдалану аясы ретінде «сауда технологиясын» жасап шығаруды керек етеді. Ол екі жақтың өзара іс-әрекет тәсілін және әдісін анықтау деген сөз. Осы зерттеулер барысында жасалған модельдер аясында нұсқаулар беріледі. Онда аутсайдермен қалай, болмаса күшті қарсыласпен келіссөз жүргізуші өзін қалай ұстау керектігі, позициясының қалай болуы, қатысушыларды ақпараттандыру ережесі және т.б. айтылады.

Қолданбалы зерттеулердің тағы да бір пайдаланар аясы – ол саяси шешімдер ойлап табу және қабылдау. Мұнда қолданбалы саясаттану – қоғамдық мәселелердің ішінен саяси салмақтыларын анықтау критерийін, ең қажет ақпаратпен қамтамасыз ету, қабылданар шешімдердің нұсқаларын жасау, оппоненттердің әрекеттеріне тосқауыл қою шараларын жасап шығарады.

Әдебиеттер

- 1 Арон Р. Демократия и тоталитаризм. – М., 1993. – 234 с.
- 2 Гаджиев К.С. Введение в политическую науку. – М., 1997. – 175 с.
- 3 Голосов Г.В. Сравнительная политология: Учебник. – Новосибирск, 1995. – 312 с.
- 4 Дарендорф Р. Дорога к свободе // Вопросы философии. – 1990. – № 9. – С.3-12.
- 5 Демократия и авторитаризм в третьем мире в конце XX в.: Концепция Хантингтона и отклики на нее. – М., 1995. – 198 с.
- 6 Доган М., Пеласси Д. Сравнительная политическая социология. – М., 1994. – 373 с.
- 7 Зарубежная политология: Словарь-справочник. – М., 1998. – 285 с.

8 Кермонн Ж.-Л. Западные политические режимы // Полис. – 1991. – № 2. – С.26-30.

9 Лейпхарт А. Демократия в многосоставных обществах: сравнительное исследование. – М., 1997. – 219 с.

10 Первый Всероссийский конгресс политологов: Материалы. – Т. 1. – М., 1999. – 118 с.

11 Современная сравнительная политология: Хрестоматия. – М., 1997. – 154 с.

12 Сумбатьян Ю.Г. Исторический генезис и сущность политических режимов // Вестник МГУ. – Серия 12 «Политические науки». – 1995. – № 6. – С.17-23.

Изтаева В.А.,

к.пол.н., доцент кафедры истории Казахстана и общественных дисциплин
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

Сравнительная политология как новое направление в политической науке

Сегодня существуют различные мнения по поводу того, что является предметом исследования мировой политики Сравнительная политология даёт возможность ознакомиться с общечеловеческими ценностями, которые характерны для различных государств и формирования новых цивилизаций, демократического и гуманистического общества, в центре которого стоит человек. Она даёт возможность путём сравнительного анализа использовать все те ценности, которые достигнуты в политической жизни в постиндустриальном информационном и технологическом обществе наиболее развитых стран Запада, и использовать этот опыт в процессе реформирования казахстанского общества на путях становления демократического общества и правового государства в нашей стране.

Iztayeva V.A.,

c.pol.sc., associate professor, Department of the History of Kazakhstan and social disciplines, Ablai khan KazUIR&WL, Almaty, Kazakhstan

Comparative politics as a new trend in political science

The scientific and methodological issues raised the comparative political science and world politics. Today there are different opinions on what is the subject of the study of world politics Comparative political science gives an opportunity to familiarize themselves with the human values that are specific to the various States and the formation of the new civilizations, democratic and humanistic society, people - centered. It allows through a comparative analysis of the use of all the values

achieved in the political life in the post-industrial information and technological society of the most developed countries of the West, and use that experience in the reform process of the Kazakhstani society through the establishment of a democratic society and the rule of law in our country.

УДК 3.32 (327)

Сарсенов М.Б.,

*ст. преп., магистр, кафедра международных отношений,
КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан*

ФАКТОРЫ ГУМАНИЗАЦИИ СИСТЕМЫ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

В статье раскрывается значение народной дипломатии, которая в немалой степени способствует формулированию и конкретизации основных положений внешнеполитической концепции независимого Казахстана, позволяет очертить приоритетные на данном этапе национально-государственные интересы страны.

Ключевые слова: народная дипломатия, национальные интересы, казахская государственность, гуманизация международных отношений

Международные политические отношения на нынешнем этапе их развития имеют тенденцию к демократизации, демилитаризации и гуманизации. Демократизация при всей несхожести конкретных форм и результатов ее проявления у разных народов и государств находит свое выражение в общечеловеческом стремлении, с одной стороны, упразднить авторитарно-бюрократические и тоталитарные режимы, а с другой - построить современное развитое гражданское общество и правовое государство. Демилитаризация в своей основе имеет, конечно, всеобщее разоружение, однако не сводится только к нему. Она включает в себя также: ликвидацию военно-политических блоков; коренное преобразование промышленности, выполняющей военные заказы; качественное изменение научных, государственных и управленческих структур, общественных институтов, образа жизни и сознания миллионов людей, отягощенных стереотипами времен «холодной войны». Гуманизация международных политических отношений означает, что политика и государство перестают быть самоцелью и самоценностью. Они становятся орудием и средством удовлетворения всевозрастающих потребностей людей, защиты их прав, свобод и интересов. Гуманизация предполагает рост влияния

на эту сферу норм морали и нравственности, «очеловечивание» всей системы международных отношений, направленное на признание самоценности человека, все более полном обеспечении его прав и свобод. К сожалению, окончание «холодной войны» не принесло мира человечеству. Напротив, активизировались вооруженные конфликты, влекущие гибель не только военных, но и гражданских лиц [1-7].

Вместе с тем нельзя не признать наличия прогресса в области гуманитарной составляющей международных отношений по сравнению с более ранними историческими этапами. В наше время ни одно правительство не хочет выглядеть агрессором, как в глазах собственного народа, так и международного сообщества, каждое ищет моральных оправданий своего поведения на мировой арене. Гуманитарные мотивы не только провозглашаются, но и реализуются. Современные вооруженные конфликты не остаются вне поля зрения международного сообщества: одним из важнейших направлений международного сотрудничества сегодня являются усилия по минимизации жертв и страданий населения в зонах конфликтов. Гуманизация международных отношений реализуется в рамках нескольких направлений: 1) усиление роли «этики убеждения», как говорил Макс Вебер, или, другими словами, индивидуальной этики, проявляющейся в возрастающем влиянии международного общественного мнения на мировую политику; 2) повышение эффективности международного гуманитарного права в области защиты прав человека и ограничении средств и форм вооруженных конфликтов; 3) рост влияния, которое способны оказывать на функционирование международных отношений частные группы и индивиды, руководствующиеся своими «человеческими», а не государственными интересами. Гуманизация международных отношений - это объективный процесс, а противоречия и проблемы в этой сфере имеют весьма масштабный характер. Анализ международной морали, права, состояния гуманитарного сотрудничества и прав человека показывает как прогресс, так и ограниченность и противоречивость этой сферы. В этом смысле немаловажную роль играет народная дипломатия [8].

Народная дипломатия развивается в соответствии с основными законами диалектики, ибо она не может существовать в отрыве от специфических, частных ее форм, от обстановки стремительно меняющегося мира и т.д. Поэтому изучение ее феномена, думается, возможно, лишь при выявлении истоков, конкретных исторических форм и соответствующего опыта деятельности различных движений народной дипломатии. В новую систему международных отношений, как известно, вступили суверенные государства, образовавшиеся после распада СССР, Югославии, и раздела Чехословакии на Чехию и Словакию. Это не только изменило геополитическую карту мира, не только усложнило мировую систему межгосударственных связей, но и выдвинуло задачи наиболее безболезненной и адекватной адаптации молодых

государств в международном сообществе [9]. Для многих из них национальный опыт народной дипломатии стал отправным моментом в формировании собственного внешнеполитического курса, исходящего из "национального видения" мира и своего места в нем. Одним из таких государств стал и Казахстан. Народ Казахстана, помимо официальных органов, также и через общественные организации, то есть главным образом по линии народной дипломатии, осуществляет связи с зарубежными странами. Можно сказать, что народная дипломатия является одним из важнейших средств выхода республики во внешний мир. В определенном смысле именно народная дипломатия способствовала осознанию основополагающих проблем формирования самостоятельной внешней политики суверенного Казахстана. Народная дипломатия в немалой степени способствует формулированию и конкретизации основных положений внешнеполитической концепции независимого Казахстана, позволяет очертить приоритетные на данном этапе национально-государственные интересы республики, поставить вопрос о необходимости выработки общественного консенсуса в том, что касается национального видения мира, места и роли республики в мировом сообществе, вычленить наиболее важные направления внешней политики страны, реализация которых призвана обеспечить свободное и демократическое развитие народа.

Растущая взаимозависимость на глобальном уровне выдвигает проблемы, решение которых лежит за пределами национальных границ и не может быть достигнуто традиционными путями, опирающимися на возможности отдельных государств. Сегодня Казахстану необходима комплексная государственная программа по продвижению в мире образа процветающего, а значит успешного Казахстана, созданию новой модели общественной, т.е. народной дипломатии, опираясь на лучшие гуманистические традиции национальной культуры. Народная дипломатия представляет одновременно интересы и гражданского общества, и государства. Являясь проводниками, выразителями устремлений народа, широких кругов общественности, делового мира, акторы народной дипломатии действуют в интересах страны, содействуют продвижению и реализации и государственных интересов на международной арене [10].

Наиболее эффективными являются те идеи и практические шаги, которые отвечают собственным представлениям и интересам гражданского общества других стран, которые полезны и понятны каждому. Свобода, демократия, законность, социальная стабильность, уважение к правам человека - все это стало сегодня той "потребительской корзиной" современного мира, которой хотел бы обладать каждый. И потому любая идея, отрицающая данный стандартный "набор жителя Земли XXI века", в конечном итоге вряд ли будет иметь долгосрочный успех в экспортном (и не только) исполнении. Народная и общественная дипломатия в международном гуманитарном сотрудничестве должна не только содействовать укреплению симпатий к нашей стране в

принципе, абстрактно, но и способствовать реализации конкретных государственных интересов [11].

Предшествовать межгосударственному сотрудничеству, сопровождать его, иногда даже замещать его, в упреждающем режиме, переводя дискуссии на качественно новый уровень наиболее очевидный пример - обсуждение будущего развития Евразийского союза в формате новых отношений, рождающихся на линии Минск-Москва-Астана.

В основе народной дипломатии должна лежать глобальная стратегия продвижения интересов Казахстана, которая должна найти выражение в локальных действиях применительно к каждой стране, так сказать, персонифицировано. В качестве акторов общественной дипломатии выступают неправительственные организации; общественные, национальные, парламентские, религиозные объединения; политические партии, местные органы самоуправления, а также другие юридические и физические лица. В роли субъекта общественной дипломатии может выступать и государство, когда оно действует во взаимодействии с общественными организациями в реализации тех или иных задач внутри страны или за рубежом. Общественная дипломатия может быть эффективной, если она тесно взаимодействует с государственными структурами как равноправный партнёр [12].

Общественная дипломатия рассматривается у нас исключительно в позитивном плане, как человеческий ресурс, инструмент подлинного народовластия прямого действия, как инновационная социальная технология, призванная содействовать обеспечению мира, безопасности и высокого качества жизни людей, сохранению окружающей среды. Она является формой ответа на становление нового мирового порядка.

Народная дипломатия необходима для развития гражданского общества и является частью демократического механизма в стране. Уровень развития народной дипломатии, несомненно, является показателем демократизма политической системы общества в целом. Её эффективное осуществление призвано гуманизировать международные отношения, быть инструментом "мягкой силы" государства и народа в продвижении интересов, укреплении своего образа и авторитета за рубежом.

Гуманитарное сотрудничество в контексте народной дипломатии — это сотрудничество между людьми во имя будущего всего человечества. В наши дни гуманитарное сотрудничество является важной составляющей в развитии культурного диалога. Именно это сотрудничество должно стать приоритетом в отношениях между странами и народами. В наши дни расширилась социальная база народной дипломатии за счёт вовлечения в неё представителей практически всех слоёв населения, людей и организаций самых различных взглядов, убеждений, религиозных верований и идеологических установок [13].

Сказанное выше свидетельствует о том, что гуманизация в современных международных отношениях явление неоднозначное и довольно

противоречивое. В современном мире на данный феномен существуют диаметрально противоположные точки зрения: от полного отрицания гуманизации в международных отношениях до крайне оптимистичных выводов по поводу существования подобной тенденции. Скептики указывают на факты нарушения прав человека, все большую изоциренность методов терроризма, доминирование в международных отношениях эгоистических национальных интересов государств, неэциффективность международных организаций при разрешении ряда вопросов. Их оппоненты апеллируют к прогрессу в возможностях защиты индивидуальных и групповых прав, в том числе развитию международного гуманитарного права и прав человека, возрастающему влиянию правозащитных и гуманитарных неправительственных организаций в международных отношениях. Обе позиции имеют под собой серьезные основания, а их противоположность весьма относительна, так как и те и другие тенденции в мире существуют [14].

Из всего вышесказанного можно сделать вывод, что гуманизация – противоречивый, но вполне реальный процесс в современном мире. Она идет очень медленно, порой сопровождаясь неоднозначными процессами. Конечно же, гуманизация еще не охватывает все международные отношения, существует много сложностей, проблем, которые не решаются в одночасье. Можно также сказать, что гуманизация избирательна, региональна, так как не все сферы и регионы в международных отношениях подвергаются гуманизации. И, наконец, гуманизация еще не достигла такого уровня, чтобы наивысшей ценностью в международных отношениях была признана отдельная личность, конкретный индивид. В деле углубления процесса гуманизации современных международных отношений необходим комплексный подход и усилия всего мирового сообщества. Проблема гуманизации не должна, да и не может решаться только на двустороннем уровне. Крайне необходимо расширение и углубление взаимодействия ООН, межправительственных и неправительственных, региональных организаций. Только совместными усилиями можно справиться с проблемами современных международных отношений [15].

Но, самое главное, нужно повышать уровень ответственности государств за судьбу своего народа и всего человечества. Государства должны дорожить каждым своим гражданином, а сегодняшняя ситуация далека от этого идеала. Первым шагом на этом пути может стать принятие своеобразного кодекса поведения государств на мировой арене, стержнем которого было бы обязательство ставить интересы своих граждан, всего человечества выше сиюминутных эгоистических интересов отдельного государства. В современных международных отношениях достаточно возможностей для углубления процесса гуманизации.

Список литературы

- 1 Назарбаев Н.А. Послание народу Казахстана «Стратегия «Казахстан - 2050»: новый политический курс состоявшегося государства». - Алматы, 2012. – 30 с.
- 2 Назарбаев Н.А. В потоке истории. – Алматы: Атамұра, 1999. – 216 с.
- 3 Назарбаев Н.А. Критическое десятилетие. - Алматы: Атамұра, 2003. – 130 с.
- 4 Конституция Республики Казахстан. - Алматы, 2005. – 25 с.
- 5 Тажин М. Выступление на расширенном заседании Межведомственной рабочей группы по изучению национальной истории Республики Казахстан в Евразийском национальном университете им. Л.Н. Гумилева 6 июня 2013.
- 6 Закон РК "Об общественных объединениях". - Алматы, 2005. – 40 с.
- 7 Зонова Т.В. Обновление и оптимизация международной деятельности// Современные международные отношения и мировая политика/Отв. ред. А.В.Торкунов. - М.: Просвещение, 2005. – С.45-52.
- 8 Лебедева М.М. Политическая система мира и новые участники международных отношений//Современные международные отношения и мировая политика/Отв. ред. А. В. Торкунов. - М.: Просвещение, 2005. – С.30 - 44.
- 9 Мельвиль А.Ю. Становление транснациональной политической среды и «волны» демократизации//Современные международные отношения и мировая политика/Под ред. А. В. Торкунова. - М.: Просвещение, 2005. – С.53-66.
- 10 Попов В.И. Современная дипломатия: Теория и практика. Дипломатия-наука и искусство: Курс лекций. - М.: Международные отношения, 2003. – 243 с.
- 11 Уткин А.И. Мировой порядок XXI в. - М., 2001. - 423 с.
- 12 Медведев Д.А. Пресс-конференция по итогам заседания Совета глав государств членов Шанхайской организации сотрудничества 16 июня 2009 года, Екатеринбург: [Электронный ресурс]. – Режим доступа URL: <http://president.kremlin.ru/appears/2009/06/2> - (дата обращения: 21.04.2014).
- 13 Декларация о создании ШОС: [Электронный ресурс]. – Режим доступа URL: <http://www.sectsco.org> - (дата обращения: 10.05.2014).
- 14 Декларация, принятая по итогам саммита БРИКС (г. Санья, о. Хайнань, Китай, 14 апреля 2011 года): [Электронный ресурс]. – Режим доступа URL: <http://www.kremlin.ru/text/docs/2011/04/201104.s> - (дата обращения: 10.05.2014).
- 15 Лавров С.В. Настоящее и будущее глобальной политики: взгляд из Москвы // Россия в глобальной политике. - 2007.- № 2. – С.19-24.

Сарсенов М.Б.,

Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ халықаралық қатынастар кафедрасының
аға оқытушы, магистрант, Алматы, Қазақстан

Халықаралық қатынастар жүйесіндегі гуманитарлық фактор

Мемлекеттер бас-басы өзінің азаматының қастерлеуге керек, ал бүгінгі жағдай осы деген арман алыс. Бірінші алдыммен осы жолда мемлекеттің тәртібінің кодексін қабылдап дүниежүзілік алаңда, нешіншінің өзегінің қою міндеттеме өзінің азаматының, жеке мемлекеттің эгоистік мүддесінің барлық адамзатының мүдделерін бәрінен жоғары болу керек. Қазіргі халықаралық қатынастарда гуманизация үдерісінің шұқырлары біраз мүмкіндіктер бар.

Sarsenov M.B.,

master, senior lecturer department of International Relations, Ablai khan
KazUIR&WL, Almaty, Kazakhstan

Factors humanization of international relations

The importance of public diplomacy, which to a large extent contributes to the formulation and specification of the main provisions of the foreign policy concept of independent Kazakhstan, and allows to outline priority of national interests of the country of Ablai khan's time. States should cherish their every citizen, and today the situation is far from ideal. The first step in this direction could be the adoption of a code of conduct on the world stage, the core of which would have an obligation to put the interests of its citizens, of all mankind above short-term selfish interests of individual states. There are a lot of opportunities to deepen the process of humanization in modern international relations.

УДК 0.00 (008.2)

Досжанова А.И.,

*Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Қазақстан тарихы және қоғамдық -
ғылымдар кафедрасының аға оқытушы, магистрант,
Алматы, Қазақстан*

АМЕРИКАНДЫҚ МУЛЬТИМӘДЕНИЕТ ТЕОРИЯСЫ ЖӘНЕ ҚОҒАМДАҒЫ ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Бұл мақалада Американдық мультимәдениет теориясы және қоғамдағы даму мәселелері қарастырылады. Сонымен қатар Американың теориялық және әдістемелік әлеуметтік мультимәдени зерттеледі. Авторлар мынадай сұрақтарды қарастырады этникалық бірлестік, мультимәдениет пен дәстүрлерін және т.б.

Тірек сөздер: мультикультура, либерализм, идеология постмодернизма, политическая модель, әлеуметтік мәдени процесстер

Мультимәдениет ХХ ғасырдағы Америкада етек алған әйгілі «құйма қазан» концепциясына жауап ретінде пайда болды. Мультимәдениеттің мағынасы бір елде әртүрлі мәдениеттің қалыптасуы. Осы тақырып төңірегінде АҚШ-та көптеген жағдайлар орын алып әртүрлі мәдениеттердің теориялық негіздері қаланған. Бұл мәдениеттанулық түсінікпен айтқанда әлемде әртүрлі мәдениеттердің үлгілері, дәстүрлері мен ерекшеліктерін жаһанданулық деңгейде негіз болып отыр. Әлем бойынша мультимәдениеттің көптігі ол АҚШ елі болып саналады. АҚШ-та қазіргі он жыл аралығында осы мәселе көбірек қозғалып отыр. Мультимәдениеттің теориялық негізі «мәдени әртүрлілік және қоғам» ретінде пайда болды. Мультимәдениет қоғамдағы барлық ғылым саласында саясаттануда, әлеуметтануда, әдебиетте, өнерде негіз болып қолданысқа енді. Нәтижесінде мультимәдениет тақырыбы ең басты фактор ретінде қазіргі заманғы АҚШ мәдениетінің негізгі бір саласына айналды. АҚШ елі сырттан келген иммигранттарға, ұлттарға толы болып келді [1].

Томас Пейннің айтуынша АҚШ дін, еркіндік пен азаматтықты жақтаушылардың бірі болды. Осымен қатар басқа тенденция негіз болды ол американдықтар делінді. Сырттан келген иммигранттар түсініспеушілік пен төзімділікке кезігіп отырды. АҚШ-та иммигранттарға арналған заң қабылданды. Заң 1986 жылы қабылданып, ол заңда иммигранттардың құқығы қарастырылды. АҚШ-та саясаттың мультимәдениетке әсер етуі ол афро және латынамерикандық ұлттардан пайда болды. Мультимәдениеттің бірінші белгісін саяси тұрғыдан алып қарайтын болсақ АҚШ африкалық қара нәсілдер мен латынамерикандықтар арасындағы дау жан-жалды айтуға болады. Бұл жерде саяси жағынан билікке келу мәселесін айтқа кеткен жөн. Осы көріністерді президенттік сайлау кезінде көруге болады. Қазіргі таңда АҚШ-та

американдық азаматтықта ақтар еместер 27 % халықтың құрамын құрайды [2]. АҚШ-та жыл сайын сырттан келуші иммигранттар әлемнің үштен біріне келуде. Мультимәдениеттің екінші белгісі ол американдық ақ жастар негрлік поп мәдениетке қызығушылығы жоғары. Осыдан келіп американдық ақтар негрлік музыка өнеріне тәнті болып отыр. Бұл музыканың пайда болуына негіз болған Ямай жеріндегі діни көзқарастардың нәтижесінде діни тұрғыдан пайда болған. Музыкадан кейінгі көрініс бұл ислам дінінің АҚШ-та таралып үшінші дін аталуында. АҚШ елі әртүрлі мәдениеттің соның ішінде европалық және үнділік белгілері бар және олармен достық қарым-қатынаста. 80-90 жылдары «Мультимәдениетке берілсін» деген ұрандар тасталды. Осы ұранның нәтижесінде этникалық топтар (латынамерикандықтар, қытайлар т.б.) американдық азаматтардың қоғамнан өздерін алып тастады. Американдық зерттеушілердің бірі «америкада жақсы өмір сүруі үшін американдық еңбекқор миллионер болу керек емес, керісінше кәмілетке толмаған екіқабат негр болуы керек онда оны зорлап кетсе, оның келешегіне жағдай жасалған деп әзіл аралас қатал мысал айтқан. В. Клинтонның билікке келуінің нәтижесінде елде ислам діні өте жоғарғы деңгейге көтерілді. Ислам дінін ұстанушылардың көбеюінің нәтижесінде елде мұсылмандар және АҚШ деген ой қалыптасты. Мұсылмандар сайлау кезінде кіші Д. Бушқа дауыс берді себебі жақын Шығыс пен мұнай экспорты үшін. Он жыл ішінде Мексикадан АҚШ-қа 10 млн-ға жуық латындықтар келді. Латынамерикадан келген иммигранттарға АҚШ-та жақсы жұмыстар берілмейді және мектептерде оларды ағылшын тілін дұрыс білейді деген сөздер айтылады. Бұл ұлттар арасындағы бөлушілік саясаты. Мультимәдениетті әлеуметтік тұрғыдан қарайтын болсақ қазіргі таңда иммигранттардың тілі мен білімдері өзгеріп бұрынғыларынан қарағанда айырмашылықтар байқалады. Қазіргі таңда барлық елдерді мультимәдениетті деуге болады. Себебі барлық елдер өзінің ішіндегі этникалық топтар өздерінің мәдениетін сақтап қалуға тырысады. Мәдени ұқсастық пен құқық жөнінде Чарльз Тейлор, Вилл Кимликаның еңбектерінен көруге болады. Ч. Тейлордың ойынша адамдар өздерінің жекеленген құқықтарымен қатар мәдени жағында ойлауы тиіс. Барлық жағдайда да өздерінің мәдениетін сақтап қалуға құқылы [3]. Ал В. Кимлика либералдық философиядағы Д. Роулздың пікірін негізге ала отырып және саяси автономияны қолдайды [4]. Танымалы антрополог Клиффорд Гирц этникалық топтардың ұжымдасқан түрде жекелігін көрсетеді. Бұл жерде мәдениет ұқсастық пен мәдениет құндылықтарды әр этностар сақтап қалады. С. Жижектің айтуынша мультимәдениет бұл идеалды және идеалдылық формасы жағынан жаһанданулық тұрғыдан өте негізді. Жаһандаулық арқылы капитализм локальдық мемлекеттер колониясы мен колонизациясын құрайды. Барлық локальды мәдениеттер глобальды келешек негізінде қарастырылады. Жижектің ойы әлемдік деңгейдегі глобальды ойлау, локальді әрекет ету принциптері негізінде айтады [5-6].

Қалалық мерекелер мен өлеңдерді жаттау барысында талдау жасайтын болса тарихи жағынан жетістіктерге жетуге болады. Мультимәдениетке қатыстылығы мономәдениет дегенге келеді. Бұл жерде барлық халықтар өздерінің арғы тектерін іздей бастайды және оны өздері ойластырып та алады. Ал керісінше мультимәдениет басқаларды түсіну болып табылады. Американдықтар ұлты жағынан кім және кім сенеді олардың елдері «кең пейіл және қайырымды басқа елдерге қарағанда» және мақсаты «әлеуметтік шыншыл». Үндістер халықы американдықтар емес, негрлерде американдық емес. Гегелдің философиялық ойын негізге ала отырып Рорти Америка ұлттының шығу тарихын түсіндіруде. Американдықтар діни тұрғыдан сенуші және оның елі күшті, мықты деп ойлайды.

Мұны былай айтқанда америка ұлтына қатысты жеке мәселелер деп атайды. Америка ұлтына қатысты өзара парапарлық ұқсастықтық аса күрделі мәселесін мынадай екі түрде көруге болады. Секуляризация емес тілде ол былайша бөлінеді: жалпы идея немесе қағида негізінде ұлттық идентификациясы неге әкеледі (мысалы «демократия») Секуляризация тілде басқаша байқалады: Дьюи, Уитмен, Рорти жазғандай жоғарыда көрсетілген мағынада ұлттық идеяны жалпы ой деп қабылдау нені білдіреді. Бізге тарихтан таныс: марксисттік коммунизмнің негізгі идеясы бір қарағанда ортақ болып көрінеді. Сталиннің арқасында империялық идеология жаңа ұлттық қоғамда совет халықтарының арасында орын алды [7].

Д. Рорти мысал ретінде Американдық коммунистік партиясын негізге ала отырып, бірнеше рет жақсы агенттерін совет тыңшыларын жіберді.

Ұлттық идентификациясынан бір елдің азаматы, ал паспорты, тілі және т.б – басқа елдің азаматы болған адамды кім деуге болады. Бұл жерде бір ғана жауап бар- ол тыңшы.

Бірінші естелік: «Бұл шексіз әртүрліліктің поэмасы» Америка өзінің жалпы әлемдік шегінде қазір айтылып жүрген мультимәдениет пен араластырылмауы керек. Бұл термин мынадай моральді меңзейді «өмір сүр және басқаның өміріне араласпа», бір біріне сәйкес келе отырып, әртүрлі мәдениет мүшелері басқа мәдениетті алмастырмай, қорғап отырады. Американдық тарих және мәдениеті – жаңа мүмкіндік алу үмітімен ескі әлемді жаңа, бақытты өмір туралы армандаған көпшілік адамдардың рухани және интеллектуалды азығы. «Америкалық арман» негіз болған өмір концепциясы біртіндеп қалыптаса бастады. Өткен өмір формалары дін және саясатқа қарсы рухани - идеологиялық феномен туралы көп айтуға болады. Негізгі мазмұны, мүмкіндіктері бірдей елде жаңа және еркін әлемнің қалыптасуы. Бүкіл осы интеллектуалды – рухани конструкция көбінде либерализм идеясына негізделген. Еуропада XVII-XVIII ғасырларда либерализм болашақ мемлекеттің табиғи, ғажайып құрылуында оның кішкентай бөлшегі ретінде адаммен байланысты.

Соңғысы еркін таңдау құқығымен қамтамас етілмеген. Либерализммен бірге азаматтардың келісім шартқа негізделген мемлекет өмірінде субъекті болып табылатын мемлекетке деген жаңа көзқарас жүйесі қалыптасты. Мемлекет пайымдауынша адамдардың қажеттілігі мен жеке қызығушылықтарын қамтамасыз ету, бұл либерализмнің негізі деп атауға болатын. Мемлекеттің мынадай тұжырымдамасы Д. Локтың еңбегінің негізінде жасалды. Оның идеялары 1877 жылы Америка конституциясын жасаушыларға ерекше әсер етті. Д. Локтың либералды әділеттілік тұжырымдамасы Америка жерінде жақсы дамыды, алайда еуропалық саяси либерализм теориясының тарихы Д. Локтан бастау алады.

Саяси білім - қоғамдық көзқарасты көпшіліктің көзқарасы ретінде көрсетіп, саяси әділеттіліктің бейнесіне айналады. Осындай жолмен біз Америкалық либерализмнің негізгі түсініктерін белгілей аламыз:

1. Бостандық
2. Теңдік
3. Әділеттілік

Соңғысы мынадай екі түрден тұрады: барлық адамдардың саяси және мүмкіндіктердің теңдігі. Бұны былайша түсіндіруге болады, мемлекет қоғамдағы барлық адамдардың жақсы өмір сүруге, өз мүмкіндіктерін заң шеңберінде қолдануға сонымен қатар басқа адамдардың жеке өмірі мен қызығушылықтарына зиян келтірмеуіне жағдай жасайды. Бостандық ол өзіне тек қана әрбір адамның қалағанын жасауды ғана емес, сонымен бірге нақты бір мемлекетте өзге азаматтармен өмір сүретін адамның белгілі деңгейдегі жетістік немесе қанағаттану деңгейі туралы ойларды кіргізеді. Либерализмнің түсінігі бұл әділеттілік. Бұның негізгі түсінігі мынадай: адам – ойлауға қабілетті тіршілік иесі ретінде ортақ қағидалар мен талаптарға келісе отырып, бірегей заттарға бірдей және әртүрлі заттарға әртүрлі көзқараста бола алады. Американың саяси идеологиясындағы Локтың либерализмінің орнына ақырындап, өзінің түп негізін Д.С. Мильдің философиясынан алған утилитаризмі келеді. Утилитаризмнің өркендеуі либерализмнің бірінші тоқырауына әкеп соқты. Утилитаризм бойынша әділеттілік мүмкіндіктер теңдігімен емес пайдамен өлшенеді. Утилитаризмнің Америкадағы жұмыс күштерінің дамуына өзіндік жауабы болып табылады.

XX ғасырдың 20-30-шы жылдарында либерализмнің 2-ші дағдарысы басталады. Ол Европадағы фашистің және саяси консерванттық үстемдіктің бой алуымен туындайды. Америкалық либерализм дағдарыс кезеңіне неолиберализмді қалыптастырумен жауап қайтарады. Соңғы тұжырымдамасының мән-жайы Т. Рузвельттің саяси ұстанымында жақсы айқындалған. Либералды ой жүйесі кеңестігіне тағы да түсінігі айқындалған, нақты ісі белгілі мемлекет қосылады.

Істің мәні АҚШ-та индустриализм соңғы он жылдықта XIX ғасырда және XX ғасырдың басында көбінесе мынадай факті көп шығара бастады,

реттелмейтін жеке экономикалық белсенді сектор ең басты шарты, қарапайым халықтың еркін мүмкіншіліктерін жоққа шығара бастады. Байлықпен кедейліктің ендік дамуы бірдей мүмкіншілік ойы күлкіге айналды [8].

Сондықтан да мемлекет қауымы күннен-күнге зайырлы мемлекет мақсатында және өте жақсы дамымаған болса да, дегенмен терезесі тең экономикалық мүмкіншіліктерге қажеті артты. Нәтижесінде, көптеген АҚШ-тың депутаттары бостандық жолында теңдік орнату мақсатында және бүкіл халыққа тұрарлық жағдай жасау, яғни бостандықпен жасауды жөн болатынын ескерді. Бұл АҚШ-тың саясаттық ойының классикалық либерализммен бүкіл халықтың либерализмге деген жоғары серпілісі 30 жылдардағы ұлы қамығуды қадағалады және қолға алды. Бірақта біртіндеп бұл жаңа либералды серпіліс нәтижесі теңдік емес мүмкіншілік теңдігіне жұрттың көңілін аударды.

Жақын арада АҚШ-тағы либерализмнің 3-ші дағдарысы бой көрсете бастады. Ол ХХ ғасырдың 60-70-ші жылдарына түсті. Ол Еуропа мен АҚШ-тағы дағдарысқа бой көрсетумен айқындалған. Бұл дағдарыстың жолбасы Д. Беллдің «Идеология соңы» атты шығармасында орнын тапқан. Либерализмнің басты қарсыласы постмодернизм болды, АҚШ-тың ғалымы Д. Роулздің саясатты философиясы либерализмнің үшінші дағдарысқа қайтарған жауабы болды. Д. Роулздың ойын қолдаушылар М. Уолцер, Д. Миллер, У. Кимлика, Б. Барри және тағы басқа ғалымдар құптады. Роулздың ең басты концепциясы ол ойлап тапқан әділеттік теориясы. Д. Роулз екі қарсыласына қарсы шықты, олар: утилитаризм және антирационализмге. Утилитаризм өзінің жалпы қаржыға қосқан үлесіне қарамастан Д. Роулз 1971 жылы Рейганның курсы жорамалдап берді. Ал ол өз кезегінде либерализм дағдарысына адекваттық жауап болып табылады. Бірақ Д. Роулз антирационализмге деп қарсы шықты, ортақ келісім жобасының жандануына жақ болды. Қауымда халықтық келісім-бұл бастапқы орын, рационалды таңдаудың жайы, әділеттілік қағидасы.

Әдебиеттер

1 Глостанова М.В. Движение идей мультикультурализма в США конца ХХ века // США-Канада. – 2000. – № 10. – С.13-14.

2 Глущенко Ю. и др. Темная сторона Америки. // Эксперт. – 2000. – № 49. – С.73-81.

3 Taylor Ch. The Politics of Recognition, in: Multiculturalism, the politics of recognition, Charles Taylor, et. al, Amy Gutmann (ed) – Princeton University Press, Princeton, New Jersey. 1994. – P.70.

4 W. Kymlicka. Multicultural Citizenship. – Oxford: Oxford University Press, 1995. – 234 p.

5 Geerts C. The Interpretation of Cultures: Selected Essays. – New York: Basic Books, 1973. – P.268.

6 Жижек С. Интерпассивность. Желание: влечение. Мультикультурализм. – М.; СПб., 2005. – С.110.

7 Жижек С. Западный пацифизм // Русский Журнал. – 2001. – № 3. – С.64-68.

8 Рорти Р. Обретая нашу страну: политика левых в Америке в XX веке. - М.: Дом интеллектуальной книги, 1998. – 39 с.

Досжанова А.И.,

магистр, ст.преподаватель кафедры истории Казахстана и общественных дисциплин КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

Американская мультикультурная теория и проблемы развития общества

Мультикультурализм или либеральный мультикультурализм - это не только национальная проблема США. США в настоящее время прорабатывают проблему глобального гражданства и справедливости в глобализирующемся обществе. Теоретический отклик на идеи М. Уолцера, У. Кимлики мы можем обнаружить в работах немецких ученых Юргена Хабермаса, Вильгельма Бека, англичанина Дэвида Хелда, новой политической философии во Франции - Пьер Монан, Б. Кригель, обсуждаются эти проблемы и в России.

Doszhanova A.I.,

master, senior lecturer department of History of Kazakhstan and social sciences, Ablai khan KazUIR&WL, Almaty, Kazakhstan

American multicultural theory and problems of social development

Multiculturalism or liberal multiculturalism - is not only a national problem the United States. The U.S. is currently working on the problem of global citizenship and justice in a globalized society. Theoretical response to the idea of M. Walzer, W. Kymlicka we can find in the works of German scientists Jurgen Habermas, William Beck, Englishman David Held, a new political philosophy in France - Pierre Monan, B. Kriegel discusses these problems in Russia.

УДК 1.17 (172.2)

Бүркітбай Г.Ж.,

*Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
Шығыс тілдері кафедрасының меңгерушісі, филол. ғ.к., доцент,
Алматы, Қазақстан*

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ КОММУНИКАЦИЯДАҒЫ АРАБ ІСКЕРЛІК ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ЭТИКАСЫ

Мақалада халықаралық коммуникациядағы араб іскерлік қарым - қатынас этикасының ерекшеліктері қарастырылады және араб лингвомәдениетінің коммуникативтік сипаты талданады. Қазіргі нарықтық экономика жағдайында іскерлік қажетті кәсіби қасиеттердің біріне айналып отыр. Іскерліктің де өзіне тән этикеті - іс-әрекет ұстанымдары бар. Қоғамда мәдениетті адамдар арасындағы қарым-қатынас әдептіліктің үш деңгейінде өтеді - ресми, бейтарап және күнделікті. Бұл жағдайда «араб этикеті» термині жалпылама қолданылыста пайдаланылуда, өйткені әрбір араб еліндегі саяси курстың өзіндік қасиетіне байланысты ерекшеліктері бар. Дегенмен, араб халқының ортақ тарихы мен мәдени тамырлары негізгі рөл атқарады.

Тірек сөздер: этика, тілдік этикет, халықаралық коммуникация, вербальды және бейвербал қарым-қатынас, жаһандану, араб елдері

Қазіргі уақытта Қазақстан мен араб әлемі арасындағы байланыстар серпінді түрде достық пен өзара түсіністік рухында дамуда. Әсіресе Халықаралық қауымдастықтың мүшесі болғаннан кейін Қазақстан бейбітшілік, қауіпсіздік пен тұрақтылықты сақтауға бағытталған жаһандық әрекеттерге белсенді қатыса бастады. Осыған байланысты екі жақ арасындағы қатынастарды дамыту және нығайту үшін іскерлік этикет мәселесі аса өзекті болуда.

Келіссөздерді нәтижелі жүргізу және күнделікті іскери байланыс жасау үшін тілді өте жоғары деңгейде білу жеткіліксіз. Белгілі бір елдің этикет қағидаларын білмеу, соның салдарынан этикет қағидаларының бұзылуы келіссөздердің үзілуі және қатынастың сууына әкелуі мүмкін. Этикет түрлерінің ішінде іскерлік этикеттің маңызы зор. Іскерлік немесе кәсіптік этикеттің моральдық негізі – гуманизм (ізгілік - **إنسانية**). Адамзаттың қадір-қасиетіне деген құрмет, өзінің әріптесінің мүддесі мен іс-әрекет психологиясын білу, тану және т.б. кәсіптік этикеттің құрамдас бөліктері. Этикетті этикамен шатастыруға болмайды. Этикет нақты бір мезетте нақты бір жағдайға байланысты нақты адамдардың өзін-өзі белгілі бір ортада ұстау әдебін танытса, этика одан анағұрлым кең ауқымды қамтитын ұғым.

Қазіргі нарықтық экономика жағдайында іскерлік қажетті қасиеттердің біріне айналып отыр. Іскерліктің де өзіне тән этикеті - іс-әрекет ұстанымдары бар. Іскерліктің маңызды ұстанымына сенім жатады.

Қоғамда мәдениетті адамдар арасындағы қарым-қатынас әдептіліктің үш деңгейінде өтеді - ресми, бейтарап және күнделікті. Әдептіліктің әрбір деңгейіне қатысты өз сөйлеу стилі бар, сондықтан барлық сыпайы сөздер мен сөйлемшелер стилистикалық белгілер бойынша жіктеленеді және сәйкесінше ресми, бейтарап және күнделікті сөйлеу стильдеріне жатқызылады.

Ресми әдептілік деңгейінде адам арасындағы қарым-қатынас ресми жағдайында өтеді. Негізінде адамның жасы, жынысы, өздік ар намысы емес, ал сөйлеушілер арасындағы әлеуметтік жағдайы және олардың лауазымы үлкен маңыз атқарады. Әдептіліктің ресми деңгейі мекемелерде, ұйымдарда, іскер топтарда, білім, денсаулық сақтау, қызмет көрсету салаларда және тағы басқа жерлерде норма болып табылады. Ресми жағдайындағы әдептіліктің ресми деңгейінен ауытқуы анық сыйламаушылық ретінде қабылданып, әңгімелесушілерді дауға апарады тіпті олардың ресми қатынастарының үзілуіне де әкеп соқтырады. Сондықтан әдептіліктің ресми деңгейі қажетті және этикетпен ескерілген жерлерде катал сақталу керек.

Бейтарап әдептілік деңгейде сыпайы қарым-қатынас бейтаныс адамдардың арасында өтеді, сонымен қатар ресми мен күнделікті әдептілік жағдайына кірмейтін таныс адамдардың арасында іске асырылады. Күнделікті әдептілік деңгейі отбасылық және туысқан аралық қарым-қатынастарға тән, сонымен бірге жолдастар мен таныстар арасында кездеседі. «Региональный арабский разговорный язык каждой арабской страны – это основное средство устного общения населения повседневной жизни. Эти обиходно-разговорные языки обслуживают все важнейшие сферы жизни, широко функционируя в устной форме в качестве разговорного языка в быту и официальных условиях, а также в письменной форме. В отличие от диалектов эти языки употребляются и понятны на всей территории данной страны» [1].

Әр халықтың салт-дәстүрі мен этикет ережелері әрқашан тарихқа тамыр жаятыны белгілі. Кез келген ұлттың өзіндік қарым-қатынас мәдениеті болғандығына ешкім күмән келтірмейді. Араб этикетінің қағидаларының қалыптасуына көшпелі қоғамның салт-дәстүрлері маңызды рөл атқарды. Араб түбегіндегі ауыр климаттық жағдайлардағы көшпелі өмірдің өзі мінез-құлықтың қалыптасу ережелерін айқындағыны сөзсіз. «Жахилия» (надандық) кезеңі деп аталған исламға дейінгі Аравия қоғамында мурууа – «батырлық» идеал ретінде танылды. Мінез-құлық стереотиптерін қалыптастыруда дәл соның өзі негізгі рөл ойнады. Бұл көне араб терминінде нағыз ер адамның қасиеттерінің жинағы астарланды: айбындық, кеңпейілділік, жомарттық, ділмарлық, берген сөзінде тұру. Мурууа қағидаларын ұстану шыққан тегі мен әлеуметтік дәрежесіне қарамастан кез келген ер адамға міндетті. Классикалық араб поэзиясы мен ұлттық баяндау - ертегі әдебиетінің көп үлгілерінің бас

кейіпкерлері осы ар кодексінің жүзеге асқандығының жарқын мысалын көрсетеді. Исламға дейінгі ақын Антара (525-615 ғғ.) «Мен өз күндерімді ертоқымда, ержүрек соғыстарды өткіземін... Саған айтайын, ұрысқа батыл ұмтыламын, бірақ сараң емеспін, мен үшін олжа маңызды емес...» – деп, ер адамның керемет идеалын жасады [1]. Осылайша, мурууа – көшпелі араб халқының ар-намыс кодексіне исламның моральдық-этикалық қағидаларын қосу нәтижесінде араб этикеті қалыптасты деуге болады. Арабтардың сөз әдебі бәдәуилік қоғамның этикалық және эстетикалық түсініктері, әсіресе исламның рухани және идеологиялық әсері нәтижесінде құрылған құлықтылық құндылықтар жүйесін көрсетеді. Бұл жағдайда «араб этикеті» термині жалпылама қолданылыста пайдаланылуда, өйткені әрбір араб еліндегі саяси курстың өзіндік қасиетіне байланысты ерекшеліктері бар. Дегенмен, араб халқының ортақ тарихы мен мәдени тамырлары негізгі рөл атқарады.

Этикетке арналған көптеген ғылыми жұмыстар жеке елдер бойынша жазылған және жеке ливандықтардың, ирактықтардың, мысырлықтардың және т.б. моральдық қасиеттерін, салт-дәстүрлері мен әдеп-ғұрыптарын баяндайды. Алайда, оларда сипатталған дәстүрлердің, салттардың және этикет ережелерінің біраз бөлігін барлық араб әлеміне тән деп тани алмаймыз. Мысалы, И.А. Амирьянц және Самир ат-Тайар Ирак арабтарының мінез-құлықтарының моральды-этикалық қағидаларына әсер еткен келесі факторларды атап көрсетеді: күнделікті өмір тәжірибесі; ирактықтар мұралаған жалпы арабтық моральды-этикалық құндылықтар; көптеген арабтардың этикетінде негіз болатын көшпелі халықтың ар-намыс кодексі – әрқайсысының өз тайпасымен және руымен байланысы; негізі Қасиетті Құран Кәрім, хадистер мен сүннет болып табылатын діни сарындағы факторлар; басқа халықтармен қарым-қатынас [2].

Мұсылман әлемінде Қасиетті Құран Кәрім әрқашан адамдық болмысқа айтарлықтай әсер етеді, сондай-ақ мінез-құлық қағидалары мен қарым-қатынас қағидаларын негізге ала отырып, адамның адамзат пен әлемге қатынасын қалыптастыруда маңызы зор. «В Коране, Суне и Хадисах содержатся общие принципы, необходимые для поисков путей и решений тех проблем, которые возникали в человеческих обществах в различные исторические эпохи. В исламе сложилась этическая наука, называемая Адабуль Ислам, изучающая правила и нормы, регулирующие принятый в исламе стиль поведения на всех уровнях: личностном, семейном, общественном» [3].

Исламдық сәлемдесуге хадистермен қатар түрлі ислам әдебиеттерінде көп көңіл бөлінеді. Сүннет әдет-ғұрыпты, әр түрлі бұйрықтар мен тыйым салуларды, түрлі өмірлік жағдайлардағы тәртіпті негіздеу үшін үлкен мағынаға ие. Сүннет – мұсылман қоғамының мінез-құлық ережелері мен салттарының жинағы. М.Б.Пиотровский сүннетке мынадай анықтама береді: «Сүннет – пайғамбарымыз Мұхаммедтің (с.а.с) іс-әрекеттері мен айтқан сөздері, діни ғибадат пен құқықтың, Қасиетті Құран түсіндірмесі мен қоғамдық өмір

ережелерінің қайнар көздірінің бірі. Сүннет дін мен қоғам өмірінің құрылысына қатысты түрлі сұрақтар бойынша Мұхаммедтің (с.а.с) айтқан сөздері мен шешімдері жайлы хикаяларды жеткізушілерге және Мұхаммедтің (с.а.с) змандастарына жүктелген хадистерде жазылған... Әл-Бухари, Муслим, Әбу Дауд, әт-Тирмизи, ән-Насаи, ибн Маджа жинақтаған және оларды сунниттер мойындаған алты беделді хадистер жинағы бар» [3].

Сүннетті үнемі туындайтын сұрақтарға кейде жауап табылмайтын Қасиетті Құранға толықтыру ретінде де сипаттауға болады. Қасиетті Құраннан жауап таппаған жағдайда пайғамбарымыздың (с.а.с) ұқсас жағдайдағы іс-әрекеттерінен үлгі алатын (яғни, хадистерге жүгінетін). Хадистердің және Мұхаммедтің (с.а.с) көмегімен Араб халифатының құрамына кіретін көптеген халықтарға тиесілі дәстүрлер, этикалық және мәдени қағидалар, мінез-құлық үлгілері түбегейлі мұсылмандық қасиеттер ретінде бекітілді.

Араб елдерінде немесе жалпы Таяу Шығыста болған кезде ислам елдерінде сол қол таза емес болып есептелетіндігін есте сақтау керек. Сондықтан, сіз солақай екеніңізді алдын ала ескерткен жағдайды қоспағанда құжаттарды, визит карточкаларды немесе кәдесыйларды сол қолмен беруге болмайды.

Адамдардың сол жақ сәтсіздік, жағымсыздық, бақытсыздықпен байланысты, ал оң жақ бақыт және сәттілікпен байланысты деп ойлауы Қасиетті Құран мен библиялық мәтіндерде көрініс тапты. Дегенмен, тек мұсылман ортада бұл ойға байланысты қорғайтын құдіреттің көне жаңғырығы өз мағынасын әлі күнге дейін жойған жоқ. Адам табалдырықтан оң аяғымен аттап, тамақтанғанда, сусын ішкенде, киім кигенде және аяқ киім кигенде оң қолымен бастауы керек деп есептелінеді, ал шешкенде және т.б. жағдайларда – сол жағымен атқарылады.

Арабтар сөйлесу кезінде қолы жетуі үшін сөйлесушіге барынша жақын тұруға немесе отыруға тырысады (әрине екі сөйлесуші де бір жынысты болса). Араб сіздің назарыңызды аудару үшін қолын сіздің тізеңізге немесе иығыңызға қоюы мүмкін.

Еуропалықтар өз төңіректерінде кішігірім интимді аймақ бар деп есептейді және өздерін соның ішінде қауіпсіздікте сезінеді. Бұл аймақтың шекарасы созылған қолдың жартысына тең арақашықтықта өтеді. Арабтар қандай да бір бейтаныс адамдарға өте жақын келіп қалса немесе тіпті оларға қолы тиіп кетсе де ешқандай жайсыздықты сезінбейді. Интимді аймақтың көлеміне қатысты олардың өз көзқарасы бар. Коммуникативті қарым-қатынасты құруда сөйлесу кезінде британдықтар мен немістерге қарағанда арабтарға жақын тұрып бастау керек. Яғни, тағы да басқа көптеген арабтарға ғана тән этикет нормаларын қалыптасқандығын басты назарда ұстай білу қажет.

Егер арабтармен іскери кездесу немесе келіссөздер кезінде өз өніміңізге қандай да бір презентация жоспарлаған болсаңыз, бұл тұста да бірқатар әлеуметтік мәдени ерекшеліктерді ескеру керек. Сөйлесушіге жоғары деңгейде әсер ету үшін тілді жетік білу аздық етеді. Мәдени ерекшелікті де ескеру мәселесі туындайтыны сөзсіз.

Мұсылман-арабтардың салттары мен дәстүрлерінің (мысалы, Сирия, Ливандағы түрлі христиан қоғамдары), сондай-ақ ауданның араб емес тұрғындарының (мысалы, Ирак пен Сириядағы курдтар, Мағриб елдеріндегі берберлер), тіпті түрлі исламдық ағымдардың (сунниттер, шейттер, друздар, исмаилиттер және т.б.) өз ерекшеліктері бар. Алайда олар бірінші кезекте конфессиялық белгісі бойынша ерекшеленеді және сирек жағдайда ұлттық белгісі бойынша. Көптеген зерттеушілер бұл жағдайды «арабтық жаулап алу кезеңінде басып алынған аудандардың жергілікті тұрғындарының дәстүрлері мен салттары жеңгендердің салттарының әсерінен жойылуға ұшырады» деп түсіндіруге бейім.

Қазіргі батыс өркениеті араб дәстүрлеріне күшті әсер етіп, осылайша араб мәдениетіне түрлі өзгерістер енгізгеніне қарамастан бұл халықтың мәдениеті өзіндік төл беделін сақтап қалды. Профессор В.Э. Шагальдің пікірінше, орта ғасырлар дәуіріндегідей қазіргі араб еліндегі көптеген адамдардың құндылықтары мен сезімдерінде, ойлары мен сенімдерінде орталық орынды Құдай алады, ал батыс өркениетінде ол адамға берілген [4].

Араб елінде барлық өмір көптеген ғасырлар бойы адам өмірінің бар жағын қамтитын және шешуші жүйе құрушы фактор ретінде қалыптасқан ислам дінінің күшті идеологиялық әсерінде өтіп келеді. Бұл араб елдерінің дамуына батыстандыру процесінің әсер етуін шектеуге себеп болды. Өзінің барлық қарсылығына қарамастан араб елінде батыстандыру процесі болмай қоймайды. Ол адамдардың ықыласына тәуелсіз жүріп жатыр және оны барлық араб елдерінде байқауға болады. Бұл араб елдерінің өркениетінде батыс-шығыс синкретизм элементтерінің пайда болу мүмкіндіктері жайлы айтуға мүмкіндік береді.

XX ғасырдың екінші жартысында Араб Шығысы мен Батысының арасында күллі есіктер мен терезе қақпағы ашылғандай болды: қарқынды миграция басталды. Араб елдерін көптеген шетелдік мамандар, бизнесмендер, мұғалімдер, инженерлер, дәрігерлер басып кетті десе де болады. Мыңдаған туристтер жыл сайын өздеріне Египет, Тунис, Біріккен Араб Әмірліктерінің демалыс орындарын ашуда... Ондаған мың араб студенттеріне Батыс елдерінде білім алуға мүмкіндік берілді. Жеке байланыс пен бұқаралық ақпарат құралдары арқылы арабтар қалған әлем қалай өмір сүріп жатқанын біле бастады. Батыстандыру процесінде еңбек миграциясының Батыс Еуропа мен Солтүстік Америка елдеріне ғана емес, сондай ақ бір араб елінен екіншісіне (мысалы, Египеттен Парсы шығанағы еліне) миграциялау да біраз рөл атқарады.

Көптеген зерттеушілер миграцияны Еуропаға тән мінез-құлық ережелері мен қағидаларын жан-жақты таратудың маңызды факторларының бірі деп атайды. «Арабтардың Еуропаға және қайтадан өз еліне еңбекпен және басқадай эмиграциялау феномені араб қоғамының әлеуметтік, мәдени, басқа да саласында, сондай ақ тілдік саласында анық байқалатыны көрініп тұр». Араб

тіліне ағылшын және француз тілдерінен келген техникалық терминдерді атаудың өзі жеткілікті.

Арабтарға ұнаса да, ұнамаса да жаһандандыру мен батыстандыру үрдісін тоқтату мүмкін емес. Дегенмен, олардың көпшілігі қазіргі әлемде тәуелсіз өмір сүріп, өз болмысыңды сақтау мақсатында дәстүрлеріндегі аз шығын келтіріп алға ұмтылу керек деп мойындайды [5].

Қазіргі заманғы араб этикеті адам өмірінің барлық салаларына және қызметтеріне, тіпті басқа діни конфессияларға әсер ететін ислам құндылықтарына негізделеді.

Жалпы араб әлемін іскерлік этикет ерекшеліктеріне байланысты бірнеше аймаққа бөліп қарастыруға болады: Парсы шығанағы елдері, Ливан елдері, Мысыр/Судан/Ливия, Мағриб елдері. Әр елде халықтың этноконфессионалды құрамына байланысты өзіндік ерекшелігі бар (Мысырдағы коптілер, Судандағы негроидтық халық, Мағрибтегі берберлер, Ливандағы христианлар және т.б.). Олардың өзіндік ерекшеліктері кейбір төл мәдениеттерінде, салттары мен ділінде, сонымен қатар тілдерінде байқалады.

Әдебиеттер

- 1 Аравийская старина. Из древней арабской прозы и поэзии. - М.: Наука, 1983. - 142 с.
- 2 عبد الرحيم العبادي الله. الادابوالاخلاق من القاهرة الاسلامية. 1980م. ص 248 (Abdullah ar-Rahim Al'ibadii. Al-adabul'ihlaq min al-islamiya. -Al-Qahira: daru Misra li-t-tibagati, 1980).
- 3 Этикет у народов Передней Азии. -М.: Наука, 1988. – 264 с.
- 4 Шагаль В.Э Арабский мир: пути познания. Межкультурная коммуникация и арабский язык. - М.: Институт Востоковедения РАН, 2001. – 219 с.
- 5 Сканава А. Бизнес-этикет в арабских странах. - М.: КноРус, 2010. – 160 с.

Буркитбай Г.Ж.,

к.филол.н., доцент, зав.кафедрой восточных языков КазУМОиМЯ
им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

Этика делового общения в международной коммуникации

Этика делового общения охватывает широкий круг вопросов. Этика рассматривается не только как необходимый нравственный императив поведения, но и как средство, способствующее укреплению деловых связей и улучшению делового общения. В таких культурах как Япония, Россия, арабские страны информация выражается не только в словах, но и невербально. Очень значимым фактором и своеобразной формой коммуникации является молчание.

Такие культуры предполагают, обязательное наличие знаний о партнере до начала переговоров и ориентируются на установление отношений до перехода к обсуждению деловых вопросов. Напротив, в культурах США, Германии, Великобритании, Швейцарии информация выражается прямо. Представители таких культур ориентированы на результат и обычно много говорят. Все процедуры определяются в письменной форме, что позволяет избегать двусмысленных трактовок.

Burkitbay G.Zh.,

c.filol.sc., associate professor, head of the department of Oriental Languages,
Ablai khan KazUIR&WL, Almaty, Kazakhstan

Ethics of business communication in the international communication

Ethics of business communication covers a wide range of issues. Ethics is not only seen as a necessary moral imperative behavior, but also as a means to foster business relationships and improve business communication. In such cultures, such as Japan, Russia, the Arab countries information is expressed not only in words, but also non-verbally. Very important factor and a unique form of communication is silence. Such cultures suggest the obligatory presence of knowledge about partner before the talks and guided by establishing a relationship before moving on to discuss business matters. In contrast, in cultures of the United States, Germany, UK, Switzerland, information is expressed directly. Representatives of such crops are result-oriented and usually a lot of talk. All procedures are defined in writing, thus avoiding ambiguous interpretations.

УДК 0.008.2

Байгожаева Д.Е.,
*магистрант кафедры «Международные отношения»,
КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан*

ПОНЯТИЕ МЕНТАЛИТЕТА, МЕНТАЛЬНОСТИ ЭТНОСА В ГУМАНИТАРНОЙ НАУКЕ

В статье отражены основы ментальности казахского народа, современное отношение к ментальности общества и его проявление.

Ключевые слова: ментальность, оралман, менталитет, мирокультура

В последнее время в общеупотребительном обороте и научной лексике утвердилось понятие ментальности. Рассмотрим сущность данного термина, происходящего от латинского *mens, mentis*, «разум, ум, интеллект», Ментальность предполагает обозначение понятия, например, от английского *mind*, переводимого как склад ума, подразумевающего устойчивые интеллектуальные и эмоциональные особенности отдельного индивидуума. Также ментальность может рассматриваться в контексте способа восприятия мира, в котором мысль не отделена от эмоций, и представляет собой особое мироощущение, мировоззрение, стиль мышления [1].

Понятие ментальности присуще как отдельному индивидууму, так и сообществу в целом, региону, нации, государству. Мы можем рассматривать ментальность на уровне отдельной личности, которая обуславливается исторически формирующейся и сложившейся, психологической средой, экономико-социальными демографическими факторами, а также на формирование менталитета оказывает влияние технологический уровень развития общества, религиозные воззрения, научное мировоззрение и множество факторов и компонентов, формирующих отдельную личность.

В силу сложившихся связей родоплеменного характера, совместной среды обитания, единства исторических процессов, традиций и культуры, общей судьбы нации формируется менталитет определенной общности, общества, нации, народа, государства. Менталитет отдельной нации определяет общие черты характера ее представителей.

К примеру, Ромен Роллан в своем бессмертном произведении «Кола Брюньон» пишет о жизнелюбии французского народа, высоком галльском духе, несмотря на все невзгоды, сохранившим неистребимый оптимизм. Это истинный образ француза, человека из народа, сохранившего силу духа и моральные устои, не скованные ханжеским налетом.

Великий казахский поэт о казахском народе говорит «Мың өліп – мың тірілген». Тысячу раз умиравший – тысячу раз воскресший., Это выражение

характеризует силу духа казахского народа, подвергнувшегося на протяжении веков великим бедствиям, потерявшим в годы джунгарского нашествия две трети населения и большие потери численности населения в годы коллективизации и репрессий, и до сих пор не восстановивший прежнюю численность, и период коллективизации годы часть казахов рассеяна по всему миру. В настоящее время политика возвращения оралманов на родную землю реализуется на государственном уровне.

В историческом плане формирование казахского менталитета складывается из менталитета кочевника и воина, пастуха и создателя мировых империй. В этом смысле она, благодаря консервативности патриархально-родового сознания, сродни менталитету кочевника эпохи скифов и гуннов до собственно казахского периода, начавшегося с XV в. Ибо казахи не могут быть осмыслены в отрыве от кочевой цивилизации, яркими представителями которой они являлись.

Но менталитет не есть устойчивое понятие. На формирование менталитета казахов большое внимание оказывает множество факторов. Процессы глобализации, вхождение в открытое мирокультурное пространство, факторы урбанизации для казаха, воспитанного в определенной среде родного аула, района, связанного с историческим прошлым родных мест, духовным наследием своих предков оказывает кардинальное воздействие на его менталитет, подвергая испытанию на прочность.

Следует отметить в условиях открытости мирокультурных связей и проникновения иной культуры, для неподготовленного человека очень важно и восприятие мировых культурных ценностей, без должного культурного воспитания и образования не позволяет отделить зерна от плевел. Поэтому влияние на молодых людей мировой культуры, ее лучших образцов должно сопровождаться культурологическим воспитанием. Усвоение мировой культуры должно быть построено на осознании собственной национальной культуры и традиций, что особенно важно в условиях глобализации. Утрата национального менталитета, культуры ведут к формированию космополита, без всяких связей с родной историей и народа. В то же время образ человека мира, гражданина мира всей планеты несколько шире понятия космополитизма, так как гражданин мира сохраняет связь с родной землей и своей культурой и традициями, самобытность культуры своего народа, а главное сохраняет родной язык.

С развитием научно-технического прогресса, кардинальным изменениям в образе жизни происходили и соответствующие изменения в веками сложившемся менталитете. В казахской среде было неприятие сиротства, как такового, и неуважения к родителям. Сегодня мы имеем детские дома, продажу собственных новорожденных младенцев и брошенных родителей. В казахской среде ребенок оставшийся без родных обязательно входил в семью ближайших родственников, не как усыновленный, а как равноправный член семьи и не

испытывал никакого дискомфорта в среде своих двоюродных или даже троюродных братьев и сестер, или в семьях дедов, дядей как с отцовской так и материнской стороны. Но следует отметить, что основное право на усыновление ребенка быдо со стороны отца. Этим и отчасти объяснялась практика «амангерлик», когда после кончины старшего брата, его младший брат женился на вдове. Таким образом дети сохранялись в семье рода. Это один из примеров сохранения традиций и фактор, характеризующий ментальность народа. К слову такое бережное отношение к осиротевшим детям характерно вообще для восточного тюрского менталитета.

Происходящие, как было отмечено выше изменения в структуре традиций и быта, усиление процессов глобализации оказывают все большее негативное влияние особенно на молодое поколение. Рушится связь поколений, теряется язык и традиции. Этому пытается активно воспрепятствовать зарождающаяся сейчас в обществе тенденция усиления трайбализма и религиозность общества. По нашему мнению, первое может наоборот способствовать разобщенности среды и возродить деление народа на жузы, имевшее в определенные этапы исторического развития объективную необходимость. И в наше время трайбализм может разделить общество по территориальным группам расселения казахов и создать определенные причины для соперничества. Однако, положительным моментом в трайбализме является то, что, знание истории своего рода, сохранение духовного наследия, памяти предков способствует формированию достойного продолжателя и носителя идей народа. Это не просто пафосные строки, но оно заключается в исконном, подспудном желании нас, наших отцов, дедов сохранить и преумножить духовный потенциал народа.

Активизация исламского воздействия на казахский менталитет имеет как позитивные и негативные последствия. Менталитет казахского народа не отличался ортодоксальной приверженностью к исламу. В религиозности казахов, по чистоте духа и устремлений, изначально были заложены уважение, мягкость характера, а богатство природы, просторы земли, тесная связь с природной средой обитания проявились в тенгиранстве кочевника. Активизация исламского культа породила в среде мусульманства казахов и принятие элементов арабской культуры, которая была также обусловлена природно-климатическими условиями жизни бедуинов. Казахские женщины, единственные среди всех женщин востока, никогда не закрывали лицо. По головному убору женщины могли судить о ее замужестве.

Менталитет рассматривается в неразрывной связи с особенностями исторического развития общества. Так, Ботагоз Туреханова, директор департамента политической работы центрального аппарата НДП «Нур Отан» об особенностях казахского менталитета говорит в пафосном тоне, как о *жизнеутверждающей ментальности казахов*. «...Про особенности казахстанского менталитета можно говорить много и долго. Мы –

гостеприимный, радушный народ, полный оптимизма и жизнелюбия, обладающий душевной стойкостью и мужеством. Мы отличаемся философским отношением к жизни, особым мироощущением взаимосвязанности всего сущего, восприятием картины мира во всей ее полноте и целостности, где каждый ее элемент – неотъемлемая часть жизни, часть целого. Все это берет начало в кочевом прошлом нашего народа, когда человек существовал в гармоничном взаимодействии с природой»- утверждает автор.

Не случайно особенностью нашего национального характера является толерантность, которая, на мой взгляд, действительно имела и имеет определяющее значение для нашего прошлого, настоящего и будущего» [2]. Ментальность народа проявляется и в общественных отношениях. В менеджменте в системе корпоративной культуры, делового общения менталитет выражается особенно ярко. Особенности менталитета накладывают отпечаток на методы делового общения, в среде бизнес-отношений, условия так называемых джентльменских отношений строятся на взаимном доверии, уважении и почитании. При этом помимо проявления внешней формы этикета в деловом общении первостепенное значение имеет внутренняя культура, психологический настрой и морально-этические характеристики партнера. Эти факторы определяются, в том числе и ментальностью определенной среды или общности, а также менталитетом их представителя. Так, Виктор Ямбаев, президент Алматинской ассоциации предпринимателей, говоря о менталитете общества и его влиянии на деловые отношения, отмечает: «... Мешает ли нам двигаться ментальность? Конечно, да. Государственная политика сложилась таким образом, что у народа отбили всю охоту трудиться. Это при всем притом, что глава государства сказал, что те, кто мешает развитию малого и среднего бизнеса, идут против моей политики» [3].

Говоря о том, что сложившаяся в настоящее время проблема развития в обществе потребительского отношения к труду, невнимание к физическому созидательному труду, а гонка за лишь экономической выгодой, сиюминутной прибылью, прагматизм в человеческих отношениях, характеризуют некий образ современного «делового» человека без национальных особенностей, космополитических убеждений и принципов. Современная среда и система социума порождает зачастую отношение к материальному производству, основному двигателю экономического прогресса нигилистическое отношение и во главу отношений ставится коммерциализация общественной деятельности в худшем понимании этого понятия. Хотя сама по себе коммерциализация предполагает достижение экономического эффекта с использованием торгово-экономических отношений, что само по себе не является чем-то негативным, так как торговля являлась в эпоху меркантилизма и зарождения раннего капиталистического общества эффективным рычагом развития внешнеэкономических связей. Но коммерциализация внутри общества, где не производится материальная продукция, и созданный продукт, не подвергаясь

технологическим переделам, а создает новый продукт, не привнося никаких трудовых усилий в сфере производства и обрстая дополнительными издержками многозвенной цепочки посредников - проводников продукции от начального производителя к конечному потребителю. Такая система производит общество потребителей и, в конечном счете создает только сферу услуг, вторичную экономику, даже экономику третьего сектора и в конечном счете непосредственно порождает менталитет общества потребителей без всякого намека на национальный характер и социальные установки. Хотя потребительское общество также и обладает определенной ментальностью, но лишенного нравственных установок, которые создаются лишь в процессе производства и воспроизводственных отношений в стремлении к научно-техническому прогрессу и новым знаниям и устремлением к постижению сущности бытия и место каждого человека в нем.

Не случайно в Послании Президента определены направления социальной модернизации Казахстана как Двадцать шагов к Обществу Всеобщего Труда в качестве глобального тренда социальной модернизации [4]. Влияние менталитета на культурологическую сферу и среду выражается через определенные категории, непосредственно проявляющиеся в теоретических и практических исследованиях. В сфере экономических отношений и в бизнес-среде влияние менталитета проявляется не в меньшей степени, чем в культурологической среде.

Среда делового общения, функции и факторы управления несут на себе характерные особенности того или иного способа общения, ведения деловых переговоров. Особенности менталитета оказывают свое воздействие и отрасли, далекие от гуманитарных, например, архитектурные проекты и архитектурно-планировочные и конструктивные решения жилых домов, даже планировка производственных помещений определяется менталитетом потребителя. Так, многосемейность и традиции гостеприимства предполагают просторные помещения, и, в первую очередь, большой холл, гостиная, зал и кухня, столовая, место традиционного сбора всего семейства и гостей.

Распространяется менталитет степняка и пристрастие к просторным производственным помещениям, офисам, вспомогательным помещениям и пр. Ерлан Сейтимов, бизнес-консультант отмечает, что ментальность не бывает плохой. Наличие ментальности в любом случае характеризует национальные черты человека, создает ему определенный имидж, национальную самобытность.

Менталитет нации и государства два неразрывно связанных понятия. Не всегда менталитет государства и народа могут совпадать. Но казахи как титульная нация и государствообразующий этнос несут высокую моральную ответственность за имидж государства за рубежом на международной арене, как в государственных контактах, в сфере деловых отношений, в личных взаимоотношениях, на государственном уровне, в среде образования, в

туристической сфере, спорте, культуре и т.д. Активно муссируемый за рубежом образ так называемого Бората порожден негативным поведением отдельных лиц, готовностью желтой прессы опорочить страну, недавно появившуюся на международной арене. Успехи Республики Казахстан на международной арене и открытость политического курса, проведение множества имиджевых мероприятий международного уровня заставили говорить о республике, ее народе, и нации.

Список литературы

- 1 Ментальность: [Электронный ресурс]. – Режим доступа URL: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/698/- (дата обращения: 30.04.2014).
- 2 Куанов А. Рассуждения о казахстанской ментальности //Литер. – 2008. - 28 августа. – С.4.
- 3 Кшибеков К.Д. Истоки ментальности казахов. – Алматы: Дайк-Пресс, 2006. – 130 с.
- 4 Социальная модернизация Казахстана: Двадцать шагов к Обществу Всеобщего Труда//Казахстанская правда. - 2013. - № 79-80. – С.9.

Байгожаева Д.Е.,

Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, халықаралық қатынастар кафедрасының магистранты, Алматы, Қазақстан

Гуманитарлық ғылымдардағы этностық діл және ділдік ұғым түсінігі

Ұлттың және мемлекеттің ділі екі тұтас тоқулы ұғымдар. Емес ылғи мемлекеттің және халықтың ділі түйісу біледі. Бірақ қазақтар титулді ұлт сияқты және мемлекеттік этнос биік моралдік жауапкершілікті мемлекеттің имиджінің соңмен межемен халықаралық алаңда, мемлекеттік қарым-қатынастарда, ара шеңбер іскер қатынастарда, дербес қарым-қатынаста, мемлекеттік деңгейде, білімнің сәрсенбісінде, туристік арада, спортта, мәдениетте және т.д. Қазақстан республикасының табыстары халықаралық алаң және саяси курстың ашығы, халықаралық деңгейдің имидждің іс-шарасының көпшілігінің - республика, оның халқына және ұлтқа айтқыздыртты.

Baygozhaeva D.E.,
undergraduate of the department "International Relations", Ablai khan KazUIR&WL,
Almaty, Kazakhstan

Concept of mentality, the mentality ethnos in the humanities

Mentality of the nation and the state are two inseparable concepts. Not always the mentality of the people and the state can match. But the Kazakhs as the titular nation and state-building have high moral ethnicity responsible for the image of the country abroad in the international arena, both in government contacts in business relationships, personal relationships, at the state level, in the medium of education in tourism, sport, culture etc. Successes of the Republic of Kazakhstan in the international arena and an open, policy, holding a plurality of image international events forced to speak about the country, its people and the nation.

УДК 332:303.4

Сариева П.,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
халықаралық қатынастар кафедрасының магистранты,
Алматы, Қазақстан, perizat_sm@mail.ru

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ТӘЖІРИБЕСІНДЕГІ ТЕРРОРИЗМДІ ҚАРЖЫЛАНДЫРУҒА ТӨТЕП БЕРУ МЕХАНИЗМДЕРІ

Әр мемлекет белгілі бір деңгейде қаржыны легитимдеуге қарсы күрес жүйесіне ие болып табылады. Жаңа механизмдердің енгізілуі тек оның артықшылықтарының пайдаланылып жатқан жүйенің артықшылықтарынан асып түскен жағдайда ғана тиімді болып табылады.

Тірек сөздер: Конфронтация, лаңкестік, қаржыны жылыстыру, халықаралық қылмыстар

XX ғасырдың 60–70 жылдары болған «қырғи-қабак» соғыстағы халықаралық жағдайдың бәсеңдеуі кезінде әлемдік қауымдастық биполярлы жүйе мен екі державаның конфронтациясынан басқа да халықаралық деңгейдегі мәселелердің орын алатынына көзі жетті. Есірткі және психотропты заттардың заңсыз айналымы, сонымен қатар басқа да халықаралық қылмыстардан түскен қаржыны жылыстыру мәселесі әлемдік масштабта таралып, сауда және қаржылық жүйелердің сенімділігі мен тұтастығына жаһандық деңгейде қатер төндірді. Есірткі заттардың саудасы мен басқа да қылмыстық әрекеттерден

түскен қаржы банктер мен қаржылық мекемелер арқылы заңды айналымға еніп, осылайша қаржы секторының либерализациясына бағытталған саясатқа бөгет болды. Сонымен қатар бұл фактор рыноктың белгілі бір саласының тұрақсыздануының ең басты себепшісіне айналды.

Қазіргі таңда, мамандардың айтуынша, қаржыны жылыстырудың масштабтары жылына 1,3 триллион АҚШ доллары деңгейіне жетті. Сонымен қатар, 70-80-ші жылдармен салыстырғанда, мұндай табыстың тек 30%-ы есірткі сатудан түседі. Қазіргі таңда «есірткі долларларымен» қатар әлемде миллиардтармен есептелетін адам саудасы, заманауи технологияларды, компьютерлік бағдарламалық жабдықтауды, қару-жарақты сатудан қаржы жасалуда. Сонымен қатар белгілі бір «аймақтық» мамандану орын алуда, мысалы, Тайландтың қаржылық жүйелері арқылы ресмилендірілетін ондаған миллиард доллардың 20 млрд-тан астамы (немесе 63%-ы) жезөкшеліктен, 4 млрд (12%) «есірткі долларлары», 2,4 млрд доллар (8%) қару-жарақ контрабандасы, 5 млрд-тан астамы (17%) басқа қылмыстардан табылуда.

Сипаты бойынша, қаржыны жылыстыру да, лаңкестікті қаржыландыру да құпиялылық жағдайында іске асады, сол себептен бұл құбылыстарға статистикалық сараптама жасау мүмкін емес. Қаржыны легитимдейтін және лаңкестікті қаржыланжыратын құрылымдар өздерінің қаржы айналымдарын ешбір құжаттық негізде тіркемейді. Сонымен қатар мұндай операциялардың көлемдерін анықтау олардың жаһандық масштабта іске асырылуы себебінен қиынға түседі. Қылмыскерлер өздерінің активтерін жасыруда сан алуан мемлекеттер мен олардың арасындағы қаржыны жылыстырумен күрес режимдері, алдын алу шаралары мен халықаралық серіктестіктегі алауыздықты пайдаланады. Сол себептен, қаржыны жылыстыру мен лаңкестікті қаржыландырудың жаһандық масштабтағы көлемін анықтау мүмкіндігі өте төмен болып табылады. Қаржыны жылыстыру мен лаңкестікті қаржыландырудың мемлекеттің экономикасына тигізетін әсері де қазіргі таңда өте елеулі де күрделі мәселе болып табылады.

Халықаралық Валюта Қоры әлемдегі барлық легитимделген қаражаттың көлемін әлемдік жалпы ұлттық өндірістің 2 – 5% көлемінде бағалайды. 1996 жылғы статистикалық мәлімет бойынша, бұл пайыздар 590 миллиардтан 1,5 триллион АҚШ долларына тең. Осылайша, бұл бағалау қаржыны жылыстыру мәселесінің елеулілігін көрсетеді.

Көптеген мемлекеттерде қаржыны жылыстыру мен лаңкестікті қаржыландырудың алдын алу, анықтау және жоюмен байланысты елеулі мәселелер байқалады. Бұл мәселелердің шешілуі қаржыны жылыстату мен лаңкестікті қаржыландырудың сан алуан әдістері мен жүйелерінің пайдаланылуын қиындатады. Мұндай әдістерге түрлі сипаттағы қаржылық ұйымдарды қамту, көп түрлі қаржылық операцияларды іске асыру, делдал қаржылық кеңесшілердің қызметін пайдалану, бухгалтерлер, жалған компаниялар мен басқа да қызмет көрсетуші ұйымдарды, қаржыны аударуда

бірнеше түрлі мемлекеттерді пайдалану, сонымен қатар түрлі құнды қағаздарды пайдалану жатады. Алайда, қаржыны жылыстыру негізінде өте қарапайым құрылым жатқаны мәлім. Бұл – қылмыстық жолмен жасалған қаражаттың заңсыз шығу тегін жасыру.

Лаңкестікті қаржыландыру сонымен қатар қарапайым концепция болып табылады. Оның мәні – лаңкестікті және лаңкестік актілерін әзірлеп, іске асыратын тұлғаларды қолдайтын кез-келген қаржылық іс-әрекеттер. Алайда, бұл термин әр мемлекетте саяси, діни және ұлттық факторларға байланысты түрлі жолмен талқылануы мүмкін.

Қаржыны жылыстыру мен лаңкестікті қаржыландырумен байланысты қаржылық операциялар көп жағдайларда ортақ ерекшеліктерге ие. Солардың ең алғашқысы – олардың іске асырылуы тек жасырын түрде болуды талап етуі. Қаржыны жылыстырумен айналысатын тұлғалар қаржының қылмыстық шығу тегін жасыру үшін оларды ресми және заңды ағымдар арқылы өткізеді, ал лаңкестікті қаржыландырушылар заңды және заңсыз жолмен жасалған қаржыны оның қайнар көзі мен аяққы мақсатын жасырын етіп тасымалдайды. Алайда, бұл екі үрдістің де нәтижесі бір – пайда түсіру.

Қаржыны жылыстыру кезінде қылмыскерлерге тиетін пайдасы болып оларға заңсыз табыс түсіретін қызметтің жасырын қалуы болып табылады. Лаңкестікті қаржыландырушылар үшін де пайда болып лаңкестік актілерді және стратегияны іске асыруға мүмкіндік беретін қаржының шығу тегі мен мақсатының жасырылуы болып табылады.

«Қаржыны жылыстыру» ұғымының көптеген талқыланулары бар. Көптеген елдерде бұл ұғымның 1988 жылы қабылданған БҰҰ-ның «Есірткі және психотропты заттардың заңсыз айналымымен күрес туралы» Конвенциясы (Вена конвенциясы) және 2000 жылы қабылданған «БҰҰ-ның трансұлтты ұйымдастырылған қылмыспен күрес туралы Конвенциясында» қабылданған анықтаманы пайдаланады:

1. Кез-келген құқық бұзушылық, немесе құқық бұзушылық актісіне қатысу, немесе осындай актіге қатысушы тұлғаға көмек көрсету, шынайы шығу тегін жасыру мақсатында кез-келген мүліктің аударылуы немесе конверсиясы;
2. Кез-келген құқық бұзушылық, немесе құқық бұзушылық актісіне қатысу нәтижесінде түскен табыстың, оның шығу тегінің, қайнар көзінің, пайдалану әдісінің жасырылуы;
3. Кез-келген құқық бұзушылық, немесе құқық бұзушылық актісіне қатысу нәтижесінде пайда болған мүлікті иемдену [2, 3 бап].

Қаржыны жылыстырумен күрестің халықаралық құқықтық нормаларының негізін салушы болып танылған Қаржыны жылыстатуға қарсы күрестің қаржылық әдістерін әзірлеу тобы (әрі қарай – ҚЖКТ) «қаржыны жылыстыру» терминіне келесі анықтама береді: «қылмыстан түскен табысты легитимдеу және оның шығу тегін жасыру мақсатындағы операцияларды іске асыру».

Қаржыны жылыстырудың алғышарты болып табылатын қылмыс деп нәтижесінде жылыстырылатын қаржы пайда болатын қылмыстық әрекет айтылады. Вена конвенциясына сәйкес мұндай қылмыстар тізімі тек есірткінің заңсыз айналымына қатысты қылмыстық әрекеттер жатқызылған. Осылайша, есірткі саудасына қатысы жоқ қылмыстар, мысалы, алаяқтылық, киднэппинг (шантаж мақсатында адамды ұрлау) және ұрлық қаржыны жылыстатуға қатысты қылмыстар қатарына жатпайды. Алайда, уақыт өтісімен, қаржыны жылыстатуға байланысты қылмыстар қатарына тағы да бірқатар қылмыстық әрекеттердің жатқызылуы тиістігіне халықаралық қауымдастықтың көзі жетті. Сондықтан, ҚЖКТ және басқа да халықаралық ұйымдар Вена конвенциясы берген анықтамаға тағы да бірқатар байыпты қылмыстарды жатқызды.

ҚЖКТ өзінің қаржыны жылыстырумен күрестің қырық ұсынысына (әрі қарай – «Қырық ұсыныс») қаржыны жылыстатуға Вена және Палермо конвенцияларында берілген техникалық және заңгерлік анықтамаларды енгізген, сонымен қатар бұл құжатта қаржыны жылыстыруға негіз бола алатын 20 қылмыстың түрлері көрсетілген [4, 3 ұсыныс].

БҰҰ лаңкестікпен және оны қаржыландыру механизмдерімен күрестің шараларын (көбінесе халықаралық келісім сипатындағы әрекеттер) көп мәрте қабылдады. 2001 жылдың 11 қыркүйегінде АҚШ-та орын алған лаңкестік актіге дейін 1999 жылы БҰҰ «Лаңкестікті қаржыландырумен күрес туралы Конвенциясын» қабылдады [2, 2 бап].

Кейбір мемлекеттер үшін «лаңкестік» ұғымына анықтама беру белгілі бір қиыншылықтар туғызады. Конвенцияға қатысқан елдердің барлығы лаңкестік актісі болып танылатын әрекеттердің нақты анықтамасымен келіскен емес. Лаңкестік ұғымы әр мемлекеттің тек өзіне тән саяси, діни және ұлттық ерекшеліктеріне байланысты әмбебап болып табылмайды.

ҚЖКТ 11 қыркүйек оқиғаларынан кейін жасаған «Лаңкестікті қаржыландырумен күрестегі арнайы 9 ұсыныста» (әрі қарай – «Арнайы ұсыныстар») «лаңкестікті қаржыландыру» ұғымына нақты анықтама берген жоқ. Алайда, бұл ұйым мемлекеттерді БҰҰ-ның 1999 жылғы «Лаңкестікпен күрес туралы Конвенцияға» қатысуға шақырады. Осылайша, конвенцияда көрсетілген «лаңкестікті қаржыландыру» ұғымының анықтамасы көпшілік пайдаланатын анықтама болып табылады [4, 1 ұсыныс].

Қаржыны жылыстыруда лаңкестікті қаржыландыру мақсатында қаржының шығу тегін жасыру әдістері пайдаланылады. Лаңкестікті қаржыландыру активтері қылмыскерлердің легитимделген қаржы көздерінен түсуі мүмкін. Алайда, лаңкестікті қаржыландырудың көзін оның заңды немесе заңсыз болуына қарамастан жасыру өте маңызды болып табылады. Қаржыландыру көзінің жасырын сақталуы оның болашақта белгілі бір мақсаттарда қайталанып пайдаланылуына мүмкіндік береді. Сонымен қатар қылмыскерлер қаражаттың мақсатын жасырып, осылайша мұндай қаржылық белсенділікті өкілетті органдар тарапынан байқалмаған күйде ұстайды.

Сол себептен ҚЖКТ барлық елдерден лаңкестікті, лаңкестік ұйымдар мен актілерді қаржыландырудың қылмыстық сипатын, сонымен қатар бұл қылмыстарды қаржыны жылыстырумен байланысты қылмыс ретінде тануды талап етеді. Осылайша, ҚЖКТ өзінің «Қырық ұсынысы» мен «Арнайы ұсыныстарын» қаржыны жылыстыру мен лаңкестікті қаржыландырудың алдын алу, анықтау және төтеп берудің нормативтік – құқықтық негізі санайды.

Лаңкестікті қаржыландырумен күрестің шараларын қабылдау үшін мемлекеттер өздерінің қаржыны жылыстырумен күрестің, сонымен қатар коммерциялық емес ұйымдардың лаңкестікті қаржыландыруға тікелей немесе жанама қатысуының алдын алатын құқықтық негізін кеңейтуі тиіс. Лаңкестікті қаржыландырумен күрес шеңберінде сонымен қатар қаржыны аударудың альтернативті банк жүйелері қарастырылуы тиіс, мысалы Азия және мұсылман елдерінде аса танымал жүйе – «хавала» және соған тектес. Сол себептен, жоғарыда аталып кеткен жүйелердің қаржыны жылыстыру мен лаңкестікті қаржыландыруда пайдаланылуына қарсы бағытталған шаралар қабылдануы тиіс.

Жоғарыда айтылғандай, қаржыны жылыстыру мен лаңкестікті қаржыландырудың арасындағы негізгі айырмашылық болып соңғысының қаржыландыру көздерінің заңды да, заңсыз да болуы мүмкіндігі табылады. Мұндай легитимді қаржыландыру көздеріне қаржының қайырымдылыққа жұмсалуды, ақшадай және мүліктік сыйлар жатады. Әдеттегідей, мұндай салымдар лаңкестік ұйымдарға қаржылық қолдау көрсететін қайырымдылық қорлары тарапынан іске асырылады. Нәтижесінде лаңкестікті қаржыландыру арнайы құқықтық нормаларды талап етеді. Ал егер де лаңкестікті қаржыландыру заңсыз активтерден іске асса, бұл жағдайда қылмыспен күрес мемлекеттегі қабылданған негізгі заңнама негізінде іске асырыла алады.

Ең алғаш рет қаржыны жылыстыру мәселесі оның есірткі заттарының заңсыз айналымына қатыстылығына байланысты көтерілді. Есірткі сатушылардың мақсаты болып, әдеттегідей, ұсақ ақшаны банктерде орналасқан заңды шоттар мен басқа да активтерге ауыстыру табылды. Қазіргі таңда заңсыз қаражат қылмыстың сан алуан түрлерінен түсуде – саяси парақорлық, қару-жарақ сату, адам саудасы мен олардың қанауы. Алайда, заңсыз табыс түсіретін қылмыстың түріне қарамастан, қылмыскерлер қаржыны жылыстыру кезінде пайдаланылған әдістің түріне қарамастан негізгі үш кезеңнен өтеді:

1. Орналастыру. Бірінші кезең болып заңсыз жолмен жасалған қаржыны қаржы жүйесіне белгілі бір қаржылық кәсіпорын арқылы енгізу болып табылады. Әдеттегідей, бұл қаражатты банк шотына орналастыру арқылы іске асырылады. Үлкен сомадағы қаражат бірнеше кішігірім сомаға бөлініп, бірте-бірте түрлі қаржылық кәсіпорындар және банк филиалдары арқылы депозитке салынады. Осы кезеңде сонымен қатар ақша айырбастау және ұсақ ақша белгілері ірілерге ауыстырылады. Сонымен қатар заңсыз қаражат осы кезеңде күдік тудырмау үшін төлем тапсырмасы, чектер және басқа да несиелік құжаттарға айналдырылуы мүмкін. Қаржыны легитимді қаржы жүйесінде

орналастыру сонымен қатар акциялар, сақтандыру келісім-шарттары сияқты құнды қағаздар арқылы іске асады.

2.Бөлшектеу. Қаржыны жылыстатудың екінші кезеңінде ақшаның, құнды қағаздардың конвертациясы, сонымен қатар олардың басқа ұйымдар мен кәсіпорындарға ауыстырылуы арқылы қылмыстық қайнар көзінен алыстауы іске асырылады. Бұл қаражат басқа құнды қағаздардың сатып алынуына жұмсалыуы, одан кейін қайтадан басқа қаржы кәсіпорындарға аударылуы мүмкін. Бұл активтер өз кезегімен несиелік-қаржылық айналым құжаттары, чектер мен облигациялар күйінде басқа жерлерге аударылып, көп жағдайларда шет елдерге шығады. Қылмыскерлер мұндай қисындастыруларды белгілі бір тауар немесе қызмет үшін төлем ретінде бүркемелейді.

3.Интеграция. Үрдістің үшінші кезеңі заңсыз қаражаттың легитимді экономикаға интеграциясымен байланысты. Бұл жылжымайтын мүлік, құнды қағаздар, басқа да қаржылық активтерді сатып алу арқылы іске асады. Консолидация кезінде «тазартылған» капитал қылмыскерге заңды қаржы, мүлік немесе мүліктік құқық ретінде қайтарылады.

Қаржыны жылыстыру үрдістерін іске асыру мақсатында күрделі халықаралық қаржылық операцияларды қиянат жасау мүмкіндігіне байланысты бұл үрдістердің түрлі кезеңдері бірқатар мемлекеттерде іске асуда. Мысалы, орналастыру, бөлшектеу және интеграция кезеңдері үш түрлі мемлекетте іске аса алады, сонымен қатар олардың кез келгені қылмыстың жасалған жерінен алыс болуы мүмкін. Лаңкестікті қаржыландыру дәл осындай кезеңдерден тұрады, тек үшінші кезеңдегі интеграцияның орнына активтерді лаңкестік ұйымдар мен қылмыскерлерге тарату іске асады.

Қаржыны жылыстырудың классикалық жүйелері қолма-қол ақшамен, аса құнды жылжымалы және жылжымайтын мүлікпен операцияларды, банк және басқа да қаржылық институттардың қызметтеріне қиянат жасауды қамтиды. Соңғы жылдары оффшорлық қаржылық компанияларды, интернет жүйелерін, несие карталарын, қаржы аударудың және тауар мен қызметтің халықаралық сатылуының банктік емес (альтернативті) жүйелері қаржыны жылыстыру үрдісінде қолданысқа енуде.

Сонымен қатар аса тиімді әдістерге келесілер жатады:

«Құрылымдау» - қаржылық операцияны бірнеше кішігірім сомаларға бөлу. Бұл жағдайда қаржы тек банктер арқылы емес, сонымен қатар пошта бөлімшелері, ломбардтар, басқа да ұйымдар арқылы тасымалданады. Соңында бүкіл қаражат бір немесе бірнеше шотқа жиналып, толыққанды заңды түрде басқа елдің банктегі шотқа аударылады. Сонымен қатар кей жағдайларда қаржы заңды немесе заңсыз түрде басқа валютаға конверсияланады;

Депозиттерді жалған тұлғаларға рәсімдеу. Банк құпиясы туралы заңға сәйкес, әр банк сомасы он мың доллардан асатын депозиттердің ашылуы туралы хабарлауы тиіс. Сондықтан қылмыскер сомасы он мың доллардан сіл кем депозиттарды ашатын бәрнеше тұлғаны жалдайды. Мұндай операциялар әр

түрлі күндері немесе бір күні түрлі филиалдарда іске асырылады да, көп уақыт пен күшті талап етеді;

Оффшорлы банктер. Қазіргі таңда ең танымал оффшорлы аймақтарға Кайман және Багамы аралдары, Панама жатады: бұл елдерде банктік салымдардың көлемі мен санын реттейтін құқықтық шектеулер жоқ, сонымен қатар қаржыны жылыстыру үшін қылмыстық жауапкершілік жоқ, ал бұл, өз кезегімен, қылмыскерлерге банктік операциялардың құпиялығында жасырынуға мүмкіндік береді. Мұндай банктердің бірнешесінде шоттарды ашу өкілетті органдардың назарынан сенімді қорғаныс береді. Кей елдерде, мысалы Қытай мен Пәкістанда, күмән тудыратын тұтынушыларға депозитті салымдарды рәсімдейтін арнайы банктер жүйесі қызметін атқаруда. Олар мемлекеттің негізгі банк жүйесінен тыс қызмет атқара отырып, ешбір мемлекеттік реттеуге жатпайды. Қаржы салымдарының кепілі болып жиі ресми құжаттар емес, банктердің иесі табылады;

Заңды кәсіпкерлікке инвестициялар. Бұл әдіс қаржыны тек қана легитимдеп қоймай, сонымен қатар заңды бизнеспен айналысуға ұмтылған қылмыскерлер үшін әсіресе тиімді. Инвестицияның нысаны болып жиі көңіл көтеру мекемелері табылады.

Құмар ойындар. Бұл әдістің негізін ойынханалар мен казинолар құрайды. Мысалы, казинода текшелерді сатып алу үшін құжаттар қажет емес. Сонымен қатар казинодағы барлық ақпарат құпия болып табылады. Қылмыскер келіп, бір санға ақша қойып, ұтып алса да, оның есімін жасыру әдеттен тыс көрінбейді. Сонымен қатар оның ұтысы да «таза ақша» болып табылады;

Электронды есептеулер мен банктің істің корреспонденциясын, құнды қағаздарды, сонымен қатар шынайы тауармен міндетті түрде байланысты емес фьючерсті және қаржылық мәмілелерді пайдалану;

Жалған кәсіпорындардың тармақтанған жүйесі. Мұндай кәсіпорындардың мемлекеттік тіркеуі әдеттегідей, жалған құжаттармен немесе шартты тұлғалар арқылы іске асады. Содан соң құжаттардың толық жиынтығы жасалып, банктерге шоттың ашуына тапсырыс беріледі. Осылай, жалған кәсіпорынның ашылғаншотында белгілі бір уақыт аралығында қаражат жинақталады, кейін ол басқа шотқа ауыстырылады немесе чек арқылы қолма-қол беріледі;

«Fie Chien», немесе «ақшаның ұшуы» - «хавала» сияқты сенімге негізделген Қытайдағы жүйе. Ол жанұя байланыстарына, әлеуметтік құрылымға және ресми емес ережелерді бұзушыларды қатаң жазалауға негізделген. Бұл жүйенің мәні болып қылмыскерге ақшаны бір елдегі «банк иесіне» тапсырып, оның қолхаты көмегімен басқа елдегі дәл сондай «банк иесінен» ақшаны қайтарып алу мүмкіндігі табылады. Бұл әдіс өте ыңғайлы болып табылады, себебі қаржыны шекара арқылы өткізу қажет емес, сонымен қатар ақшаны тасымалдаудың шығындары тек «банк иелеріне» берілетін төлеммен шектеледі;

Қаржы контрабандасы. Қаржыны шекарадан өткізу үшін жол сандықтарда, көліктерде, ішінде үлкен соманы сақтауға қарамастан сыртқы әлпетін өзгертпейтін заттарда арнайы сақтамалар жасалады. Тасымалданған қаражат жергілікті банктердегі шоттарға салынып, белгілі бір уақыт өтісімен басқа шоттарға аударылады. Мұндай шоттар оффшорлы аймақтарда кең таралған;

Балама банк жүйелері. «Алтын үшбұрыш» (Тайланд, Бирма және Лаос шекараларының түйіскен жеріндегі аймақ) арқылы қаржыны жылыстыру мұндай іспен ұрпақтан ұрпаққа ғасырлар бойы айналысып келе жатқа тұлғалардың қатысуымен іске асады. Бұл жүйе жанұя байланыстары мен қылмыстық топтар ішінде қалыптасқан сенімге негізделіп, мұсылман әлемінде «хавала» деген атпен белгілі. Операциялардағы құпиялылық пен нақтылық ереже бұзушыларды қатаң жазалау арқылы реттеледі. «Хавала» жүйесінде қамтылған қаражат ресми банк жүйесіне мүлдем түспейді, сондықтан із қалтырмайды.

Қаржыны жылыстыру сан алуан түрлі әдістермен іске асуы мүмкін, яғни қаржыны банк шоттарына депозитке салудан бастап құнды қағаздар мен заттарды сатып алумен шектеледі. Заңсыз жолмен жасалған қаражат бірқатар күрделі қаржылы операциялар арқылы тасымалдануы мүмкін. Қаржыны жылыстырушылар керемет тапқырлықты көрсетеді – бақылаушы органдар қаржыны легитимдеудің бір әдісін анықтап, жойса, тез арада жаңа ідңстер пайда болады. Қаржыны жылыстату мақсатында жергілікті немесе шетелдік заңды және жеке тұлғалар қолданылуы мүмкін. Мемлекет ішінде де, әсіресе егер ол мемлекеттің қаржыны жылыстыруға қарсы күрес жүйесі әлсіз болса, шетелдік капиталдың легитимденуі болуы мүмкін. Сонымен қатар мұндай іс-әрекеттерді сәтті түрде іске асыру мақсатында түрлі қаржылық және қаржылық емес институттар ұйымдастырылып, пайдаланылуы мүмкін. Қаржы нарықтарының жаһандануы заңсыз капиталдың ішкі және сыртқы көздерінің арасындағы, оны жылыстырудың жүйелерінің арасындағы шекараны бірте-бірте жоюда. Қаржылық қызмет көрсету нарығының дамуы түрлі қаржылық институттар арасындағы байланысты күшейте отырып, олардың кез келгенін қаржыны жылыстыруда пайдалануға мүмкіндік береді.

Қаржыны жылыстыру мен лаңкестікті қаржыландырудың түрлі әдістері әдетте *әдіс* немесе *стереотип* («типология») деп аталады. Бұл терминдер синоним болып табылады және бірін-бірі алмастыра алады. Қазіргі таңда қылмыскерлердің қаржыны жылыстыру мен лаңкестікті қаржыландыруда пайдаланатын барлық әдіс-тәсілдердің толық жинағын нақты суреттеу мүмкін емес. Сонымен қатар әр мемлекеттің тек өзіне тән экономика, қаржы нарықтарының даму деңгейлері, қаржыны жылыстырумен күрес режимі, құқық қорғау шаралары мен халықаралық серіктестік сияқты қасиеттері қылмыскерлердің әдістеріне әсер етеді. Әдістердің өздері әрдайым өзгертіліп, жетілдіріледі.

Алайда, түрлі халықаралық ұйымдар қаржыны жылыстырудың әдістері мен стереотиптері бойынша бірқатар анықтамалық құралдарды әзірледі. ҚЖКТ мұндай әдістер бойынша анықтамалық ақпаратты жылда шығатын есебінде көрсетеді. ҚЖКТ тектес түрлі аймақтық ұйымдар да әрдайым бақыланып жатқа стереотиптер туралы ақпарат әзірлейді. Соынмен қатар Эгмонт тобы мүше қаржылық барлау бөлімшелерінің қаржыны жылыстатуға қарсы жүргізген жүз іс-шарасы туралы жинағын жариялады.

Шамамен 20 жылдық тәжірибесі негізінде қаржылық бақылау органдары мен барлау бөлімшелері жылыстырудың іске асып жатқанын белгілейтін бірқатар іс-қимылдарды анықтады. Қаржыны жылыстырумен күрестегі тікелей қылмыскерлермен қарым-қатынасқа түсу кезеңіндегі қылмыстың болып жатқанын айқындайтын негізгі белгілер жүйелі түрде зерттеліп, мемлекеттердің заңнамасы, халықаралық құжаттар мен қаржылық бақылау органдарының жарғыларында көрсетілген. Қылмыстың бұл түрінің ажыратылмайтын белгілеріне келесілер жатады:

- Банк чектерінің, аккредитивтердің, басқа да құнды қағаздардың үлкен көлемде сатып алынуы;
- Пошта және телеграф арқылы көптеп ақша аудару;
- Түрлі мүлікпен операцияларды мұндай бизнеспен бұрын айналыспаған тұлғаның іске асыруы;
- Күдікті қылмыскерлердің тапсырысы бойынша қаржы мамандарының құнды қағаздарды сатып алуы;
- Банктік заңнамасы жабық транзиттік елдер арқылы банктік аудармаларды іске асырушы тұлғалардың болуы;
- «Хавала» (Индия), «фей чьен» (Қытай), «хунди» (Пәкістан) сияқты заңсыз қаржы жүйелерінің пайдаланылуы;
- Әскери мақсаттарда емес, қылмыстық активтердің сақтауы үшін пайдаланылатын жеке немесе ұжымдық шоттардың болуы;
- Ақшаны айырбастау үшін сан алуан айырбастау пункттерін пайдалану;
- Салымшының бизнесінің көлеміне сәйкес келмейтін сомадағы салымдардың болуы, қаражаттың бір шоттан екіншісіне көп мәрте аударылуы;
- Арнайы маманданатын «ақша тасымалдау» ұйымдары арқылы қаржыны шетелге жіберу;
- Шетелдегі тармақталған филиалдар мен өкілдіктер жүйесі бар жалған компаниялар мен фирмалардың ашылуы.

Сонымен қатар мамандар қылмыскерлерді тергеу барысында олардың жасаған қимылдарына сараптама жасады. Әр қылмыскердің немесе ұйымдастырылған қылмыстық топтың тек өзіне тән әдістері мен жұмыс істеу қағидалары болғанымен, қаржылық бақылау органдарының мамандары қаржыны жылыстыру кезіндегі ұстанатын барлығына ортақ ережелер жинағын анықтады:

- Қаржыны жылыстату механизмі сипаты бойынша заңды операцияларға неғұрлым ұқсас болса, оны анықтау соғұрлым қиын;

- Заңсыз қаражаттың заңды қаражат аңымындағы үлесі неғұрлым кішігірім болса, оны анықтау соғұрлым қиын;

- Өндірістің іскерлік құрылымы мен және қаржылы емес тауарлар мен қызметтер ұсақ кәсіпкерліктерге неғұрлым тәуелді болса, заңды келісімдерді заңсыздардан ажырату соғұрлым қиынға түседі;

- Қызмет көрсету саласының мемлекет экономикасындағы үлесі неғұрлым көп болса, сол мемлекетте қаржыны жылыстату соғұрлым оңай болады;

- Заңды келісімдедің өзін-өзі қаржылық реттеудің деңгейі неғұрлым жоғары болса, заңсыз қаражат ағымын бақылау соғұрлым қиын;

- Қаржыны жылыстату кезінде несие карточкаларын және басқа да аұшасыз төлем құралдарын пайдалану мүмкіндігі неғұрлым аз болса, қаржыны жылыстату деректерін анықтау соғұрлым қиын;

- Мемлекетке шетелдерден енген түсімдердегі заңсыз қаражаттың үлесі неғұрлым аз болса, оны табу соғұрлым қиынға түседі;

- Заңсыз қызмет заңды экономикаға неғұрлым терең енсе, оның институциональды және функциональды бөлінісін іске асыру соғұрлым қиын;

- Қаржылық нарықтардың жаһанды сипаты мен олардың мемлекеттік реттелуі арасындағы наразылық неғұрлым күшті болса, қаржыны жылыстату деректерін табу соғұрлым қиын.

Қаржыны жылыстыру мен лаңкестікті қаржыландыру әлемнің кез-келген елінде іске асуы мүмкін. Мұндай қызмет объектісі қаржы жүйесі күрделі, сонымен қатар қаржыны жылыстыру мен лаңкестікті қаржыландырумен күрестің құқықтық инфрақұрылымы әлсіз, тиімді емес немесе сыбайласқан мемлекеттер болуы мүмкін. Әғни, бір де бір мемлекет ерекше емес.

Қаржыны жылыстыруға мүмкіндік туғызатын елдердің экономикалық ерекшеліктерінің арасында айтарлықтай маңыздылары болып келесі мәселелер табылады:

- Тұрғындардың және бизнес секторының бейресми табыстарының жоғары болуы, параллельді экономика мен бейресми нарықтың болуы;

- Қаржылық институттардың қызметіне бақылау және мониторингті іске асыру механизмдердің кемелсіздігі, арнайы халықаралық ұйымдар жасаған қаржылық қызметті реттеудің халықаралық стандарттарына сәйкес болмауы;

- Үкіметтің атқарушы, құқық қорғаушы және сот органдарындағы парақорлықтың кең таралуы;

- Мемлекет ішіндегі институттар қызметіне бақылау жүргізудің және операцияларын реттеудің жеңілдікті тәртібіне ие болып табылатын «еркін сауда зоналарының» болуы;

- Шетелдік құқық қорғау органдарымен қаржылық ақпаратпен алмасу мүмкіндігінің шектелуі немесе мүлдем болмауы;

- Қаржылық және қаржылық емес институттардың құрылуы, мемлекет территориясынан тыс филиалдардың ашылуы және қаржылық белсенділікті лицензиялау рәсімдерінің барабар емес болуы;

- Компаниялардың нақты иелері немесе меншіктенушілерін анықтауының қажет болуы (әсіресе меншік атаулы иеленсе);

- Қаржылық операциялардың құпиясының заңды түрде бекітілуі, олардың құпиялы түрде іске асырылуы;

- Валюта ауыстыру немесе басқа да қаржылық операцияларды реттеудегі жаңсақтық, банктердің қаржылық операцияларындағы оффшорлы компаниялардың пайдаланылуы;

- Анонимді шоттар мен қаржылық құралдардың болуы, сонымен қатар қаржыны «ұсынушыға» төленуді мүмкін ететін акциялар, құнды қағаздар;

- Қаржылық институттардың алтын, құнды тастар мен металдарды сатудың халықаралық орталықтарымен байланысты болуы.

Салық төлеуден масштабты түрде бас тартумен ерекшеленетін өтпелі және дамушы экономикасы бар елдерде қаржыны жылыстату үрдісі капиталдың кетісімен тығыз байланысты. Мұндай елдердің жүргізген шекарааралық капиталдың ағынының либерализациясы, мемлекеттік сектордағы кәсіпорындардың приватизациясы, Дүниежүзілік сауда ұйымына мүшелікке ену кезіндегі кедендік шектеулерді алып тастауы, қаржылық жүйенің жылдамдатылған реформалануы жеткілікті түрдегі жетілдірілмеген заңнама және реттеу органдары жағдайында қаржыны жылыстыруды жеңілдетеді. Қаржыны жылыстыру опрециялардың нұқсан келтіруі мемлекеттік деңгейдегі арнайы шараларды қолдануды талап етеді. Бұл қылмыстың ең негізгі салдары ретінде:

- қылмыскерлердің заңсыз опрециялардан түскен қаржыны заңды түрде пайдалануы нәтижесінде олардың қызметтерінің біртіндеп ресмиленуі;

- қылмыстық құрылымдардың саяси беделінің артуы;

- олардың заңнама мен реттеу жүйелерінің жетілдіруіне кедергі етуі;

- мемлекеттік сектордағы паракорлықтың дамуы және қаржы жүйесіндегі құқық бұзушылықтың көбеюі;

- қаржыны жылыстатуы қамтылған капиталдың қаржылық нарықтардың тұрақтылығын бұзуы;

- мемлекеттің салықты толыққанды алмауы нәтижесіндегі салықтық жүктемені бөлудегі диспропорция мен әлеуметтік дифференциацияның пайда болуы қарастырылады.

Әдеттегідей, қаржыны жылыстыруға қарсы күресте келесі механизмдер қолданылады:

- заңды және жеке тұлғалардың қаржылық және салықтық есеп беруі;

- реттеу органдарының компаниялар мен банктерді тексерістен өткізуі;

- сыртқы аудиторлық тексеріс;

- ішкі аудит, қаржыны жылыстау дерегін анықтау мақсатында өткізілетін тексеріске жауапты тұлғаны тағайындау;

- кәсіби ассоциациялар мен өзін-өзі реттеуші ұйымдар шеңберіндегі бақылау;

- жергілікті және шетелдік құқық қорғау органдарының жерел шаралары;

- жеке тұлғалардың ерікті немесе сияқылы түрде ақпарат беруі.

Қаржыны жылыстыруға қарсы күресте сот жүйесі ерекше рольге ие. Жеке тұлғаның бұл қылмысты істегенінің ресми дәлелдеу кезінде сот жүйесі бірқатар қиыншылықтарға тап болады:

- жылыстау механизмінде қамтылған мүлік қылмыстық жолмен жасалғанын дәлелдеу;

- жылыстаудың белгілі бір мақсатпен іске асқанын дәлелдеу және мақсаттарды анықтау;

- мүліктің қылмыстық шығу тегі күдіктіге мәлім екендігін дәлелдеу.

Аталып кеткен механизмдер заңнама деңгейінде күшке ие болады және әрқайсысының оң және теріс жақтары бар. Компаниялардың қаржыны жылыстырумен күрес мақсатындағы қаржылық есеп беру көбінесе превентивті сипатқа ие. Берілген есепті толыққанды зерттеу үшін арнайы кәсіптенген мамандар штаты, ақпаратты өңдеудің заманауи құрал-жабдықтары мен әдістері, сонымен қатар ақпаратты жедел түрде тексеру мүмкіндігі қажет. Қаржылық институттарда, нақтылай айтсақ, банктерде олардың орнықтылығын қамтамасыз ету және салымшылардың мүдделерін қорғау мақсатымен банкілерге лимиттер мен шектеулер жүйесі арқылы реттеу тәжірибесі енгізілді, алайда, бақылаудың бұл түрінің дамуы мемлекет тарапынан белгілі бір шығындарға әкеліп соқты. Қаржыны легитимдеудің жүйелерінің күрделенуі қаржылық институттарға орнатылатын бақылау жүйелерінің күрделенуіне әкеліп соғады. Бұл іс-шаралар әлеуметте азаматтар мен жеке институттардың құқықтары мен бостандықтарының шектелуі ретінде қарастырылады. Құқық қорғау органдарының өкілеттіліктерін жоғарылату да дәл сондай реакция туындатады. Бірыңғай деректер қорлары ақпаратты іздеу мен оны сараптауды жеңілдеткенімен, оларды пайдалану құқық бұзушылық пен ақпаратты жауапсыз пайдалануға әкеліп соғады. Қаржылық қылмыстарға күресті табылған «қылмыстық» активтер арқылы қаржыландыру қасақылық мүмкіндігінің алдын алуы тиіс.

Қаржылық қылмыстарға қарсыластықтың сындарлы жүйесін қалыптастыру кезінде бірқатар компромисстерге қол жеткізілу тиіс. Біріншіден, оны қаржыландыру шығындарының мемлекеттік және жеке деңгейдегі жоғарылауы мен экономикалық субъектілердің еркіндіктерін шектеу арасындағы, екіншіден, жүйенің қызметін атқаруының нәтижелілігі мен мемлекет қойған талаптардың орындалуына бақылаудың қаталдануы арасында. Әр мемлекет белгілі бір деңгейде қаржыны легитимдеуге қарсы күрес жүйесіне ие болып табылады. Жаңа механизмдердің енгізілуі тек оның

артықшылықтарының пайдаланылып жатқан жүйенің артықшылықтарынан асып түскен жағдайда ғана тиімді болып табылады.

Әдебиеттер

1 Қауіпсіздік Кеңесінің «Қаржылық жолмен жасалған табысты жасыру және тасымалдауға қарсы шаралар» құжаты: [Электронный ресурс]. – Режим доступа URL: www.un.org/- (дата обращения: 28.05.2014)

2 БҰҰ-ның «Трансұлттық ұйымдастырылған қылмысқа қарсы халықаралық конвенциясы» Палермо конвенциясы 2000 ж.: [Электронный ресурс]. – Режим доступа URL: www.un.org/- (дата обращения: 28.05.2014).

3 БҰҰ «Лаңкестікті қаржыландырумен күрестің халықаралық конвенциясы» 1999 ж.: [Электронный ресурс]. – Режим доступа URL: www.un.org/- (дата обращения: 28.05.2014).

4 БҰҰ-ның «Есірткі және психотропты заттардың заңсыз айналымымен күрес туралы» Конвенциясы: [Электронный ресурс]. – Режим доступа URL: www.incb.org/- (дата обращения: 28.05.2014).

5 Қаржыны Жылыстырумен Күрес Тобының жұмысының ұйымдастырылуы. Қаржыны Жылыстырумен Күрес Тобының «Арнайы 40 ұсынысы»: [Электронный ресурс]. – Режим доступа URL: www.fatf-gafi.org/- (дата обращения: 28.05.2014).

Сариева П.,

магистрант кафедры международных отношений,
КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан
e- mail.ru: perizat_sm@mail.ru

Основные механизмы противодействия и финансирования терроризма в международной системе

Современные стратегии противодействия рискам международного терроризма включают в комплекс механизмов по борьбе с международной организованной преступностью, прежде всего в сфере пресечения банковских операций по отмыванию денег, полученных преступным путем. Критический анализ силовых стратегий противодействия международному терроризму основан, как правило, на интерпретивном подходе, предусматривающем критическую оценку соответствия указанных стратегий правовым и этическим критериям, определенных нормам международного права, стандартам и принципам доктрины справедливой войны. Согласно правовым критериям соответствия силовых стратегий нормам международного права, применение военной силы допустимо в целях самообороны, что предполагает возможность

пересмотра действующих норм международного права с учетом масштаба и экстраординарности террористических атак XXI века.

Sariyeva P.,

undergraduate 2nd course FIR, Ablai khan KazUIR&WL, Almaty, Kazakhstan,
e- mail.ru: perizat_sm@mail.ru

Basic mechanisms of combating and financing of terrorism in the international system

Modern strategy for countering international terrorism risks include complex mechanisms to combat international organized crime, especially in the field of banking operations suppression of money laundering, proceeds of crime. Critical analysis of security strategies to counter international terrorism is based usually on the interpretive approach of a critical evaluation of these strategies compliance with legal and ethical criteria, certain norms of international law, standards and principles of the doctrine of just war. According to the legal eligibility criteria force strategies to international law, the use of military force is permissible in self-defense, which suggests the possibility of revising the existing norms of international law, taking into account the extraordinary scale and the terrorist attacks of the XXI century.

УДК 3.32 (327.2)

Нуртазин А.С.,

*магистрант, ФМО, КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан*

АНАЛИЗ ФЕНОМЕНОВ ИМПЕРИАЛИЗМА И НАЦИОНАЛИЗМА В СИСТЕМЕ СОВРЕМЕННЫХ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

В данной статье автор раскрывает растущую роль и место империализма и проявлений агрессивного национализма в современном мире. Главным образом, автор определяет термин империализм с точки зрения разных поколений, указывает на положительные и отрицательные стороны проявлений империалистической агрессии, а также акцентирует внимание на негативное влияние и последствия националистических проявлений и поиск путей их решения.

Ключевые слова: империализм, национализм, либерализм, консерватизм

На мой взгляд, проблема империализма с каждым днем становится все более актуальной. Деления мира на запад и восток, на север и юг, всегда были на страницах истории. В своей статье я хотел бы рассмотреть империализм с точки зрения сторонников *либеральной* и *консервативной* теорий. Так как я представляю страну, которая вышла из состава СССР относительно не давно, и то, что мне удалось всего один год до распада СССР пожить в постсоветский период времени, то я могу с уверенностью заявить, что то утвердившееся мнение, которое закрепилось у западного мира в отношении стран постсоветского пространства на сегодняшний день не совсем объективное. И именно эту проблему я попытаюсь раскрыть в своей статье относительно империализма.

Что касательно проблемы национализма в современном мире то тут более-менее понятно. Существует множество проблем, которые даже по сей день, являются неразрешимы.

Отношение к империализму разных поколений

Как я уже отметил в своей водной части, на сегодняшний день понятие Империализма в странах постсоветского пространства и, в частности, в Казахстане трактуют по-разному. На наш взгляд, термин «Империализм» является дискуссионным, поскольку слово это имеет множество различных, хотя и в чём-то родственных значений. В современных публикациях данный термин понимается как явление, основанное на идеях превосходства и доминирования, и использование расширенных полномочий и контроля одного государства или элит над другим, посредством которого утверждается *империалистическая политика и сила* ведущих держав. В свою очередь, прогрессивность современного империализма обусловлена возобновлением угроз империалистической войны с целью разрешения межимпериалистических противоречий между рядом держав. Более развитые страны по сей день совершают активные вмешательства, как военного, так и гуманитарного характера во внутренние дела менее развитых стран, что, по-видимому, позволяет продолжать называть их политику империалистической, однако цели этой политики сегодня принципиально отличаются от таковых эпохи колониализма. Если целью политики колониализма было *политическое доминирование*, то теперешняя империалистическая политика заинтересована в *открытости экономики*, т.е. в устранении любых преград на пути инвестиций и в унификации соответствующих законодательств. Это изменение закономерно привело и к изменению политики империализма, что позволяет нам говорить об *империализме третьего рода*, целью которого является уже не политическое доминирование или военно-промышленное противостояние между единым блоком всех империалистических держав и Советским Союзом, а лишь экономическая открытость.

Советский союз, по крайней мере, в период холодной войны рассматривался его противниками как империя. Конечно, старшее

поколение людей живших долгое время в составе СССР понимают Империализм по - своему. Для них западная цивилизация, это что - то не понятное и в какой - то мере загадочное, и соответственно их отношение к западу не совсем доверчивое. Это связано с тем, что идеология, заложенная в СССР, оставила большой отпечаток в сознании людей старшего поколения. Это можно заметить во многих случаях. Например, когда по телевизору транслируют фильм, где главные герои целуются, то взрослые начинают переключать канал, или в школах, если дети пользуются интернетом, их периодически наказывают, и ставят двойки. Но новое поколение - это кардинально другие люди, с другой идеологией и другим восприятием современного мира. Молодежь в основном ориентирована на запад. Интернет, кино, мода, бизнес это все заинтересовывает молодежь, и они начинают изучать это. Плюс та помощь, оказываемая правительством Республики Казахстан в поддержку молодежи, а именно предоставление международных программ обучения за рубежом как «Болашак» помогают, глубже изучить и перенять западную модель в различных отраслях как бизнес, искусство, мода, развлечения и т.д. Ну и соответственно и идеология молодежи меняется. Мы не используем слово империя в сторону запада, мы чаще говорим западное развитие. И то, что мир стал представлять собой не два полюса как раньше, а куда больше, соответственно и говорить об империи не совсем корректно, ведь империя должна представлять только высшие качества во всем. А так как это в настоящее время не так, то есть каждая страна преуспевает в отдельных отраслях тогда и говорить об империи не совсем правильно. И это не только мнение мое, а мнение молодежи Казахстана. Основанный на моем анализе и опросе среди молодежи Казахстана.

Положительные и отрицательные стороны империализма

В данном разделе я хотел бы провести сравнительный анализ для выявления положительных и отрицательных сторон империалистического явления.

Первое, что следует отметить, что современный империализм принципиально отличен от его разновидностей, имевших место в прошлом. Так распад колониальной системы привел к коренному изменению в системе международных отношений, а именно: окончательный переход от прямого колониального управления к более прогрессивному. Большинство авторов ссылаются к одному единственному знаменателю, что империализм - это зло, *завоевание* или, по крайней мере, *силовое удержание* завоёванного. Но в силу существующих факторов, хотелось бы отметить что, прогрессивный этап колониального империализма исчерпывает себя и кое-где он уже начинает играть реакционную роль, доказательством могут служить такие события как распад Югославии, вступление европейских государств в Евросоюз, событие в постимпериалистской Сербии и т.д. Основанием их независимости стало не самоизоляция и империалистическая колонизация, а экономическая и политическая интеграция в

более широкие мировые структуры. Империалистическая политика на сегодняшний день не является более чем-то прогрессирующим присущим историческому моменту и ведущая к политическому доминированию, а наоборот нацелена на монополизацию, капитализацию и на развитие производительных сил в бывших колониях, что в свою очередь, приводит к поистине поразительным достижениям в науке и технике, интеграции всей мировой экономики в единое целое, стиранию граней между первым и третьим мирами, борьбе с религиозным фундаментализмом и повышению уровня секуляризации общества в целом. Однако, на почве социально-политического прогресса возникают и революционные ситуации, возникающие в результате проявления враждебных противоречий между трудом и капиталом, преобладания современного финансового капитала наднационального характера и твёрдо наметившаяся военная однополярность мира.

Если отталкиваться от идеологии старшего поколения людей живших и воспитанных в советское время, то все очень понятно. Империализм, по их мнению, это сила и мощь, которая диктует свои правила и все должны им подчиняться. И сразу возникает отрицательное отношение и понимание к этому слову. Но мнение нового поколения совсем иное. Молодые люди видят положительные стороны империализма. Как я уже сказал, они понимают, империализм как развитость государства. То есть, это значит, что государство, которое собой представляет некую империю, сразу попадает в раздел конкуренции, что уже представляет собой дальнейшее развитие. А как мы можем говорить, что развитие государства является злом? То есть здесь мнение старшего поколения и молодого расходятся.

Я опросил студентов Казахского Университета Международных Отношений и Мировых Языков факультета международных отношений об их мнении, о Германии. И вопрос звучал так: считаете ли вы, что Германия является Империей? Ответ был однозначным, да.

Молодые люди считают, что Германия это Империя Экономики. Иными словами Германия является экономически-развитой страной мира. Ведь большую часть расходов ЕС Германия берет на себя. Также мы можем говорить о Китае. Это империя торговли. Ведь вряд ли кто может поспорить с тем, что Китай снабжает весь мир своим производством. И его место в ВТО далеко не последнее. И этот список можно продолжать и продолжать. И делая анализ всего сказанного можно утверждать, что возрождение современного империализма нужно рассматривать с точки зрения политического и экономического развития страны. И это, на мой взгляд, является правильным решением в вопросе об империализме XXI века.

Национализм как путь к империализму

Я озаглавил один из параграфов в моей статье Национализм как путь к империализму, потому что хочу рассмотреть национализм как проблему мирового масштаба, вызванная мировой борьбой народов. Если пытаться рассматривать национализм с точки зрения чего - то положительного, то я

затрудняюсь ответить, так как националистические проявления находятся на очень низком уровне сознания. Тем более я представляю страну, в которой проживают свыше 120 различных национальностей. Но так как я выбрал именно эту тему, я решил ее соединить со всем тем злом, что представляет для нас национализм с точки зрения старшего поколения.

На сегодняшний день проблема национализма находит все новые и новые пути своего проявления. И самое ужасное, что это приводит к зарождению конфликтов в разных сферах, культурных, религиозных, политических и т.д. Так, если рассуждать об этническом национализме то главными причинами обострения этнических противоречий являются углубление и не урегулированность разногласий в отношениях между различными социальными группами, вызванных радикальными изменениями на международной арене, обусловленными глобализацией и формированием взаимозависимого мира.

И с этой проблемой необходимо бороться сегодня. Есть различные секты, которые путем выдвижения националистических лозунгов пытаются построить свой мир свою империю зла, тем самым, оскорбляя и принижая другие нации. Ведь все мы понимаем, что конечная цель национализма является власть и влияние. Но это неверный путь и неверные задачи. На мой взгляд, чтобы бороться с этой проблемой, необходимо поменять основную цель национализма, на уважение, толерантность и признание со стороны сообщества. Тогда я думаю, этот термин национализм не будет нести зло, а наоборот заставит людей проявлять свои наилучшие качества, качества своей нации как эталон терпимости и воспитанности. Национализм, прежде всего, должен выражать всечеловеческий народный характер, а не стремиться к усилению сепаратических настроений и национально - освободительных движений.

И в завершении я хотел бы отметить, что историческое прошлое, которое нашим предкам пришлось пережить, нам нужно чтить и уважать, но сегодняшнее поколение перспективных молодых людей также должно развиваться и строить новую историю и новый мир, в котором таким словам как империализм и национализм возможно и не будет места. Я как гражданин Республики Казахстан очень горжусь этим. В нашей стране живут свыше 120 национальностей, где множество культур и религий могут *мирно сосуществовать*, и все мы уживаемся, дружим и уважаем друг друга. И чтобы этого состояния достичь, правительство и президент Республики Казахстан проделали большую работу в интересах многонационального государства. *Доказательством тому служит* созданная в 1995 году по инициативе Президента Республики *Казахстан* Ассамблея Народов Казахстана – уникальный общественный институт, призванный отвечать специфическим этнокультурным потребностям отдельных групп населения, которая во многом переняла и приумножила достижения Советского Союза в сфере

удовлетворения запросов национальных культур. Целью создания являлось, прежде всего, формирование и распространение идей духовного единства, укрепление и сохранение дружбы народов и межнационального согласия.

Если вы захотите увидеть как столько наций, культур и религиозных конфессий в нашей многонациональной стране живут в дружбе и *согласии*, прошу вас посетить нашу страну Казахстан.

Я рассказываю это к тому, что все мы народности мира похожи друг на друга. Ведь у нас те же самые проблемы, заботы, радости и переживания, и нам не нужно развивать национализм, а наоборот мы должны помогать друг другу, развивать толерантность, терпимость и уважение. И тогда можно будет решить множество проблем, *которые и по сей день остаются нерешенными*.

Нуртазин А.С.,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
халықаралық қатынастар кафедрасының магистранты,
Алматы, Қазақстан

Қазіргі халықаралық қатынастардың империализм және жүйеде ұлтшылдық феномендерінің талдауы

Қазіргі замандағы агрессиялық ұлтшылдықтың көрінісін, империализмнің орын алуы мен рөлін өрбіп келе жатқан қалпын ашық көрсетілген. Ең алдымен империализм терминін әр түрлі ұрпақтардың пікірлеріне негіздей отырып, агрессиялық империализмнің жақсы –жаман жақтарын айқын көрсетеді. Сонымен қатар, ұлтшылдық көріністерінің орын алуы мен оны шешу жолдарының негативті тұстарына басты назар аударады.

Nurtazin A.S.,
undergraduate 1st course FIR,
Abblai khan KazUIR&WL, Almaty, Kazakhstan

Analysis of the phenomena of imperialism and nationalism in the system of contemporary International Relations

The role and place of imperialism and manifestations of aggressive nationalism in the modern world are increased. Mainly, points out different attitudes of the various generations to the term imperialism, determines pros and cons of *imperialistic* movement and the negative impacts and consequences of nationalism and the ways of its solution.

УДК 9 (903.4)

Аухадиева Ш.Д.,

*к.ф.н., доцент кафедры МО, КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан*

Ахетова А.,

*магистрант кафедры международных отношений,
КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан*

ПОЛИТИЧЕСКАЯ ВЛАСТЬ КОЧЕВНИКОВ: СУЩНОСТЬ И ПРОБЛЕМЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

В статье автором проведен анализ эволюционного процесса развития политической власти кочевников.

Ключевые слова: *номадизм, кочевничество, сателлит, политогенез*

История и в ее контексте дипломатия локального общества, по сути, является открытой проблемой, требующей неоднократного возврата к себе. Это относится и к политической власти и истории дипломатии древних и средневековых кочевников. Политическая власть у кочевников появилась во втором веке до нашей эры в качестве консолидирующего дисперсных макросоциальных организмов в единую социально-политическую общность, управляя иерархически структурированной военно-племенной аристократией. Политическая власть кочевников формировалась и развивалась эволюционно двумя путями: 1) на основе самостоятельного развития кочевого общества; 2) на основе взаимодействия кочевого и земледельческого обществ, принадлежавшего к иному культурно-хозяйственному типу. Одной из важнейших задач политической власти было уничтожение племенной раздробленности и создание структуры общества, наиболее отвечающей потребностям мобилизации и организации военных сил.

В эволюционном процессе политическая власть кочевников прошла три основных этапа: на первом, собственно номадический путь политической власти от неинституционализации к институционализации власти. Война и военно-организационные функции выступали важнейшими факторами в политогенезе кочевников, сочетание племенной структуры с военной и подчинение первой последней; на втором этапе, в процессе завоевания в условиях постоянно расширяющегося экстенсивного хозяйства, укрепление власти сопровождавшейся борьбой с центробежными силами обуславливала политический кризис, а также в результате "несбалансированности" в отношении господства и подчинения, что свидетельствует о том, что положение властвующих постоянно подрывались активностью подвластных и в конечном итоге, их статусы динамично менялись, так, триальная система

заменялась дуальной, вместо централизованной власти конфедеративный принцип управления, трансформация внутренней политической ориентации во внешнюю и т.д.; на третьем этапе, караханиды в результате завоевания оказавшиеся в зоне мощного воздействия земледельческой культуры, где политическая власть подверглась трансформации в сторону её бюрократизации, создание административно-территориальной системы по вертикали, замена дани на регулярную налоговую систему, ослабление функции военных и усиление исполнительного органа обуславливавшие более или менее стабильную систему политической власти у кочевников.

Политическая власть функционирует при наличии обитания человеческого социума на определенной территории независимо от форм хозяйства и организации. Сущность политической власти заключается в том, что она всегда стремится к подчинению и господству над определенной частью населения в целях использования в своих интересах, но это возможно в процессе внутренних и внешних факторов и проявления дипломатических взаимоотношений. Политическая власть и международные связи обуславливают и призывают к иерархизации общества, к упорядочению отношений между группами людей, к самоорганизации и структуризации общества, через которых политическая власть может реализовать себя в рамках человеческого социума.

Применение с середины XIX в. методологии как формационного так и цивилизационного подходов при изучении истории кочевых народов не дало доказательных ответов на отмеченные выше ключевые вопросы номадизма. Более того, традиционное противопоставление этих направлений в историографии на практике обернулось идентичной эволюцией взглядов у сторонников теории формаций и последователей концепции цивилизации, и привело, в конечном итоге, к схожим выводам. Объясняется это очень просто. Несмотря на внимание к различным сферам жизни общества (социально-политическим отношениям или социокультурным особенностям), оба подхода в основу модели его развития положили особенности эволюции земледельческих народов. Понятия «формация» и «цивилизация» были даны с позиции представлений западноевропейского человека. И не случайно, ключевым для них стал термин «государство» как один из признаков уровня развития общества. Но, как оказалось, особенности, характерные для определенных стадий развития эволюции оседлых народов, совсем не обязательно присутствует в кочевых обществах, а признаки различных этапов могут существовать у кочевников одновременно.

Открытым остался вопрос о причинах возникновения кочевничества. Предложенный сторонниками как формационного, так и цивилизационного подходов в качестве основного фактора – изменение климата – «усыхание степей», не объясняет практически одновременного и массового отказа населения степей от привычного уклада жизни и перехода к кочеванию.

Почему эти племена не предпочли вместо этого освоить поймы рек остается непонятным. Предложенное суждение о комплексном влиянии различных условий (причем, многие из них сформировались в период энеолита), также выглядит неубедительно, а если учесть мнение о высоком уровне развития ремесла и орошаемого земледелия, то совсем абсурдным.

Определенная динамика была при рассмотрении вопроса о месте кочевания среди других видов деятельности и последовательности их появления. Так Дж. Тойнби, разработавший свой вариант концепции цивилизации в начале XIX в, предложил следующую очередность возникновения видов деятельности: охота – земледелие – пастушество – кочевничество. Причем, в качестве доказательства более раннего появления земледелия, чем кочевничества, он приводил библейский сюжет о Каине и Авеле. Примерно в это же время бытовала «трехступенчатая концепция», по которой сначала появилась как вид деятельности охота, потом из нее выделилось скотоводство (кочевое и пастушеское), а уже после него возникло земледелие [1].

Лишь в 1940 – 1950 гг. появилось мнение о возникновении кочевания только из пастушества, что было признано сторонниками обоих направлений с некоторыми частными уточнениями. Особое внимание исследователей отмечается в вопросе развития кочевых обществ. Эволюция взглядов в рамках формационного и цивилизационного подходов очень схожа и прошла путь от мнения о статичном характере общества кочевников до создания теорий об особом его развитии и исключительном влиянии соседних оседлых народов на появление государства у кочевников. Так С.А. Плетнева считает, что условия для появления государства в кочевом обществе складываются только при оседании кочевников на землю. Но при этом забывается, что процесс возникновения государства обусловлен внутренними причинами развития общества, а насаждение этого института извне возможно при полной ассимиляции коренного населения и «уничтожения» его культуры. Стоит обратить внимание, что если пользоваться критериями государства, выделенными для оседлых народов, то сразу можно сказать – уровня государства номады не достигают.

Появление в отечественной историографии в конце XX – начале XXI вв. вопроса о «степной культуре» как альтернативе развития цивилизации, относится исследователями как обращение к цивилизационному подходу, но обусловлено и эволюцией формационной концепции, в рамках которой в 80-е гг. начинают подниматься вопросы религии и материальной культуры у номадов. К тому же, такие яркие представители как Дж. Тойнби и Н.Данилевский считали, что кочевники не достигают уровня цивилизации.

Современный этап в изучении номадов связан со становлением современной науки. В Западной Европе, по мере того, как ужасы кочевых вторжений становились для нее историческим прошлым, исследование

номадизма совершалось не столь эмпирическими путями, как на Востоке. Возобновились или, точнее сказать, начались попытки заново определить место кочевников и скотоводов в историческом процессе. В целом, в это же время выходит и первое специальное сочинение по истории кочевников - книга профессора Сарбоны и хранителя древностей в Лувре Ж. Дегюня. Спустя столетия эта книга вызовет резкую критику со стороны выдающегося русского ориенталиста Н.Я. Бичурина. Но, тем не менее, для нас Дегюнь был первым, с которого кочевниковедение начинается как наука [2].

В последующие XVIII-XIX вв. в европейской науке сложилось несколько научных школ, занимающихся изучением степных народов. Но практически для всех из них характерно отрицание классового общества у кочевников, подчеркивалась дикая и, неизменно, варварская природа их образа жизни. Вместе с тем проблемы общественного строя кочевников рассматривались в сочинениях многих философов XVIII-XIX вв., пытавшихся создать всеобщую концепцию развития человечества. Ж. Боден писал, что природа наградила кочевников храбростью, но не дала им мудрости, и это не позволило им удержать завоеванные земли и создать великие империи.

Просветители XVIII в. были склонны идеализировать прошлое, они рисовали первобытность как золотой век, создавали образ «благородного дикаря», т.е. человека, не подверженного порокам цивилизованного мира. «Их гораздо труднее убедить обрабатывать землю и ждать жатвы, чем бросать вызов и получать раны в бою», - писал Монтескье [3]. Он относил кочевников к «варварам». Главное отличие варваров от дикарей виделось ему в том, что последние не смогли объединяться в большие народы. По мнению Вольтера, и их постоянные передвижения, их вынужденно скудная жизнь, с коротким отдыхом в шатре или на повозке, или даже на земле превратили их в поколения людей могучих, закаленных против усталости, которые, «подобно слишком размножившимся диким зверям, бросаются вдаль от своих логовищ».

Несколько особенно выглядели взгляды Г. Гегеля. В своей «философии истории» он отнес кочевников, ко второй доисторической ступени развития. У этих обитателей плоскогорий не существует правовых отношений, а поэтому у них можно найти такие крайности, как гостеприимство и разбой, последний особенно тогда, когда они окружены культурными странами. Часто они собираются большими массами и, благодаря какому-нибудь импульсу, приходят в движение. Прежде мирно настроенные, они внезапно, как опустошительный поток, нападают, на культурные страны и вызываемый ими переворот не приводит к каким-либо результатам, кроме разорений и опустошений. Такие передвижения народов проходили под предводительством Чингизхана и Тамерлана: они все растаптывали, а затем опять исчезали, как опустошительный речной поток, так как нет в нем подлинного жизненного начала [4].

Взгляды русских ученых о кочевниках резко отличаются от остальных исследований. Ближе к решению кочевниковедческой проблематики, по мнению Л.Н. Гумилева, подошла русская школа номунологии. Ученые русской школы настолько сроднились с центральноазиатской, что научились смотреть на ее историю "раскосыми и жадными" глазами степняков. Благодаря этому русские ученые уловили много нюансов, ускользавших до этого от западных европейцев, и создали своеобразную методику изучения кочевого мира.

По мнению В.В. Радлова: «Все кочевые государства по своему устройству очень похожи между собой. Их возникновение связано с усилением ханского рода. Но такие государства исчезают бесследно". Потому, что ханская власть держится до тех пор, пока различные группы общества видят в ней для себя выгоду» [5]. В работе «Двенадцать лекций по истории турецких народов Средней Азии» В.В. Бартольд очень похвально отозвался об изложении В.В. Радловым образа политической жизни номадов. Он отметил, что у кочевников юридической определенности нет, и всякая власть в действительности является узурпацией. По мнению В.В. Радлова, все изменения в степи объясняются усилением и ослаблением отдельных родов. Крадин Н. считает, что гибель степных государств происходила по причине усобиц в царствующем роде, причем сепаратистские тенденции всегда усиливали стремлением родов и племен к самостоятельности.

Таким образом, попытки современных отечественных исследователей найти «выход из тупика неразрешимых вопросов», в который завел формационный подход, с помощью применения концепции цивилизации, чреваты попаданием в тот же замкнутый круг проблем. Неверен не выбранный угол зрения на проблему кочевых обществ, а заимствование заведомо отсутствующих критериев основных понятий: государства, цивилизации и т.п. Поэтому хорошо опробованная на европейских государствах теория формаций дала сбой и оказалась непригодной для развития кочевых обществ. Это наглядно показывают споры об отнесении кочевников к определенной формации и попытки предложить средний вариант. Есть проблемы и при применении критериев цивилизации к номадам. Следующими шагами после признания специфики кочевых обществ должны стать, во-первых, разработка критериев основных понятий, основанных на особенностях кочевых обществ, а во-вторых – теории развития кочевников.

Конкретно-историческое исследование кочевой истории народов вместо истинного изучения их как локальных цивилизаций, стало перед необходимостью подтвердить истинность формационной методологии, что надо признать на долгие десятилетия задержало развитие номунологии. Становилось все более очевидной европоцентричность формационной модели исторического процесса, ее эвристическая ограниченность применительно к кочевым обществам. Цивилизационная методология исторически восходит к Новому времени. Главная особенность формирующегося метода заключался в

том, что он исходил из европоцентристского мировоззрения, из единой аксиологической парадигмы – достижения европейских народов есть следствие их культурного превосходства над прочими неевропейскими народами. В культурно-историческом сознании утверждается установка, что европейский путь является единственно оправданным путем социального и культурного развития человечества. К тому же, западная методология применительно к исследованию Востока никаких особых специфических (если образно выразиться «восточных») методов не имела.

По оценке противников применения цивилизационного подхода, он носит скорее декларативный, чем научно-практический характер. Если признать, что это не просто научное словотворчество, а попытка выработать новую исследовательскую парадигму, то необходимо аналитическое описание критериев этих обществ, соответствующих феномену цивилизации. А на деле явно ощущается стремление расширить понятие «цивилизация» до предела, чтобы «уложить» в него древние скотоводческие племена.

Сегодня, мы понимаем, что оба эти подхода в основу модели оценки номадизма положили особенности культуры земледельческих народов. Ключевые понятия «формация», «цивилизация» применялись по отношению к кочевникам с позиции представлений западноевропейского человека и европоцентристского мировоззрения. Но, как показали позднейшие исследования, особенности и признаки, характерные для развития оседлых цивилизаций, совсем не обязательно присутствуют в кочевых обществах, а специфические признаки номадизма, присущие этим обществам и сформировавшиеся на самых ранних их этапах, сохраняются до их гибели. Следует и сегодня признать, что в исследовании культуры номадизма, все еще сохраняются методологические проблемы. О сложности и специфике методологии анализа номадизма отмечал Радлов, который писал, что «понимать историю кочевого народа вообще трудная задача для всякого, кто знаком с воззрениями оседлых народов». В другом месте Радлов уточняет: «мы имеем здесь дело со ступенью цивилизации, противоположной культуре оседлых народов и нужно смотреть на их поступки и поведение с другой стороны» [5].

Таким образом, в науке долгое время доминировала методологическая традиция – противопоставлять развитие номадных обществ как носителей разрушения и дикости по отношению к цивилизованным оседло-земледельческим культурам. «Поймем ли мы, что номад есть враг и природы и цивилизации, что он разрушитель богатств, создаваемых только трудами оседлости и земледелия?» [4].

Указанная методологическая традиция проявилась в необъективном использовании и применении одних и тех же критериев при оценке двух различных культур. Вторая особенность методологии анализа дипломатии степняков состоит в особо обостренном, эмоционально повышенном тоне

повествований и заключений у отечественных исследователей. Оно и объяснимо, многовековая традиция объяснения культуры и истории кочевых племен как варварской и сателлитной, побуждала нас к психологическому отрешению от раздражающего клейма «варвара». «Великая кочевая степь стонала», «многотысячелетняя кочевая цивилизация была сознательно разрушена, а великие творцы ее культуры истреблены» - так звучат лейтмотивы многих публикаций. В частности, о том же писал еще русский историк Ключевский, выясняя причины отсталости русской исторической науки, которая состоит, по его мнению, в недостатке контроля, объективности проверки, иначе говоря, в ее не востребоваемости.

Но в основании всех отмеченных недостатков лежит то, что на самом деле должно было бы двигать отечественную историю: «мы потому плохо ее знаем, что очень ее любим». Отмеченная особенность преодолима, безусловно, не в смысле антитезы любви, а в росте исторического самосознания, в глубине и обширности исследований, что и приведет к востребованности того самого «контроля» изнутри и извне. Ясно, что не позиция культурно-исторической «реабилитации» номадизма должна быть решающим в исследовательской инициативе, не реванш «исторической справедливости», а актуализация мысли о номадизме как типе культуры. Пока же мы не можем с уверенностью говорить, что сказанное Ключевским в XIX веке по отношению к русской исторической методологии, не актуально для казахстанской историографии.

Современный интерес к номадизму - это результат, с одной стороны, преодоления закрытости и элитарности комплекса знания об отечественной истории и культуре, с другой стороны, стремление быстрее освободиться от штампов и стереотипов советской исторической науки. Плодотворным является, с нашей точки зрения, исследование номадной политической культуры народов в сложный транзитный период с аксиологических позиций. Однако, огромная трудность в извлечении истинной аксиологической информации из документальных и нарративных источников по номадизму, заключается, прежде всего, в том, что установка о кочевых племенах, как варварских разрушителей цивилизации, не позволяла авторам представить объективную информацию, проникнуть в дух народа. Их непохожесть во всем, что было естественно европейцам, трудности в осмыслении и принятии «варварских» ценностей кочевников - одна из существенных проблем, наложившихся на источники.

Трудностью для воссоздания аксиологической картины дипломатической жизни кочевых цивилизаций является также фрагментарность освещения источниками различных периодов истории дипломатии кочевого региона. Аксиологический подход, в котором содержание, функция ценности признается как универсальное в анализе любых проявлений антропологического порядка в кочевом обществе, сегодня известен во многих гуманитарных областях. Значимость аксиологического подхода определяется той ролью, какую играют

политические ценности в жизни человека, социума и культуры. Риккерт определяет методологическую роль «ценности» в качестве системообразующего понятия, ибо ценностное учение о человеке, обществе и политической культуре позволяет взглянуть на них изнутри и целостно, непредвзято и независимо. Все лучшее и непреходящее в политической жизни исходит из этого источника. Такой поход позволяет по новому взглянуть на политическую власть кочевого общества.

Список литературы

- 1 Тойнби А.Дж. Постижение истории. - М. 2000. - С.136.
- 2 Бичурин (Иакинф) Н.Я. Собрание сведений о народах, обитавших в Средней Азии в древние времена. Т.1. – М.–Л.: Изд-во АН СССР, 1950. –384 с.
- 3 Монтескье Ш.Л. О духе законов. Избранные сочинения. - М., 1955.- С.106.
- 4 Гегель Г.В.Ф. Философская пропедевтика. Отд.1. Работы разных лет. Т.2. - М.: 1991. – С.271.
- 5 Радлова В.В. Из Сибири. - М., 1989. – С.248-249.

Аухадиева Ш.Д.,
филос.ғ.к., халықаралық қатынастар кафедрасы,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан
Ахетова А.,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
халықаралық қатынастар кафедрасының магистранты,
Алматы, Қазақстан

Көшпендіктердің саяси билік: мән және зерттеудің сұрағы

Өркениеттердің номад дипломатиялық өмірді көрінісін қайта жасау үшін қиыншылық көшпелі аймақты мәмілегершіліктің әңгімесінің әр түрлі кезеңдерінің көздерін жарықтың үзінділігін болып көрінеді. Аксиология тіл табудың елеулілігі ана рөлмен анықталады, қандайды саяси бәстер арада өмірде адамның, социумның және мәдениеттің ойнайды. Риккерт "бәстің" методологиялық рөлін ара сапа жүйе ұғымның анықтайды, өйткені бәстің ілімі туралы адамда, қоғамда және саяси мәдениетте оларға ішінен қарау қояды және біртұтас және тәуелсіз. Саяси өмірде барлық алды және емесопасыз осы бастаудан деген аралап шықады. Мұндай жорық көшпелі қоғам саяси билікке қарауға жаңадан рұқсат береді.

Sh.D. Aukhadieva,

c.ph.sc. associate professor, Department of IR, Ablai khan KazUIR&WL,
Almaty, Kazakhstan

A. Akhetova,

Undergraduate Department of International Relations, Ablai khan KazUIR&WL,
Almaty, Kazakhstan

Political power nomads: the nature and problems of research

Difficulty to recreate paintings axiology diplomatic life of nomadic civilizations is also fragmentary light sources of different periods of the history of diplomacy nomadic region. Axiological approach, wherein the function is recognized as a universal value in the analysis of any manifestations of an anthropological order in a nomadic society, now known in many humanitarian fields and significance determined by the role played by what political values in human life, society and culture. Rickert methodological role defines "value" as a system concept for value-doctrine of man, society and political culture allows us to look at them from the inside and integrity, impartiality and independence. All better and an enduring political life come from this source. Such an approach allows us to take a fresh look at the political power of a nomadic society.

**ӘДІСТЕМЕ, ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚҰҚЫҚ
ЖӘНЕ ДҮНИЕЖҮЗІЛІК ЭКОНОМИКА
МЕТОДИКА, МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО
И МИРОВАЯ ЭКОНОМИКА**

УДК 341.01

Байжомартова К.А.,

*зав.кафедрой международного права КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан*

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА
И МИРОВОЙ ЭКОНОМИКИ**

В межгосударственных отношениях вопросы войны и мира всегда занимали центральное место. Но во второй половине XX века они приобрели особую остроту в связи с появлением и совершенствованием таких страшных видов оружия, как ядерное, химическое и биологическое. Одной из ключевых проблем в международном праве, является неподчинение предписаниям, соглашениям, договорам, конвенциям и другим документам, принимаемым ООН в целях обеспечения международной безопасности.

Ключевые слова: международная безопасность, конвенция, миропорядок, разоружение

Вопросы войны и мира всегда занимали центральное место в межгосударственных отношениях. Но во второй половине XX века они приобрели особую остроту в связи с появлением и совершенствованием таких страшных видов оружия, как ядерное, химическое и биологическое. Одной из ключевых проблем в международном праве, является неподчинение предписаниям, соглашениям, договорам, конвенциям и другим документам, принимаемым ООН в целях обеспечения международной безопасности. Зачастую агрессоры просто-напросто игнорируют призывы ООН к

урегулированию конфликта мирным путем до тех пор, пока не будет применена сила. Также часто бывает, когда государство-агрессор, действуя в своих интересах, ставит под угрозу безопасность других стран.

В современных условиях в XXI веке акты терроризма всё больше приобретают угрозу безопасности всех существующих государств мира, больших и малых. По своему характеру и масштабу терроризм превратился в глобальную проблему современности. Одним из потенциальных средств, используемых террористами могут быть ядерное оружие и иные устройства, содержащие радиоактивные материалы, доступ к которым в настоящее время появился у террористов. Особая опасность ядерного терроризма объясняется и тем обстоятельством, что в результате их совершения возможны большие человеческие жертвы, тяжелые экологические последствия [1]. Характер этих вызовов таков, что с ними невозможно эффективно бороться усилиями отдельных государств. В этих условиях возрастает важность многостороннего сотрудничества.

Особенность геополитического положения и полиэтничный состав населения нашей республики, состояние ее экономики и вооруженных сил диктуют необходимость обеспечения безопасности страны не военными, а политическими средствами на основе взвешенной дипломатии [2]. 10 октября 1997 года Президентом Республики Казахстан Н. А. Назарбаевым в ежегодном обращении к народу Казахстана впервые была обнародована долгосрочная стратегия развития РК «Казахстан - 2030». Первым стратегическим приоритетом была названа «Национальная безопасность», являющаяся основой обеспечения развития Казахстана как суверенного государства. Глава государства Н.А. Назарбаев в «Стратегии - 2030» отметил, что «все возможные потенциальные угрозы национальной безопасности Казахстана настоящего времени и ближайшего будущего не имеет и не будут иметь характера прямого военного вторжения и угрозы территориальной целостности государства [3].

Современный этап развития Республики Казахстан, становление суверенитета, реформирование всех сфер жизни общества необычайно актуализируют изучение тем, которые до последнего времени оставались практически не исследованными. К их числу относятся вопросы, характеризующие вопросы безопасности Республики Казахстан.

Во внешнеполитическом активе Казахстана имеются такие акции и инициативы, как отказ от ядерного оружия и обретение безъядерного статуса с получением гарантий безопасности от ведущих держав. Широкий резонанс обрели такие проекты, как создание Евразийского союза, созыв Соперания по взаимодействию и мерам доверия в Азии.

Как независимое суверенное государство Казахстан стал участником договоров о нераспространении оружия массового уничтожения, в первую очередь - Договора о нераспространении ядерного оружия, подписал Конвенцию о запрещении разработки, производства, накопления и об

уничтожении химического оружия, а также имеющий особое значение для нашей страны Договор о всеобъемлющем запрещении ядерного оружия, договоров о сокращении и ограничении стратегических наступательных вооружений, по противоракетной обороне и о ликвидации ракет средней и меньшей дальности, об обычных вооруженных силах в Европе. Постоянно ведется работа по присоединению к другим многосторонним договорам в сфере разоружения и контроля над вооружениями.

В современный период международное право играет, пожалуй, как никогда ранее, особо важную роль в деле обеспечения стабильности международных отношений, поддержания международного правопорядка. Представляя собой юридическую форму современных международных отношений, международное право непосредственно служит делу поддержания международного мира и безопасности.

Международная безопасность в международном праве определяется следующим образом: это положение в мире, состояние системы международных отношений, при котором страны мира соблюдают общепризнанные принципы и нормы международного права, в том числе и Устав ООН. Основными принципами международной безопасности являются: неприменение силы или угрозы силой; разрешение международных споров мирными средствами; развитие партнерских отношений между странами и их международное сотрудничество; уважение равноправия и самоопределения народов; принятие коллективных мер по предотвращению и подавлению актов агрессии и других нарушений мира. Реальная возможность обеспечения международной безопасности возникло в послевоенные десятилетия в результате прогрессивных изменений в мире, прежде всего краха фашизма. Большое значение имело создание, укрепление и расширение ООН в целях поддержания мира и международной безопасности. Совет Безопасности ООН является органом, несущем главную ответственность за поддержание международного мира и международной безопасности.

Широкое хождение понятие «безопасность» получило в Соединенных Штатах в конце 1940-х - начале 1950-х годов, когда этим термином начали обозначать комплексную сферу военно-гражданских исследований стратегии, технологий, контроля над вооружениями в условиях холодной войны, когда проблема военного противостояния, особенно в новом ядерном измерении, превратилась в доминирующую сферу международных отношений [4].

Термин «безопасность» постепенно входил в советский военный и политический словарь по мере интенсификации контактов с Западом, прежде всего в области контроля над вооружениями, а затем по мере вовлечения СССР в обсуждение соответствующих проблем в рамках подготовки, проведения и реализации решений Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе. Введение этого понятия в научный и практический оборот в СССР, как это было и в ряде других случаев, например, в начале обсуждения таких категорий,

как «политическая наука», «теории международных отношений» и многих других, начиналось под прикрытием его критики. Полную легитимность это понятие получило после 1985 г. в ходе перестройки, а затем после распада СССР и в Российской Федерации, в частности, после создания Совета безопасности РФ, разработки концепции национальной безопасности, появления научных публикаций по проблемам национальной и международной безопасности.

Основным источником права международной безопасности является Устав ООН, в частности его I, VI и VII главы. В том числе документами, регламентирующими обеспечение мира, являются резолюции Генеральной Ассамблеи ООН, конкретизирующие, уточняющие и дополняющие Устав. Также к источникам права международной безопасности относятся договоры, препятствующие гонке ядерных вооружений (например, Договор о нераспространении ядерного оружия от 12 июня 1968).

В настоящее время сфера международной и национальной безопасности является одной из ключевых областей деятельности любого государства, предметом внутривнутриполитической борьбы, внимания гражданского общества, научных исследований. Это, в свою очередь, требует осознанного подхода к проблемам национальной и международной безопасности со стороны не только специалистов, но и как можно более широкого круга граждан. Именно по этим причинам проблемы национальной и международной безопасности становятся частью программ образовательных институтов, публикаций, обращенных не только к специалистам, но и к широкой публике.

Особая роль в обеспечении международной безопасности принадлежит международному праву. Существует широкий комплекс международно-правовых средств обеспечения международной безопасности: мирные средства разрешения международных споров; системы коллективной безопасности (универсальные и региональные); меры по предотвращению гонки вооружений и разоружению; неприсоединение и нейтралитет; меры доверия.

Одним из наиболее эффективных международно-правовых средств сохранения мира и предотвращения войны являются разоружение и ограничение вооружений. Разоружением принято считать комплекс мер, направленных на прекращение наращивания средств ведения войны, их ограничение, сокращение и ликвидацию. Что касается вооружения, то здесь главной задачей ООН является предотвращение распространения оружия массового поражения. Этот процесс регламентируют соответствующие договоры и конвенции. Например, такие как: Договор о запрещении испытаний ядерного оружия в атмосфере, в космическом пространстве и под водой от 5 августа 1963, Конвенция о запрещении разработки, производства, накопления и применения химического оружия и о его уничтожении от 13 января 1993, Договор об ограничении систем противоракетной обороны от 26 мая 1972 и многие другие.

При выполнении договоренностей в области разоружения мировое сообщество все более будет нуждаться в опоре на международные силы как эффективное средство предотвращения конфликтов и обеспечения мира на планете. Миротворческие операции ООН становятся основной формой интернационализации усилий, действенным инструментом многостороннего воздействия на враждующие стороны.

Контроль за разоружением является одним из обязательных элементов разоружения. Соглашения по разоружению предусматривают согласованные контрольные механизмы. Национальные технические средства контроля представляют собой такие средства, которые находятся вне контролируемой территории. Это сейсмические станции, другое оборудование, искусственные спутники Земли, принадлежащие одним государствам, с помощью которых ведется контроль за деятельностью других государств на их территории. Предусматриваются также дополнительные меры, способствующие проведению контроля, например оснащение контролируемых объектов, особыми опознавательными знаками, обмен данными о вооружениях, о местах их размещения и т.д.

Государства обязаны воздерживаться от вооруженного вмешательства и всех других форм вмешательства или попыток угрозы направленных против правосубъектности государства или против его политических, экономических и культурных основ. Ни одно государство не должно применять или поощрять применение экономических, политических или каких-либо других мер с целью добиться подчинения себе другого государства в осуществлении им своих суверенных прав и получения от этого каких бы то ни было преимуществ.

В соответствии с целями и принципами ООН государства обязаны воздерживаться от пропаганды агрессивных войн.

Каждое государство обязано воздерживаться от организации, подстрекательства, оказания помощи или участия в актах гражданской войны или террористических актах в другом государстве или от потворствования организационной деятельности в пределах собственной территории, направленной на совершение таких актов, в том случае, когда акты связаны с угрозой силой или ее применением. Государства разрешают свои международные споры мирными средствами таким образом, чтобы не подвергать угрозе международный мир и безопасность и справедливость. Каждое государство разрешает свои международные споры с другими государства мирными средствами таким образом, чтобы не подвергать угрозе международный мир и безопасность и справедливость.

Все государства пользуются суверенным равенством. В частности, понятие суверенного равенства включает следующие элементы: государства юридически равны; каждое государство пользуется правами, присущими полному суверенитету; каждое государство обязано уважать правосубъектность других государств; территориальная целостность и политическая независимо

государства неприкосновенны; каждое государство имеет право свободно выбирать и развивать свои политические, социальные, экономические и культурные системы.

В заключении необходимо отметить, что с успешным решением первоочередных задач, связанных с выработкой и апробацией внешнеполитических приоритетов, возникла необходимость постановки более масштабных и стратегически ориентированных целей. В основу нынешнего миропорядка должны быть заложены принципы суверенитета и территориальной целостности государства.

Список литературы

1 Сабикенов С.Н. Ядерный терроризм как преступление против мира и человечества//Матер. Алматинской межвуз. науч. конф. «Актуальные проблемы современного международного права». – Алматы, 2006. – С.23-35.

2 Сарсембаев М.А. Международное право. – Алматы, 2001. – 148 с.

3 Назарбаев Н.А. Казахстан 2030. Процветание, безопасность и улучшение благосостояния всех казахстанцев – Алматы, 1997. - 20 с.

4 Международное право и международная безопасность: военная и политические области. – М., 1991. – 273 с.

Байжомартова К.А.,

Абылай хан атындағы ҚазХҚЖӘТУ, халықаралық қатынастар факультеті,
халықаралық құқық кафедрасының меңгерушісі, Алматы, Қазақстан

Халықаралық қауіпсіздіктің өзекті мәселелері

Соғыс пен бейбітшілік мәселесі әрқашанда мемлекетаралық қатынастарда бастапқы орынды иеленеді. Бірақ ХХ ғасырдың екінші жартысында ядролық, химиялық және биологиялық секілді қоғамға қауіпті қарулардың пайда болуымен олардың қазіргі таңдағы өзектілігі арта түсті. Халықаралық құқықтағы басты проблемалардың бірі болып, халықаралық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мақсатында БҰҰ-мен қабылданған конвенцияларға, шарттарға, келісімдерге, алдын-ала жазбаларға және басқа да құжаттарға бағынбау болып табылады.

Bayzhomartova K.A.,

Head of the Department of International Law, Ablai khan KazUIR&WL,
Almaty, Kazakhstan

Actual problems of international law and the world economy

In international relations issues of war and peace have always been central. But in the second half of XX century, they become particularly acute due to the emergence and improvement of such terrible weapons, such as nuclear, chemical and biological. One of the key problems in international law is disobeying regulations, agreements, treaties, conventions and other instruments adopted by the UN in order to ensure international security.

УДК 343.336 (574)

Махмадинов Д.М.,

*Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, халықаралық қатынастар факультеті,
халықаралық құқық кафедрасының аға оқытушысы,
Алматы, Қазақстан*

КОММЕРЦИЯЛЫҚ НЕМЕСЕ БАНКТІК ҚҰПИЯНЫ ҚҰРАЙТЫН МӘЛІМЕТТЕРДІ ЗАҢСЫЗ АЛУ ЖӘНЕ ТАРАТУ СУБЪЕКТІСІ

Бұл мақалада, автор коммерциялық немесе банктік құпияны құрайтын мәліметтерді заңсыз алу және тарату субъектісінің түсінігі мен ерекшеліктерін қарайды. Автор, Қазақстан Республикасының қылмыстық кодексінің 200 бабында қарастырылған қылмыстың субъектісі ретінде: бәсекелес фирмалардың басшылары немесе кейбір қызметкерлері, олардың қауіпсіздік қызметтері; бөтен коммерциялық сырларды жинау, жалпыландыру, сатумен айналысатын немесе оларды алуға тапсырыс орындайтын жеке құрылымдардың басшылары немесе қызметкерлері; бәсекелес фирмаларды, ұйымдарды қызықтыратын, сыйақы алу үшін бастама ретінде немесе өзге өздерінің мүддесі үшін, фирманың коммерциялық құпияларын беруге немесе мәліметтерді жүйелі, бағытты жинау және беруге тартылған фирма, ұйым қызметкерлері болып табылады деген тұжырымға келеді.

Тірек сөздер: Коммерциялық құпия, банктік құпия

Онсыз қылмыстық жауаптылық болмайтын, қылмыс құрамының бір элементі, қылмыс субъектісі болып табылады. Қазақстан Республикасының

қылмыстық кодексінің 14 бабының 1 бөлігі «қылмыстық жауаптылыққа, тек қана ақыл есі дұрыс, осы Кодекспен белгіленген жасқа жеткен жеке тұлға тартылады» деп анықтайды. Сонымен, қылмыс субъектісі, қылмыс құрамының элементі ретінде, үш міндетті белгілермен сипатталады, олар: 1) жеке тұлға, 2) ақыл есі дұрыстық, 3) қылмыстық жауаптылық жасы.

Қазақстан Республикасының қылмыстық кодексінің 6, 7 және 8 баптарында қылмыстық жауаптылыққа Қазақстан Республикасының азаматтары, шетел азаматтары және азаматтығы жоқ адамдар, яғни тек қана жеке тұлғалар тартылады делінген. Қазақстандық заңнама бойынша, заңды тұлғалар, қылмыстық жауаптылыққа тартылмайды, өйткені ол қылмыстық құқықтық қағидалары - жасалған әрекеті үшін жеке және кінәлі жауаптылыққа сай келмейді. Заң әдебиеттеріндегі, қылмыстық кодекске заңды тұлғалардың қылмыстық жауаптылығын енгізу туралы ұсыныстар, қолдау таппады.

Аталып өткендей, қылмыс субъектісінің міндетті белгісі жеке тұлғаның ақыл есінің дұрыстығы болып табылады. Ақыл есі дұрыстық бұл қылмыс жасау барысында, өзінің мінез құлқының қауіптілігін сезетін, ұғынатын және өзі басқара алатын, адам психикасының жағдайы [1]. Басқаша сөзбен, қылмыскер қылмыстық фактілі объективті белгілерін дұрыс түсіну керек (объект, қоғамға қауіптілік әрекет, қоршаған орта жағдайы, уақыты мен орны, жасау тәсілі, қоғамға қауіпті салдар). Ақыл есі дұрыстық, белгілі жасқа толумен қатар, қылмыстық жауаптылықтың шарты ретінде қарастырылады және қылмыс субъектісінің жалпы белгілерінің бірі болып табылады. Ақыл есі дұрыстық кең, жалпы мағынада, өз іс әрекеті үшін заң алдында жауаптылық алып жүру қабілетін білдіреді. Қылмыстық құқықта, бұл түсінік тар, арнайы мағынада қолданылады. Дәл осы түсінікпен, заң қылмыстық жауаптылықты түсіндіреді. Қазақстан Республикасының қылмыстық кодексінің 16 бабының 1 бөлігі «осы Кодексте көзделген қоғамдық қауіпті әрекетті жасаған кезде есі дұрыс емес күйде болған, яғни созылмалы психикалық ауруы, психикасының уақытша бұзылуы, кем ақылдығы немесе психикасының өзге де дертке ұшырауы салдарынан өзінің іс әрекетінің (әрекетсіздігінің) іс жүзіндегі сипаты мен қоғамдық қауіптілігін ұғына алмаған немесе оған ие бола алмаған адам қылмыстық жауапқа тартылуға тиіс емес» деп анықтайды. Сонымен, өз іс әрекетінің нақты жағын және әлеуметтік мәнін түсініп, және өз әрекетін саналы түрде басқару, ақыл есі дұрысты ақыл есі дұрыс еместен ажыратады. Осы орайда, АҚШ-ның 1962 жылғы Қылмыстық Кодексіндегі ақыл есі дұрыс еместікке берген анықтамасы қызық көрінеді: «Егерде қылмыстық тәртіпті жүзеге асыру барысында, психикалық ауру немесе кемтарлығы салдарынан, өз тәртібін толық көлемде түсіну және өз тәртібін заң талаптарымен ұштастыра алмайтын болса, тұлға қылмыстық тәртіп үшін қылмыстық жауапкершілікке тартылмайды» [2].

Қазақстан Республикасының қылмыстық кодексінің 200 бабында көзделген әрекеттер, заң шығарушымен, қылмыстық жауаптылықтың жалпы

жасы қарастырылған қылмыстар қатарына жатқызылған. Сондықтан, коммерциялық немесе банктік құпияны құрайтын мәліметтерді заңсыз алу және тарату үшін, 16 жасқа дейінгілерге қылмыстық жауаптылық жоқ, және бұл қылмыстардың субъектісін жалпы жастағы категорияларға жатқызуға негіз болады. Кейбір авторлар қылмыскердің жеке басы деп, қандай да бір жағдайда қылмыс жасауды анықтаған, тұлғаның әлеуметтік мәнін, оның белгілерінің, қасиеттерінің, байланыстарының, қатынастарының, оның дамуындағы адамгершілік және рухани өмірін, әлеуметтік және дербес өмірлік жағдайлары мен өзара байланысын айқындайтын, өте кең және ауқымды түсінік деп түсінеді [3].

Шетелдердің қылмыстық құқығындағы қылмыстық жауаптылық жасы әр қалай белгіленеді. Тек қана «қылмыстық кәмелеттік» жасы туралы мәселеге қатысты бірізділік бар. Көптеген елдерде ол 18 жас деп белгіленген. Қылмыстық жауаптылық жасының ең төменгі шегі 10 жас пен 16 жас аралығында. Кейбір елдерде қылмыстық жауаптылықтың төменгі жасы, кәмелетке толмағандарға жай қылмыстық жаза қолдануға тыйым салумен орнын толтырады (Италия, Швеция, Англия, Канада және т.б.). Германияда қылмыстық жауаптылық жасы ГФР ның қылмыстық кодексімен емес, 4 тамыз 1953 жылғы кәмелетке толмағандар туралы істер бойынша төрелікті жүзеге асыру заңымен белгіленген, және ол 14 жас деп көрсетілген. ГФР ның қылмыстық кодексінде тек қана «әрекетті жасау кезінде 14 жасқа толмаған соттылыққа жатпайды» деген жазба бар. Польшаның қылмыстық кодексіне сәйкес қылмыстық жауаптылық жалпы жасы 17 жасты құрайды. Сонымен қатар, кодексте, 15 жасқа толғандар, Президенттің өміріне қол сұққан, жай және ауыр адам өлтіру, денсаулыққа қасақана ауыр зиян келтіру және Польша қылмыстық кодексінің 10 бабының §2 көрсетілген өзге де қылмыстар үшін қылмыстық жауаптылыққа тартылады делінген. Ал Францияда қылмыстық жауаптылыққа 13 жасқа жеткендер де тартылады. Бірақ та, егерде ол 16 жасқа толмаған болса, онда сот оған жартылай қысқартылған жаза тағайындау керек.

Ақыл есі дұрыстық және қылмыстық жауаптылық жасы сияқты белгілері бар, қылмыс субъектісін, қылмыстың жалпы субъектісі деп атайды. Осы белгілердің біреуінің болмауы, қылмыс құрамының элементі ретінде субъектіні жоққа шығарады, және тиісінше қылмыс құрамы мен қылмыстық жауаптылықты жоққа шығарады. Сондықтан, Қазақстан Республикасының қылмыстық кодексінің 200 бабын қарастырғанда әңгіме қылмыстың жалпы субъектісі, қылмыс жасаған кезде 16 жасқа толған, ақыл есі дұрыс, жеке тұлға туралы өрбиді.

Қылмыстық құқықта, сондай ақ субъектінің жалпы белгілерімен қатар (ақыл есі дұрыстық және қылмыстық жауаптылық жасы), өзге де қосымша заңды, маңызды белгілерді иеленетін тұлға, арнайы субъекті түсінігі де қарастырылады. Яғни, арнайы субъекті түсінігіне, тек қана оны қылмыс құрамы

шеңберінде сипаттайтын және жасалынған әрекетті дұрыс саралау үшін қажетті белгілерді кіргізу керек [4].

Қазақстан Республикасының қылмыстық кодексінің 200 бабының 2-ші бөлігінде қарастырылған қылмыстың арнайы субъектісі туралы әңгіме қозғағанда, олардың қатарына ең алдымен жасалатын жұмысы немесе қызметтік міндеттемелер сипатына орай, коммерциялық немесе банктік құпияны құрайтын мәліметтер белгілі болған банк қызметкерлерін жатқызуға болатындығын айту керек [5]. Осы орайда, біздің ойымызша, осындай қызметкерлердің коммерциялық немесе банктік құпияны құрайтын құжаттарға немесе заттарға рұқсаты бар ма, жоқ па, ол маңызды емес. Талданып жатқан қылмыстың субъектісі болып, әрине жасалынып жатқан кәсіби немесе қызмет міндеттемелері ерекшелігіне байланысты коммерциялық немесе банктік құпиядан ақпараты бар, осындай ақпараттың құқықтық мәртебесі және оны таратудың заңды салдары туралы мәлімет алған кәсіпорын немесе банк қызметкерлерін айта аламыз. Бірақ та біздің ойымызша негіздер болып жатса, басқа да қызметкерлер Қазақстан Республикасының қылмыстық кодексінің 200 бабы 2-ші бөлігімен жауаптылыққа тартылады (күзетшілер, жүргізушілер, еден жуушылар және с.с.).

Кәсіпорынның немесе банктің бұрынғы қызметкерлеріне қатысты, олар зерттеліп жатқан қылмыстардың субъектісі болып мойындалуы керек, өйткені баптың диспозициясында ешқандай шектеу жоқ. Біздің ойымызша, Қазақстан заңнамасы, жұмыс берушімен жұмыстан шығарылған қызметкер арасындағы, қызметкердің кәсіби немесе қызметтік жұмысы барысында белгілі болған коммерциялық немесе банктік құпияларды сақтау бойынша өзара қатынасты нақты реттеу қажет, өйткені осындай қызметкерлер өзгенің конфиденциалды ақпаратын иелене отырып, шаруашылық субъектілерінің қызметіне теріс ықпал етеді.

Б.У.Сейтхожин, мұндай қылмыстың субъектісі деп, мұндай ақпараттың иесін емес, істелінетін жұмыс немесе қызметтік міндеттемелер сипаты бойынша коммерциялық немесе банктік құпиялар құрайтын мәліметтер белгілі болған тұлғаны мойындайды, (Қазақстан Республикасының қылмыстық кодексінің 200 бабы 2-ші бөлігі) [6]. 30 тамыз 1995 жылғы Қазақстан Республикасының «Банк және банк қызметі» туралы заңына сәйкес банк қызметкерлері лауазымға тағайындалуда банк құпиясына қатысты міндеттемеге қол қояды. Банк басшылары мен қызметкерлері қызметтік міндеттемелер орындау барысында оларға белгілі болған конфиденциалды ақпаратты өз пайдасына немесе үшінші тұлғалардың пайдасына таратпауға және пайдаланбауға міндетті.

Сонымен, Қазақстан Республикасының қылмыстық кодексінің 200 бабы 2-ші бөлігімен, қызметтік міндеттемелер орындау барысында коммерциялық немесе банктік құпияны құрайтын мәліметтерге рұқсат алатын мемлекеттік қызметшілердің әрекеті саралануы керек. Егерде, осы орайда тұлға билігін

немесе қызметтік жағдайын пайдаланса, онда мұндай әрекеттер қосымша Қазақстан Республикасының қылмыстық кодексінің 307 бабы бойынша саралануы керек. Талданып жатқан қылмыс құрамының барлық белгілері болған жағдайда, коммерциялық құпия болып табылатын, жасырын мәліметті қасақана таратқан тұлғаның әрекеті Қазақстан Республикасының Қылмыстық Кодексінің 200 бабының 2-ші бөлігімен саралануы керек.

Қазақстан Республикасының қылмыстық кодексінің 200 бабының 2-ші бөлігімен қарастырылатын қылмыс субъектісі қосымша белгімен де сипатталады: «қызмет немесе жұмыс бойынша сеніп тапсырылған тұлға». Осы қосымша белгілердің есебімен, осы қылмыстардың субъектісі арнайы субъекті болып табылады. Кәсіби және қызметтік құпиялар түсінігіне келсек. Кәсіби құпия дегеніміз тұлғаның, кәсіби қызметін жүзеге асырумен байланысты, иелік ететін (көбінесе шектелген рұқсат) және таратылуына тыйым салынған мәліметтердің жалпы атауы. Қазақстан Республикасында мұндай мәліметтерге, адвокаттық, банктік, дәрігерлік, коммерциялық, нотариалдық, қызметтік хат алысу құпиясы, телефон сөйлесулері, пошта және өзге де хабарламалар, бала асырап алу құпиясы және т.с.с., құпияларды құрайтын мәліметтерді жатқызады. Билік өкілінің қызметін тұрақты немесе уақытша жүзеге асыратын, сондай-ақ меншік формасына қарамастан кәсіпорындарда, мекемелерде, ұйымдарда ұйымдастырушылық-әміршілік немесе әкімшілік-шаруашылық міндеттемелермен немесе арнайы өкілеттік бойынша осындай міндеттемелерді орындаумен байланысты лауазымға ие тұлғалардың өздерінің қызметтік міндеттемелерін орындауы барысындағы пайдаланатын мәліметтер қызметтік құпия деп аталады. Ол өз кезегінде кәсіби құпияның бір түрі болып табылады.

Сонымен, коммерциялық немесе банктік құпиялар, «кәсіби құпия» және «қызметтік құпия» түсініктерімен қамтылады.

Қазақстан Республикасының Қылмыстық Кодексінің 200 бабының 2-ші бөлігінде қарастырылған қылмыс субъектісін дұрыс анықтау үшін, ең алдымен, бұл тұлға коммерциялық немесе банктік құпиямен заңды негіздерде танысқандығын анықтау қажет. Болмаса әреке, коммерциялық немесе банктік құпияны құрайтын мәліметтерді заңсыз жинау болып табылады да, және Қазақстан Республикасының Қылмыстық Кодексінің 200 бабының 2-ші бөлігімен өз бетінше саралануы мүмкін. Ұйымның барлық қызметкерлері және осы құпия кәсіби немесе қызметтік қызметке байланысты мәлім болған өзге де тұлғалар, қатардағы қызметкерлер және ұйым басшылары, құқық қорғау, салық, кеден органдарының, аудиторлық ұйымдардың, мемлекеттік стандарт және с.с., коммерциялық немесе банктік құпия сақтауы керек. Құпияны білетін тұлғалар, осы құпияны жұмыстан босатылғаннан кейін де, көбінесе осы мәліметтерге еркін рұқсат жоқ, қорғалатын құпия болып табылғанша сақтау керек [7].

Қазақстан Республикасының Қылмыстық Кодексінің 200 бабы бойынша қылмыстық істерді тергеу және қарау тәжірибесі туралы талдау жүргізу үшін

жеткілікті мәліметтердің болуы (коммерциялық немесе банктік құпияны құрайтын мәліметтерді заңсыз алу және тарату), осы қылмыстың субъектісіне тән сипатты ерекшеліктерін анықтауға және ашуға жол береді. Осындай коммерциялық сырлар көбінесе бәсекелес фирмалар, ұйымдар алғысы келеді. Олардың басшылары, жабық мәліметтерді алуда кәсіби әдеттері бар немесе өздерінің қауіпсіздік қызметкерлері арқылы, осындай қызметті ұйымдастырады және қаржыландырады. Екінші жағынан, коммерциялық бағалы мәліметтерге деген сұраныс, негізгі қызметі фирма, олардың коммерциялық сырлары туралы мәліметтерді заңсыз жинау, жалпыландыру, талдау, осы мәліметтерді өткізу мақсатында немесе осындай мәліметтерді алуға жеке тұлғаларға тапсырып орындауға итермелейтінін болжауға болады.

Сонымен, Қазақстан Республикасының Қылмыстық Кодексінің 200 бабымен қарастырылған қылмыс субъектісі болып табылатындар:

- Бәсекелес фирмалардың басшылары немесе кейбір қызметкерлері, олардың қауіпсіздік қызметтері;

- Бөтен коммерциялық сырларды жинау, жалпыландыру, сатумен айналысатын немесе оларды алуға тапсырыс орындайтын жеке құрылымдардың басшылары немесе қызметкерлері;

- Бәсекелес фирмаларды, ұйымдарды қызықтыратын, сыйақы алу үшін бастама ретінде немесе өзге өздерінің мүддесі үшін, фирманың коммерциялық құпияларын беруге немесе мәліметтерді жүйелі, бағытты жинау және беруге тартылған фирма, ұйым қызметкерлері.

Сонымен қатар, кәсіби немесе қызметтік қызметімен байланысты мәлім болған, коммерциялық немесе банктік құпияларды білетін тұлғалардың қылмыстық жауапкершіліктің кейбір ерекшеліктері бар екенін айта кету керек.

Әдебиеттер

1 Уголовное право Республики Казахстан. Общая часть: Курс лекций /Под общ. ред. И.Ш. Борчашвили. – Алматы: Жеті Жарғы, 2006. – 632 с.

2 Курс уголовного права. Общая часть. Том 1: Учение о преступлении: Учебник для вузов / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой и И.М. Тяжковой. – М.: ИКД «Зеркало-М», 2002. – 624 с.

3 Алауханов Е.О. Криминология. Учебник: Общая и Особенная части. – Алматы: Жеті Жарғы, 2008. – 664 с.

4 Уголовное право Республики Казахстан. Общая часть: Курс лекций / Под общ. ред. И.Ш. Борчашвили. – Алматы: Жеті Жарғы, 2006. – 632 с.

5 Комментарий к Уголовному кодексу Республики Казахстан. Общая и Особенная части / Под общ. ред. И.Ш. Борчашвили. Изд. 2-е. – Алматы: Жеті Жарғы, 2007. – 992 с.

6 Сейтхожин Б.У. Преступления в сфере экономической деятельности: понятие, виды, ответственность/Под ред. академика АЕН РК, д.ю.н., проф. И.Ш. Борчашвили. – Алматы: Жеті Жарғы, 2007. – 176 с.

7 Волженкин Б.В. Экономические преступления. – Спб.: Изд-во Юридический центр Пресс, 1999. – 296 с.

Махмадинов Д.М.,

ст.преподаватель кафедры международного права
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

Незаконное изъятие и распространение секретных коммерческих и банковских документов

Бурное развитие информационных технологий привело к появлению информации, содержащей данные о конкретном лице. Сбор, обработка, использование, хранение этих данных осуществляются, например, в финансовой и налоговой сферах, в сфере пенсионного, социального и медицинского страхования, в оперативно-розыскной деятельности, в трудовой и других областях общественной жизни. Персональные данные являются неотъемлемой частью информационных ресурсов всех уровней - от федерального до муниципальных образований. Интенсивно формируется институт персональных данных как важная составляющая информационного права РК. Многократно возрастающий объем информации ограниченного доступа, в том числе и персональных данных, требует особой ответственности при решении вопросов регулирования соответствующих правоотношений. Исходным принципом при этом должно стать обеспечение информационной безопасности гражданина, защита его личных прав в условиях информатизации общества. Использование персональных данных должно служить основной задаче - повышению эффективности функционирования основных институтов государственной власти, поскольку высшая цель государства, закрепленная в Конституции РК, – признание, соблюдение и защита прав и свобод человека и гражданина.

Makhmadinov D.M.,

senior lecturer of department international law Ablai khan KazUIR&WL,
Almaty, Kazakhstan

Illegal removal and distribution of secret commercial and banking documents

The rapid development of information technology has led to the emergence of information containing data about a specific person. Collection, processing, use,

storage of these data are made, for example, in the financial and tax fields in pension, Social Security and Medicare in the operational-search activity, employment and other areas of public life. Personal data are an integral part of information resources at all levels - from the federal to the municipalities. Intensively formed Institute of personal data as an important component of information law RK. Repeatedly increasing amount of restricted information, including personal data, requires a special responsibility in dealing with the relevant legal regulation. Basic principle in this case should be a citizen of information security and protection of his personal rights in the information society. Use of personal data should serve as a basic task - improving the functioning of the main institutions of government, as the ultimate goal of the state, enshrined in the Constitution, - the recognition, observance and protection of the rights and freedoms of man and citizen.

УДК 3.31 (311.2)

Муратова Р.А.,

*к.э.н., ст. преподаватель кафедры «Экономика и менеджмент»,
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан*

МОДЕЛИРОВАНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ

В данной статье исследуются региональные экономические процессы, автором предложен механизм формирования регионального рынка и рассмотрены различные факторы. Приведена теоретическая модель регионального строительного рынка. В работе рассматриваются факторы и условия, влияющие на формирование экономического потенциала организации в условиях рыночной конкуренции.

Ключевые слова: факторы, параметры, региональные процессы

Экономические процессы являются комплексными в силу разнообразия внешних и внутренних факторов, формирующих их взаимодействие.

Экономическая среда представляет собой динамическую неустойчивую систему, обладающую определенным природным, ресурсным и человеческим потенциалом.

Потенциал любых изменений формируется при наличии условий и предпосылок, которые рассматриваются как факторы экономического развития.

Эти факторы являются основой для создания отраслевого продукта и в том числе строительного продукта региона и в совокупности представляют собой экономические регуляторы регионального строительного рынка.

Их функционирование базируется на экономико-правовом механизме, регулирующим организационные формы регионального строительного рынка, схема которого приведена на рисунке 1.

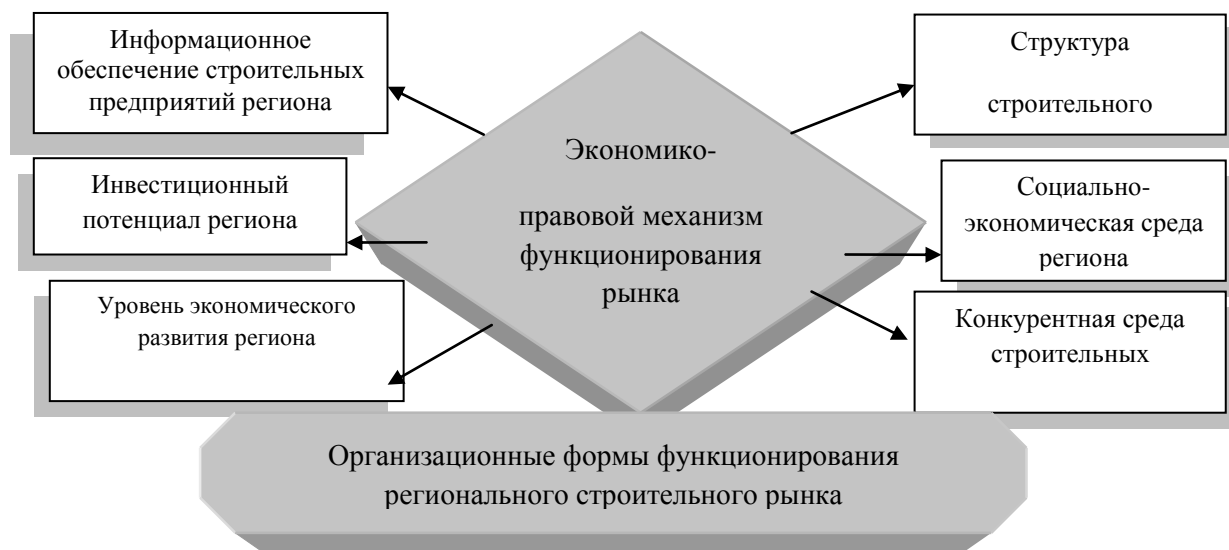

Рисунок - Схема функционирования регионального строительного рынка

Примечание – Разработано автором.

Экономические регуляторы функционирования регионального строительного рынка могут оцениваться с использованием предложенной нами модели, основанной на комплексном учете факторов, определяющих уровень развития региональных строительных комплексов:

$$Y = (K_{ск}, \text{Инф}, U_{эр}, I_{пр}, U_{дн}, C_{ск}, N_{пр.б}) / 7 \quad (1)$$

где Y - уровень развития регионального строительного рынка,

$K_{ск}$ – конкурентоспособность строительного комплекса региона,

Инф – информационное обеспечение строительных предприятий региона;

$U_{эр}$ - уровень экономического развития региона,

$C_{ск}$ – структура строительного комплекса региона,

$U_{дн}$ – уровень доходов населения;

$I_{пр}$ – инвестиционный потенциал региона,

$N_{пр.б}$ – состояние нормативно-правовой базы строительного комплекса;

7 - общее количество регуляторов (семь перечисленных выше показателей).

Рассмотрим составляющие факторы модели регионального строительного рынка. Общий показатель уровня конкурентоспособности региональных строительных компаний (продукции) определяется произведением этих критериев по следующей формуле:

$$K_{ск} = I_T * I_3 \quad (2)$$

где $K_{скр}$ – общий показатель конкурентоспособности производителя строительной продукции; I_T – индекс конкурентоспособности по строительной продукции (оцениваемому объекту); I_3 – индекс относительной эффективности, отражающий соотношение эффективности строительного производства анализируемой компании и ее основного конкурента.

Если K_T больше 1, то рассматриваемая фирма уступает другим фирмам по конкурентоспособности строительной продукции (строительной организации). При обратной зависимости позиции анализируемого строительного объекта превосходят показатели конкурентов [1].

Фактор, характеризующий информационные ресурсы строительного комплекса региона, может быть рассчитан на основе концептуальной математической модели информационного обеспечения строительной фирмы при получении подрядов на строительство. Информационное преимущество является залогом конкурентоспособности строительных компаний и развития рынка в целом. Строительная компания как участник рынка при заключении контрактов и при участии в тендерах на получение заказа должна обладать необходимой и достоверной информацией об организационной процедуре тендера, остальных участниках, стратегии и перспективах застройщика, предполагаемых ценовых предложениях конкурентов и т.д.

Так, информационная технология управления конкурсными торгами может быть выражена следующим уравнением [2]:

$$\text{Инф} = f(K_{р.и.}, U_{и.и.с.}) \quad (3)$$

где $K_{р.и.}$ – обобщенный показатель концентрации в базах данных релевантной информации, определяемый отношением объема релевантной информации к объему информации и информационных ресурсов, собранных по конкретному предмету конкурсных торгов;

$U_{и.и.с.}$ – обобщенный показатель интеллектуального уровня информационных систем, определяемый классом системы.

Фактор, характеризующий уровень экономического развития региона, определяется на основе среднедушевого валового регионального продукта

$$U_{эр} = \text{ВРП} / \text{Ч}_{рег}, \quad (4)$$

где ВРП – валовой региональный продукт региона; $\text{Ч}_{рег}$ – численность населения региона.

Фактор, отражающий организационную структуру строительного комплекса региона ($C_{скр}$), оценивается с помощью показателей уровня концентрации строительного производства по территории региона в стоимостных и натуральных показателях, как наиболее адекватно отвечающих сущности этого показателя.

Показатель, характеризующий уровень доходов населения региона ($U_{дн}$), определяется на основе оценки реальной средней заработной платы и среднего

размера доходов населения региона и может также оцениваться в бальном варианте.

Для оценки инвестиционного потенциала региона ($I_{пр}$) используется показатель, основанный на экспертных методах определения инвестиционной привлекательности региона, проводимых рейтинговыми агентствами, так и может быть определен на основе сопоставления показателей наличия ресурсной базы, природного потенциала, наличия и квалифицированности трудовых ресурсов региона, защиты иностранных инвестиций и пр.

Показатель, характеризующий состояние нормативно-правового обеспечения строительного комплекса предполагает оценку внешней и внутренней нормативно-правовой среды региона.

К внешним факторам можно отнести общую правовую культуру региона, а внутренние факторы характеризуются состоянием и наличием организационно-распорядительных документов в организациях/ утвержденной проектно-сметной документации, наличием патентной проработки и лицензионного обеспечения, сертифицированностью и стандартизованностью производства и продукции и пр. Количественное выражение этого показателя может быть произведено в рейтинговой системе и сопоставлению показателей наличия перечисленных факторов с контрольным регионом.

Все значения указанных факторов могут быть приведены к единому измерителю, основанному на бальной оценке от 1 до 10. Учет этих параметров может быть производиться по степени их значимости, выраженной в виде весового соотношения параметров по отношению к друг другу. Такой подход предполагает выбор приоритетов для каждого региона и может различаться в зависимости от региональных особенностей региона. Так, для регионов с низким инвестиционным потенциалом этот показатель должен иметь соответственно и наименьший удельный вес, по сравнению с показателем уровня социального развития, так как в таком регионе традиционно низкий уровень социального развития и создание социальных объектов имеет для него приоритетное значение.

Синтез перечисленных факторов и учет обобщенных факторов развития регионального строительного рынка позволяет перейти к формированию модели регионального строительного комплекса.

Нами предлагается модель регионального строительного комплекса региона, основанная на использовании функции факторов размещения строительного производства и обслуживающей инфраструктуры, мощности (производственного потенциала строительной организации), параметров качества выпускаемой продукции и экологических факторов при производстве строительно-монтажных работ (в виде наносимого ущерба окружающей среде):

$$E = f \int \sum (a, i, q, w, e,) dt \quad (6)$$

где a - факторы размещения строительного производства и объектов (пространственные параметры);

i – факторы наличия и состояния обеспечивающей производственной инфраструктуры;

q – факторы качества региональной строительной продукции;

w - мощность строительных организаций, определяемая как их суммарный ресурсный потенциал ;

e - экологические факторы;

dt - учет фактора времени.

Набор перечисленных факторов в данной модели характеризует общее состояние и перспективы формирования регионального производства, которые являются приоритетными в условиях пространственных факторов Казахстана.

Предложенные нами факторы, формирующие модели регионального строительного рынка и строительного комплекса, позволяют произвести оптимизацию параметров регионального строительного рынка. Процессы оптимизации должны производиться во временном горизонте.

Развитие регионального производства возможно лишь в условиях эффективного строительного производства, которое вводит в действие основные фонды, отвечает за весь воспроизводственный цикл всех секторов экономики.

Список литературы

1 Арdziнов А.В. Информационное обеспечение конкурсных торгов в строительстве // Маркетинг в России и за рубежом. - 2000. - № 6. - С.29-35.

2 Аукен В.М. Моделирование эколого-экономических процессов в регионе: дисс. ... канд. экон. наук. - Алматы, 2000. – 30 с.

3 Черняк В.З. Экономика строительства и коммунального хозяйства. Учебник. - М.:ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 623 с.

Муратова Р.А.,

Абылай хан атындағы ҚазХҚЖӘТУ, халықаралық қатынастар факультеті,
экономика және менеджмент кафедрасының э.ғ. кандидаты, аға оқытушысы,
Алматы, Қазақстан

Экономикадық үрдістерді моделдей мәселелері

Ұсынған факторлар, аймақтық құрылыстық базардың және құрылыстық кешеннің қалыптарын қалыптастырушы, аймақтық құрылыстық базардың параметрінің оңтайландыруын жасау қояды. Оңтайландырудың үдерістері мезгілдіктің көкжиегінде өндірілуге керек. Аймақтық өндірісті даму мүмкін тек негізгі қор әрекетке енгізетін тиімді құрылыс өндірісі шарттарындағы, ар

жағында жауап бер барлық экономика секторларының өсімге арналған айналымы тарт.

Muratova R.A.,

c.e.sc., senior lecturer in the department "Economics and Management"
Ablai khan KazUIR&WL, Almaty, Kazakhstan

Simulation of economic processes

Suggested factors shaping regional model construction market and building complex, allow optimization of the parameters produce regional construction market. Optimization processes must be carried out in the time horizon. Development of regional production is possible only in conditions of effective construction industry, which gives effect to the fixed assets, is responsible for the entire reproductive cycle of all sectors of the economy.

УДК 3.33 (339.9)

Сейтбаткалова А.С.,

*магистр, преподаватель кафедры экономики и менеджмента,
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан*

ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Характеристика внешнеэкономического потенциала Казахстана и определенные наиболее приоритетные направления внешнеэкономического сотрудничества; описание улучшения экономических сотрудничеств между Казахстаном и на их основе по повышению эффективности внешнеэкономического сотрудничества. Актуальность статьи в развитие государства внешнеэкономического сотрудничества в современных условиях.

Анализ показателей внешнеторговой деятельности Республики Казахстан как суверенного государства предполагает, что Казахстан имеет открытую экономику

Ключевые слова: Внешнеэкономический потенциал, природные ресурсы, инфраструктура, экспорт товаров

Внешнеэкономический потенциал страны определяется наличием природных ресурсов, созданным производственным и научно-техническим потенциалом, инфраструктурой, социальной сферой, продукция и услуги

которые экспортируются за пределы страны или продаются иностранным гражданам, фирмам и организациям, в том числе совместным предприятиям, без вывоза их за границу.

Важнейшими экономическими показателями, определяющими внешнеэкономический потенциал страны, являются: объем производства ВВП, в том числе на душу населения; удельный вес экспорта товаров и услуг в ВВП; доля экспорта промышленных товаров в общем объеме экспорта товаров.

Казахстан располагает огромным национальным богатством, около 85% которого приходится на природно-ресурсный потенциал, который может послужить базой для восстановления казахстанской экономики [1].

Нет более важного для Республики Казахстан, чем задача обеспечения устойчивого экономического роста. Итоги макроэкономической динамики за последние 3-4 года позволяют утверждать, что Республика Казахстан добилась за этот период прекращения спада производства и обеспечила рост своего ВВП. Намечившийся, в последние годы в Казахстане экономический рост достигнут за счет сырьевых отраслей и импорт замещения.

Опыт экономических реформ в Республике Казахстан показывает, что особенности перехода к качественно новой стратегии развития экономики и проводимых преобразований заключались в следующем:

- переход от командно-административной к рыночной экономике;
- налаживание прямых экономико-политических отношений со странами мира;
- выход из союзной системы подчинения и создания самостоятельной структуры управления экономикой;
- стабилизация экономической ситуации;
- установление собственной денежной системы;
- разработка национальной экспорт ориентированной стратегии [2].

Общая идеология начального этапа характеризовалась активной либерализацией экономики. Освобождение основных механизмов распределения, обмена и производства от административного контроля должно было способствовать ведению и функционированию рыночных механизмов в экономике.

Основные принципы, соответствующие начальному этапу управления и стимулирования хозяйственной деятельности, ориентировались больше на методы экономического регулирования. Государство достаточно активно участвовало при контроле над экономикой, фискальная и денежная политика были мягкими [3].

В экономике республики были реализованы мероприятия по обеспечению макроэкономической и производственной стабилизации. Был существенно снижен уровень инфляции, стабилизировался обменный курс национальной валюты. Созданы условия для притока иностранных инвестиций в экономику Казахстана. Проведены меры по санации и банкротству финансово

несостоятельных предприятий и финансовых учреждений. В стране началась селективная поддержка восстановления производственного потенциала, приняты меры по развитию сельского хозяйства, совершенствование транспортно-коммуникационного комплекса.

Опыт десяти лет реформ дает нам возможность с большей долей уверенности утверждать, что успех в реформировании экономики реализации поставленных целей и задач в социально-экономической политике государства зависит в основном от качества программ, планов реализуемых мероприятий.

В тоже время необходимо отметить, что, несмотря на непростые условия мировой нестабильности, Республика Казахстан также смогла преодолеть долговременный и масштабный экономический спад и сегодня формирует условия для экономического роста, полноценной интеграции в мирохозяйственные процессы.

В настоящее время экономика республики вступила в качественно новый этап развития, характеризующийся переходом к этапу развития импортозамещающего продукта.

На этом этапе формирования рыночных отношений важнейшей стратегической задачей развития казахстанской экономики является ее структурная перестройка, направленная на развитие сфер отраслей и секторов экономики, обеспечивающих повышение ее эффективности и увеличение производства конкурентоспособной продукции. Хозяйствующие субъекты каждый из сфер народного хозяйства, осуществляя свои уставные виды деятельности, соединяются как в производственном процессе, так и в процессе оказания различных видов услуг [4].

Результатами успешного управления экономикой Республики Казахстан могут служить основные показатели социально-экономической деятельности.

Одной из составляющей экономики является работа промышленности Республики Казахстан.

В республике проведена существенная либерализация внешней торговли: отменено квотирование экспорта товаров; сокращен перечень лицензируемой продукции; отменены экспортные пошлины на многие виды товаров; образован ряд свободных экономических зон; введена система независимой предотгрузочной экспертизы импортных контрактов и многие другие. Произошел переход на международную товарную номенклатуру внешнеэкономической деятельности, была отменена регистрация экспортных контрактов, кроме государственных предприятий, и принят новый Таможенный кодекс. Кроме того, заключены торгово-экономические соглашения с более чем с 60 странами, с большинством из которых торговля осуществляется на основе режима наибольшего благоприятствования. Экспортно-импортные операции осуществляются со 175-185 странами мира. Со странами СНГ установлен режим свободной торговли, а с Россией, Беларусью и Украиной сформировано Единое экономическое пространство (ЕЭП). При этом сегодня Казахстан

активно внедряется в интеграционные процессы, происходящие на территории Центральной Азии, такие, как Центрально-азиатское Сотрудничество (ЦАС) и Шанхайская Организация Сотрудничества (ШОС). В данном контексте является очевидным, что только внутри региональная интеграция может обеспечить достаточный уровень региональной безопасности, а, следовательно, и эффективное экономико-политическое вхождение в мировые торговые отношения, транснациональную целостность и устойчивое социально-экономическое развитие стран Центральной Азии. В связи с этим выгодность и целесообразность для Казахстана восстановления торговых отношений со странами региона «Шелкового пути» обретает большую значимость [5].

Характер складывающегося сегодня для новой системы глобального и регионального мироустройства, особенно ярко проявляется в европейских и азиатских регионах, ставших в последнее время важными и динамичными с геополитической и экономической точки зрения. Геополитическая ситуация вокруг данного региона, к которому относится Казахстан, и Беларусь, характеризуется сочетанием и столкновением национальных интересов основных центров мировой экономики и политики, а именно США, ЕС, России и Китая. В последние полтора-два десятилетия эта зона привлекает к себе большое внимание как зона динамичного экономического роста. Именно опережение других государств по темпам роста в сочетании со стремительным повышением международной конкурентоспособности группы развивающихся стран дает основания говорить о приближении периода, когда евро-азиатский регион станет одним из центров мирового экономического развития.

Важнейшими партнерами Казахстана являются, прежде всего, его ближайшие соседи: Россия, в частности, Беларусь, страны Центральной Азии, Китай, страны СНГ. Самостоятельное место в ряду важных стратегических партнеров занимают США и Евросоюз [6-8].

Особое значение также придается сотрудничеству с влиятельными странами Азии: Японией, Республикой Корея, Индией, Турцией и Ираном. В процессе формирования рыночной экономики важное значение имеют экономические связи Казахстана с Россией. Республика удерживается на третьем месте по уровню внешнеторгового оборота России со странами СНГ после Украины и Беларуси.

Нарастающие глобальные тенденции в экономике требуют от Казахстана реформирование внешнеторговой деятельности. Достижение достойного места Казахстаном в мировом экономическом пространстве возможно только при поддержании внешнеторговой стратегии, ориентированной на инновационный тип экономического развития страны. Для определения оптимальной внешнеторговой деятельности представляется целесообразным использование мирового опыта [9-10].

Внешнеэкономический комплекс оставался динамичным сектором национального хозяйства, стимулирующим рост казахстанской экономики и обеспечивающим решение важных социально-экономических задач.

Казахстан становится все более активным участником мировой торговли. На фоне вступления Казахстана в ВТО интерес многих стран мира к торговым возможностям страны повышается. Внешняя торговля страны за последние несколько лет бурного развития казахстанской экономики имела постоянную динамику роста. Внешнеэкономический потенциал страны не ограничивается оценкой возможности экспорта и импорта товаров и услуг, а включает также валютно-финансовые и кредитные отношения, инвестиции, туристический обмен, международную миграцию населения и т. д.

Список литературы

1 Айтекенов К. Приоритеты индустриально-инновационного развития Казахстана и роль государственных институтов развития // Экономист. – 2003. – № 11. – С.25–29.

2 Алшанов Р.А. Экономика Казахстана: новые рубежи//Казахстанская правда. – 2006. – 9 июня. – С.7–11.

3 Борисова Е.А. Казахстан в системе международных связей// Центральная Азия в системе международных отношений : сб. науч. ст. / Ин-т востоковедения Рос. акад. наук, Рос. акад. ест. наук. – М., 2004. – С.151–173.

4 Есентугелов А.Е. Прогноз социально-экономического развития Республики Казахстан на 2005-2015. – Алматы, 2005. – С.100.

5 Токаев К.К. Внешняя политика Казахстана в условиях глобализации. – Алматы: САК, 2000. – 584 с.

6. Назарбаев Н.А. Казахстанский путь, – Караганда, 2006 – 372 с.

7 Арыстанбеков К. Анализ экспортных возможностей Казахстана// Альпари. – 2002. – № 6. – С.14-20.

8 Домогаров Ж.Б. Единое экономическое пространство перспективы развития. – Астана: Баспа, 2009. – 145 с.

9 Вступление Казахстана в ВТО: иллюзии и реальность // Новости Казахстана. Агентство Казинформ: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.inform.kz/kaz/section/10556>. – (дата обращения: 7.05.2014).

10 Export impact for good // International Trade Centre: [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.intracen.org/> – (Data of access: 19.03.2014).

Сейтбаткалова А.С.,

Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, магистр, халықаралық қатынастар
факультеті, экономика және менеджмент кафедрасының оқытушы,
Алматы, Қазақстан

Қазақстан Республикасының сыртқы экономикалық мүмкіндіктері

Қазақстанның сыртқы экономикалық әлуетінің мінездемесі мен сыртқы экономикалық ынтымақтастықтың ең басым бағыттары айқындалған; Қазақстанның экономикалық әрекеттестігінің жетілген сипаттамасы мен оның негізінде ұсынылған шаралар мен сыртқы экономикалық әрекеттестіктің дамуының тиімділігінің көтермелеуі көрсетілген. Мақаланың өзектілігі бұл мемлекеттің сыртқы экономикалық ынтымақтастығының қазіргі болмыстың шарттарымен дамуы болып табылады.

Қазақстан Республикасының сыртқы сауда қызметінің көрсеткіштерінің анализі арқылы, Қазақстан өзін егеменді мемлекет ретінде, ашық экономикаға қол жеткізгенің айта алады.

Seytbatkalova A.S.,

master of economic sciences, lecturer,
department of Economics and Management, Ablai Khan KazUIR&WL,
Almaty, Kazakhstan

External economic potential of the Republic of Kazakhstan

Characteristics of foreign economic potential of Kazakhstan and identified the most priorities of foreign economic cooperation; description improving economic cooperation between Kazakhstan and based on them to propose measures to improve the efficiency of external economic cooperation. Actuality is staged development of foreign economic cooperation state in modern conditions.

Analysis of indicators of foreign trade activity of the Republic of Kazakhstan as a sovereign state suggests that Kazakhstan has an open economy

УДК 378.147

Аухадиева Ш.Д.,
*к.ф.н., доцент кафедры МО, КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан*

ИНТЕРАКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ОРГАНИЗАЦИИ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА

Интерактивные методы преподавания не только позволяют проявиться способностям каждого студента, но и активно способствуют их формированию и совершенствованию. В частности, они дают возможность создать ситуацию, в которой бы студенты самостоятельно открывали и конструировали знания. Ценность такого сформированного умения в процессе овладения будущей профессией и в социальной практике не вызывает сомнения. В качестве практического примера применения интерактивных методов преподавания можно привести о методе обучения, известном как кейс-метод (Case study) - метод анализа ситуаций.

Ключевые слова: интерактивные методы обучения, кейс-метод, фундаментализация

Ключевым звеном всей системы образования является высшее образование. Оно выполняет такие важнейшие функции, как экономическая, научно-творческая, социально-политическая, и, наконец, духовно-культурная, формируя нравственный потенциал общества.

Изменившиеся реалии жизни и структура экономики вызвали необходимость пересмотра многих традиционных подходов к построению учебного процесса, в частности, образования в целом. И реорганизация учебного процесса предполагает, на наш взгляд, фундаментализацию образования. Необходимо переориентировать его с поточного производства “пользователей готового знания”, функционеров-исполнителей на формирование концептуально мыслящих, обладающих универсальной мировоззренческой культурой, способно грамотно ставить и решать широкий спектр социально - экономических проблем людей. Необходимость развивать общую культуру студентов продиктована, также самой жизнью, в частности, тем социальным заказом, который предъявляет современное общество к профессиональной подготовке студентов [1]. Необходимость перехода от парадигмы обучения к парадигме учения ощущается всеми, кто связан с образовательным процессом, но, прежде всего, студентами и преподавателями высшей школы.

Этот процесс, существенно меняющий облик университета как образовательной и культурной среды, со всей остротой ставит вопрос о

необходимости изменения, прежде всего, методов университетского образования. В системе вузовского образования по-прежнему преобладают технологии информационного характера, в то время как объективные потребности общества делают актуальной проблему широкого внедрения развивающих и личностно-ориентированных технологий. Результаты исследования, которые проводят ученые, показывают, что преобладание репродуктивных подходов создает у половины обучающихся безразличное отношение к учению, а у трети – отрицательное отношение. Именно поэтому в профессиональном образовании важно, чтобы студент не был пассивным объектом воздействия, а мог самостоятельно найти нужную информацию, обменяться мнением по определенной теме, участвовать в дискуссии, находить аргументы, выполнять разнообразные роли.

Наш опыт преподавания в высшей школе показывает, что в современном обществе на фоне смены мировоззренческих ориентиров у студентов часто присутствуют пессимистические или даже нигилистические установки в оценке научно-гуманитарного знания, обнаруживается ярко выраженный прагматический подход к овладению информацией в процессе обучения. Для значительной части студентов характерно отсутствие коммуникативных умений, навыков самостоятельной работы с учебными, и тем более, научными текстами.

На сегодняшний день ряд исследователей отмечают, что актуальной задачей университетского образования является развитие интеллектуальной автономности и социальной компетентности студента. Одним из методических средств, обеспечивающих решение поставленной задачи, могут стать интерактивные методы обучения, которые начинают использоваться в высшей школе. При этом без ответа остались такие вопросы: Что такое интерактивное обучение? На каких философских, теоретических и методологических основаниях оно базируется? Как интерактивные методы обучения могут быть адаптированы к условиям университетского образования? В данной статье мы попытаемся в общих чертах дать ответ именно на эти вопросы.

Интерактивные методы организации учебного процесса, в определенной степени знаменующие собой смену университетской образовательной парадигмы, направлены, прежде всего, на развитие у студентов умения учиться, критически анализировать и ранжировать информацию, эффективно общаться и быть кооперативными [2].

Интерактивное обучение – это специальная форма организации познавательной деятельности, когда учебный процесс протекает таким образом, что практически все студенты оказываются вовлеченными в процесс познания, они имеют возможность понимать и рефлексировать по поводу того, что они знают и думают. Эти навыки, приобретенные в университете, не только способствуют усвоению студентами программного материала, но и, формируют компетентностный модель специалиста.

В учебном процессе интерактивные методы позволяют преподавателю создавать особую учебную среду, творчески конструировать учебную ситуацию, добиваясь повышения активности студентов в овладении знаниями и умениями, и, тем самым, улучшая качество учения последних. В свою очередь, студенты непосредственно ощущают результаты собственного учения. Оценка знаний не относится на конец семестра, а осуществляется непрерывно. При этом она носит публичный характер и определяется на основе навыков и умений студента.

Учебная среда существенно трансформирует мотивацию учения: в дело вступают такие стимулы как качественные и количественные характеристики результатов, публичность оценки, стремление проявить качества лидера, добиться личного признания не только у преподавателя, но и у референтной группы студентов. В результате усиливается личностная компонента, процесс учения приобретает студентоцентрированный характер [3].

Интерактивные методы преподавания не только позволяют проявиться способностям каждого студента, но и активно способствуют их формированию и совершенствованию. В частности, они дают возможность создать ситуацию, в которой бы студенты самостоятельно открывали и конструировали знания. Ценность такого сформированного умения в процессе овладения будущей профессией и в социальной практике не вызывает сомнения.

В качестве практического примера применения интерактивных методов преподавания можно привести о методе обучения, известном как кейс-метод (Case study) - метод анализа ситуаций. Суть его в том, что студентам предлагают осмыслить реальную жизненную ситуацию, описание которой одновременно отражает не только какую-либо практическую проблему, но и актуализирует определенный комплекс знаний, который необходимо усвоить при разрешении данной проблемы. При этом сама проблема не имеет однозначных решений.

Кейс-метод, во-первых, отражает типовые ситуации, которые наиболее часты в жизни, и с которыми придется столкнуться специалисту в процессе своей профессиональной деятельности.

Во-вторых, в обучающем кейсе на первом месте стоят учебные и воспитательные задачи, что предопределяет значительный элемент условности при отражении в нем жизни. Ситуация, проблема и сюжет здесь не реальные, практические, а такие, какими они могут быть в жизни. Они характеризуются искусственностью, «сборностью» из наиболее важных и правдивых жизненных деталей. Такой кейс мало дает для понимания конкретного фрагмента общества. Однако он обязательно формирует подход к такому фрагменту. Он позволяет видеть в ситуациях типичное и предопределяет способность анализировать ситуации посредством применения аналогии. Основным смыслом кейс-метода заключается в том, что он выступает моделью для получения нового знания о ситуации и поведения в ней.

Центральным понятием кейс-метода является понятие ситуация, т.е. набор переменных, когда выбор какого-либо решения из них решающим образом влияет на конечный результат. Принципиально отрицается наличие единственно правильного решения. При данном методе обучения студент самостоятельно вынужден принимать решения и обосновать его.

Метод анализа ситуации стал применяться еще в начале XX века в области права и медицины. Ведущая роль в распространении этого приема обучения принадлежит Гарварду. Именно там были разработаны первые кейсовые ситуации для обучения студентов по бизнес-дисциплинам. Главной особенностью метода было изучение студентами прецедентов, т.е. имевшихся в прошлом ситуаций из юридической или деловой практики. Особый упор делался на самостоятельную работу студентов, в процессе которой просматривалась и анализировалось большое количество практического материала [4].

Метод кейс-стади, если следовать определению разработчиков метода, это метод обучения, при котором студенты и преподаватели участвуют в непосредственном обсуждении деловых ситуаций или задач. Эти кейсы, подготовленные обычно в письменной форме и составленные исходя из реальных фактов, читаются, изучаются и обсуждаются студентами. Кейсы составляют основу беседы аудитории под руководством преподавателя. Поэтому метод кейс-стади включает одновременно и особый вид учебного материала, и особые способы использования этого материала в учебном процессе.

Метод кейс-стади – это интерактивная технология для краткосрочного обучения студентов, на основе реальных или вымышленных бизнес-ситуаций, направленная не столько на освоение знаний, сколько на формирование у слушателей новых качеств и умений. Использование этого метода необходимо потому, что он позволяет увидеть неоднозначность решения проблем в реальной жизни. Можно быть замечательным специалистом, но научиться находить наиболее рациональное решение, быть готовым соотносить изученный материал с практикой – этому нужно учиться с помощью активных методов обучения, в том числе включая кейсы в учебные курсы.

Цель метода кейс-стади – научить студентов, как индивидуально, так и в составе группы:

- анализировать информацию,
- сортировать ее для решения заданной бизнес-задачи,
- выявлять ключевые проблемы,
- генерировать альтернативные пути решения и оценивать их,
- выбирать оптимальное решение и формировать программы действий.

Студенты во время работы над конкретным случаем находятся в центре процесса решения определенной проблемы. Как правило, группы разбиваются на более мелкие и более активные рабочие подгруппы, состоящие из 4 - 6 человек. В этих малых группах изучают материалы данного случая и разрабатывают предложения для решения проблемы, которые потом

обсуждаются всей группой. Кейсы могут быть самыми различными по объему и содержанию. Это зависит от целей обучения, уровня знаний студентов, а также от того, какую помощь надо оказывать, и какую информацию необходимо предоставлять студентам во время процесса принятия решения.

Для того чтобы учебный процесс на основе case – технологий был эффективным, необходимы два условия: определенная методика использования кейса в учебном процессе и, конечно, хороший кейс.

Основные варианты получения кейса, то есть конкретной проблемной ситуации, перечислены ниже:

- Первый вариант состоит в том, что за основу берется история, а чаще всего фрагмент жизни реальной компании, информация о которой получена автором ситуации непосредственно в ходе исследовательского или консалтингового проекта, или целенаправленного сбора информации. В России использование в значимых масштабах подобных первичных источников информации до сих пор сдерживается вследствие гораздо большей закрытости отечественного бизнеса (особенно в отношении финансовой информации), менее активного участия преподавателей в консультационной практике по сравнению с их иностранными коллегами.

- Второй вариант - использование вторичных источников, прежде всего информации, "рассыпанной" в средствах массовой информации, специализированных журналах и изданиях, информационных вестниках и буклетах, распространяемых на выставках, презентациях и т.д. Рассматриваемый способ менее трудоемок, поскольку приходится иметь дело с уже собранной и, по-своему, систематизированной информацией. Поэтому при отсутствии возможности получить данные из первоисточника публикации таких российских периодических деловых журналов, как "Эксперт", "Секрет фирмы", "Компания", "Искусство управления", национальных ежедневных газет "КоммерсантЪ", "Ведомости", необходимо рассматривать как стратегический и к тому же бесплатный ресурс в технологии ситуационного обучения.

- Третий, наименее распространенный, вариант - описание вымышленной ситуации. К числу основных недостатков такого подхода следует отнести максимальную отстраненность от реального бизнеса, проблем реальной компании. А это противоречит самой сути метода конкретных ситуаций.

- В качестве четвертого варианта стоит назвать «случайное» получение кейса от коллег, на семинарах и т.д.

Опыт преподавания в вузовской системе показывает, что преподаватели сталкиваются некоторыми проблемами при внедрении метода кейсов в учебный процесс. Анализ полученных результатов показал, что в основном в качестве проблем называют *сложности с подбором подходящего кейса и недостаток методических разработок по использованию метода кейсов* при обучении конкретным дисциплинам.

Для решения данных вопросов необходимо организовать методические семинары или центры по разработке междисциплинарных case-study, в задачи которой входило бы, в том числе:

- организационная и методическая помощь преподавателям, внедряющим и/или использующим метод обучения Case-study;
- обеспечение научных исследований и учебного процесса, связанных с использованием Case-study;
- повышение квалификации преподавателей путем их обучения методам использования Case-study в образовательном процессе;
- организация и оказание методической помощи в разработке кейсов преподавателям;
- создание учебных пособий по использованию методов Case-study, создание учебно-методических комплексов на базе результатов теоретических и прикладных исследований.

Обобщая можно отметить, что существует общая технология работы при использовании метода кейс-стади. До начала занятий преподаватель: а) подбирает кейс, б) определяет основные и вспомогательные материалы, в) разрабатывает сценарии. Обязанности студента - получить кейс и список рекомендуемой литературы, подготовиться к занятию. Во время занятий преподаватель: а) организует предварительное обсуждение кейса, б) делит группу на подгруппы, в) руководит обсуждением кейса. Студент: а) задает вопросы, б) предлагает варианты решений, в) принимает решение, г) составляет письменный отчет о работе.

Опыт внедрения в учебный процесс данного метода позволяет определить и источники кейс-метода по темам дисциплины. В основном, источником кейс-метода может служить реальная жизненная ситуация. Но, кроме реальной жизненной ситуации в качестве источников кейса можно использовать и художественную, и публицистическую литературу, которая может подсказывать идеи, а в ряде случаев определять сюжетную канву кейса. Эффективное использование фрагментов из художественной литературы и публицистики, которые благодаря таланту их авторов могут не только украсить кейс, но и сделать его интересным, динамичным, хорошо усваиваемым.

Фрагменты из публицистики, включение в кейс оперативной информации из СМИ значительно актуализирует кейс, повышает к нему интерес со стороны студентов. Например, происходящие политические процессы в странах Востока и их анализ является непосредственным источником определения базы кейс-метода в изучении специфики дипломатии и международных отношений в этом регионе. Применение оперативной информации о политических процессах в международных отношениях и публицистики навязывает кейсу и культурологическую функцию, и стимулируют повышению политической грамотности и гражданской активности студентов.

Нельзя недооценивать и значение местного материала. Исходя из нашего опыта, можно отметить, что наиболее насыщенное и интересное обсуждение кейсов о деятельности разных компаний происходит тогда, когда компания и ее продукция имеют определенное личное значение для студентов. Все это способствует более глубокому пониманию существующих отношений между этими странами. При этом данные материалы могут играть роль непосредственного инструмента для диагностики политической ситуации региона.

Вывод очевиден: критическая масса кейсов, которые используются в программах и курсах, может базироваться на местном материале. И в данном случае речь идет не о том, что кейсы должны освещать только опыт национальных предприятий. Имеются в виду те компании и те товары или услуги, которые присутствуют на национальном рынке в том или ином виде. Например, используя статистические материалы, можно придать научность и строгость кейсу. При использовании статистических материалов студенту необходимо осмыслить эти материалы, ответив на несколько вопросов: «Какую роль играют эти материалы в характеристике ситуации?», «Что в самих материалах непосредственно характеризует ситуацию?», «Как рассчитываются или выделяется эти характеристики?» и т.д. Статистические материалы размещают либо в самом тексте кейса, либо в приложении.

Добротные материалы к кейсу можно получить посредством анализа научных статей, монографий и научных отчетов, посвященных той или иной проблеме. Если произведения публицистики и художественной литературы придают эмоциональную насыщенность и предметную осязаемость кейсу, то произведения науки придают ему большую строгость и корректность. Хорошая научная статья обычно характеризуется углубленным пониманием какого-либо вопроса, а научная монография дает системную, всестороннюю характеристику предмета исследования. Что касается научного отчета, то его особенностью является актуальность и новизна материала. Эти продукты науки далеко не всегда описывают и объясняют ситуацию. Поэтому они нуждаются в специальном осмыслении в аспекте ситуации.

Неисчерпаемым кладом материала для кейсов является Интернет с его ресурсами. Этот источник отличается значительной масштабностью, гибкостью и оперативностью.

В качестве общих выводов, по применению интерактивных методов можно представить следующие соображения:

1. Любые образовательные технологии и составляющие их методы требуют достаточно продолжительного периода их адаптации к особенностям соответствующих дисциплин.

2. Интерактивная стратегия должна включать в себя использование информационных технологий, электронных образовательных сред, обращение к которым, в сочетании с методами кооперативного обучения, позволит студенту

естественным образом сочетать активную работу в учебной аудитории с самостоятельным изучением учебной и научной литературы.

3. С внедрением интерактивных методов в учебном процессе, в активной диалоговой форме достигается одна из целей новой образовательной парадигмы: участие студентов в активном творчестве, созидании нового знания. Уместно, в связи с этим, привести древнюю китайскую поговорку, которую упоминает Сандра Л. Ренегар в своей статье «У нас вместе знаний больше, чем сумма знаний всех нас: кооперативное обучение в высшем образовании»: "Слушаю – забываю, вижу – запоминаю, делаю сам – понимаю" [5].

4. Методика кейс-стади стимулирует индивидуальную активность, ответственность, самостоятельность, т.к. студент должен оценить, понять и максимально точно представлять модель жизненной ситуации. При этом достигается и другой эффект: взаимозависимость участников проявляется в понимании того, что только совместными усилиями они могут достичь поставленной цели. Эти качества, безусловно, необходимы современным работникам на любом профессиональном поприще.

5. Работа в группе по схеме кооперативных стратегий позволяет сформулировать новые стимулы в образовательном процессе: психологического и когнитивного порядка. Это, с одной стороны, эмпатическая, неформальная атмосфера, взаимное поощрение, возможность высказывать свое мнение и достичь консенсуса. С другой стороны, это возможность скорректировать свою точку зрения с учетом плодотворной критики, связать воедино фрагменты знания, получить мощный интеллектуальный импульс в результате объединения интеллектуальных усилий группы.

6. Кроме непосредственных положительных эффектов, применение метода кооперативного обучения, имеет более отдаленные, опосредованные социальные результаты. Например, гармонизация межличностных отношений между студентами в учебной группе, коррекция сложившейся в группе социальной иерархии, обучение позитивной коммуникации и выработка группового сознания.

Таким образом, организованный когнитивный процесс на практике показывает студентам, как решать типичные ситуационные проблемы, наконец, связывать воедино новую информацию с реальностью. Вербальные и невербальные реакции членов малой группы обеспечивают важную обратную связь в деятельности каждого из них. Участники получают возможность лучше узнать друг друга, как на личностном, так и на профессиональном уровне. Будучи методом кооперативного обучения, интерактивные методы способствуют формированию навыков лидерства, принятия решений, создания доверия, управления конфликтами.

Эти позитивные результаты коррелируют с общими задачами, которые ставит новая образовательная парадигма.

Список литературы

- 1 Дали С. Дневник одного гения. - М., 1999. - С.463.
- 2 Гражданское образование: содержание и активные методы обучения/Под редакцией Н. Воскресенской и С. Шехтера. - М.: Фонд «Сивитас», 2005. – 274 с.
- 3 Учитель и ученик: возможности диалога и понимания / Под общей ред. Л.И.Семиной. – М.: Изд-во «Бонфи», 2006. – 183 с.
- 4 Кастанеда К. Учения дона Хуана. - М., 1999. – 375 с.
- 5 Иоффе А.И. Методические материалы по гражданскому образованию. - М.: Изд. дом «Новый учебник», 2008. – 264 с.

Аухадиева Ш.Д.,

филол.ғ.к., халықаралық қатынастар кафедрасы,
Абылай хан атындағы ҚазХҚЖӘТУ, Алматы, Қазақстан

Тұрпатты жағдайға байланысты сұрақтарды шешілген студент іс жүзінде ұйымдасқан когнитивті процесі, әйтеуір, шындықпен бәрі бірге жаңа ақпаратқа байланыстыруға көрсетеді. Сөз жүзінде және аз тобының мүшелерін ауызша емес реакциялар олардың әрқайсыларының қызметінде маңызды кері байланыстар қамтамасыз етіледі. Кәсіби деңгейде де, жеке басқа да мүмкіндік қатысушы бір-біріне жақсы белгілі болуға алады. Болашақ кооперативтік үйретуді әдіспен, өздігінен әдістер жанжалдардың жетекшілік, шешім қабылдау, сенімнің жасауы, басқарудың дағдыларын қалыптастырудың мүмкіндік туғызады. Мынау жағымды нәтижелер жаңа білім беретін парадигманы қойылған ортақ есептермен түзейді.

Aukhadieva Sh.D.,

c.ph.sc. associate professor, Department of IR,
Abлай khan KazUIR&WL, Almaty, Kazakhstan

Interactive methods of the educational process

Organized cognitive process in practice shows students how to solve problems typical situational finally tie together the new information with reality. Verbal and nonverbal responses of a small group members provide important feedback on the activities of each of them. Participants have the opportunity to know each other better, both on the personal and professional level. As a method of cooperative learning, interactive methods contribute to the formation of leadership skills, decision-making, building trust, conflict management. These positive results correlate with the overall objectives, which poses new educational paradigm.

УДК 3.34 (343.8)

Сыздықова А.А.,

аға оқытушы, магистр,

*Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Халықаралық құқық кафедрасы,
Алматы, Қазақстан*

ПРОКУРОРДЫҢ ТЕРГЕУ БАРЫСЫНДАҒЫ ӨКІЛЕТТІЛІГІН ЖЕТІЛДІРУ

Бұл мақалада Прокурордың анықтама және тергеу жүргізу барысында заңдылықтың сақталуына қадағалау жүргізудегі өкілеттіліктерін жетілдіру мәселесі айқындалды.

Прокурор анықтама және тергеу органдарының қылмыстық істер жүргізу мен басқа да заңдарды қолданудағы заңсыздықтың алдын алу, анықтау және жоюға бағытталған заң шеңберіндегі қызметін жүзеге асырудағы өзекті мәселелері талқыланды.

Тірек сөздер: прокуратура органдары, тұжырымдама, баб

Прокуратура заңдылық, құқықтық тәртіпті сақтау және мемлекетпен азаматтардың мүддесін қорғайтын басты қадағалаушы орган ретінде құқықтық реформаның алғы шебінде болуы тиіс. ҚР Президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың 2010 жылғы Жолдауында құқық қорғау органдары алдына еліміздегі заңнамалық әлеуетті одан әрі демократияландыру және ізгілендіру туралы нақты міндеттер қойылды. Сондықтан прокуратура органдарымен өз қызметін оңтайландыру, жетілдіру және прокуратура қызметкерлерін жаңа сапада қалыптастыру үшін жүйелі жұмыстар жүргізілуде [1].

Қазақстан Республикасының Прокуратура органы бірден бір жоғары заңдылықты қадағалауды жүзеге асыратын құқық қорғау органы болып табылады. Оның дәлелі ретінде Қазақстан Республикасының «Прокуратурасы туралы» Заңының 4 бабына сәйкес тергеу мен анықтама заңдылығына қадағалау жасау, прокуратура органдары қызметінің негізгі бағыттарының бір бөлігі болып табылады. Осындай негіздерді басшылыққа ала отырып Прокурор анықтама мен тергеу органдарының қылмыстық істер жүргізу және басқа заңдарды қолданудағы заңсыздықтың алдын алу, заңсыздықты анықтау және жоюға бағытталған заң шеңберіндегі қызметін жүзеге асырады.

Жалпы прокуратура (прокуроро) сөзінің түсінігі латын тілінен шыққан – қамтамасыз етемін, қамқорлық етемін және жол бермеймін деген мағынаны білдіреді. Осылайша, прокуратура – сотта мемлекеттің мүддесін ұсынатын, айыптауды қолдайтын, қылмыстық істерді қозғайтын өкілетті арнайы мемлекеттік орган. Прокуратураға сонымен қатар, Республиканың аумағында заңдардың, Қазақстан Республикасының Президенті жарлықтарының және өзге де нормативтік құқықтық актілердің дәлме-дәл әрі біркелкі қолдануына

қадағалау міндеті жатады [2]. Ал, Прокурор – өзінің құзыретінің аясында заңдардың, Қазақстан Республикасының Президенті жарлықтарының және өзге де нормативтік құқықтық актілердің дәлме-дәл әрі біркелкі қолданылуын, жедел іздестіру қызметінің, анықтау мен тергеудің, әкімшілік және орындаушылық іс жүргізудің заңдылығын жоғары қадағалауды жүзеге асыратын, сотта мемлекет мүддесін білдіретін, сондай-ақ, заңмен белгіленген жағдайда, тәртіпте және шекте қылмыстық қуғындауды жүзеге асыратын прокуратура органының лауазымды тұлғасы.

Осындай негіздерді басшылыққа ала отырып, Қазақстан Республикасының 2010-2020 жылдар кезеңіне құқықтық саясаттың Тұжырымдамасы бекітілді, онда елдің құқық қорғау жүйесінің ұйытқысы болып прокуратура органы болып анықталды. Тұжырымдама мемлекеттің барлық дерлік қызмет салаларын қамтиды, алайда оның негізгі міндеті – азаматтардың әлеуметтік құқықтарын қамтамасыз ету және заманауи әлеуметтік саясатты іске асыру. Тұжырымдама құқық қорғау қызметінің қатынасы бойынша прокуратура органдарының қадағалау қызметін күшейтуге ерекше назар аударады. Сондықтан біздің бар күшіміз прокурорлық қадағалауды күшейтуге бағытталған болатын және осы бағыт бойынша заңнаманы алдағы уақытта жетілдіруге арналды.

Қазақстан Республикасында қылмыстық іс жүргізуде анықтама мен тергеу барысында заңдылықты қадағалау өте маңызды мәселеленің біріне айналып отыр. Қылмыстық істерді қозғау, тергеу жүргізу және сотта қарап шешу барысында заңнамаларда көрсетілген тәртіптер мен негіздер жүргізілуі әділ әрі объективті түрде шешім қабылдаудың негізі. Сайып келгенде, прокуратура органына негізгі әрі басты жүктелген міндеті – ол заңның қолданылуына қадағалауды жүзеге асыру. Қазақстан Республикасының «Прокуратура туралы» Заңы прокуратура туралы жалпы жағдайын береді, оның қызметінің ұстанымдарын қарастырады, прокурорлық қадағалауды жүзеге асырғанда араласуды болдырмауды және прокурордың талаптарын орындау міндетін жария етеді, Қазақстан Республикасы прокуратурасының жүйесін және құрылымын, сондай-ақ прокурорлардың өкілеттілігін анықтайды [3].

Прокурордың қылмыстық істер бойынша тергеу жүргізу барысында заңдылықты қадағалау негізі көп жағдайда анықтама мен тергеу органдарының қылмыстық істі жүргізуде шығарған процессуалдық шешімдерін тексеруден бастау алады. Сондықтан да Прокурор осындай анықтама мен тергеу органдарының шығарған процессуалдық шешімдерінің қылмыстық іс жүргізу заңнамасының талаптарына сай болуына басты көңіл бөлуі тиіс. Себебі, жоғарыда аталған процессуалдық шешімдерді алуда анықтама жүргізуші мен тергеуші белгілі бір қиыншылықтарға тап болып, ол шешімдерді алуда қателіктер жіберуі, заң нормаларын дұрыс қолданбауы, қылмыстық істерге қатысушы жақтардың конституциялық құқықтарына елеулі зиян келуі мүмкін. Прокурор сапалы қадағалау жасай отырып, заңсыздықтың алдын алуға, анықтауға жоюға шара қабылдай алады. Осындай талаптардың заңға сәйкес

жүргізілуіне қадағалауды күшейту Прокурордың өкілеттілігін жетілдіру қажеттілігін тудыртады [4-6].

Прокурор анықтама және тергеу органдарының қызметіне қадағалау жүргізудің маңыздылығы қылмыстық істерге қатысушы жақтардың көптеген конституциялық құқықтарына нұқсан келтіруі мүмкін. Қылмыстық істер жүргізу туралы заңдарда көрсетілген тәртіппен анықтау мен тергеу жүргізу кезінде адамдар мен азаматтарды қылмыс жасауға сезікті ретінде ұстап, қамауға алуға, мүлікіне арест салуға, хаттар мен хабарламаларын ұстап, телефондарын тыңдауға, үй - жайын, жеке басын, жұмыс орнын тінтуге, сараптама жүргізу үшін қанын, қолтаңбаларын алуға, еріксіз түрде сараптама өткізуі тағы басқа тергеу амалдарын жүргізуде міндетті түрде Прокурордың қадағалауымен жүргізілетін әрекет болып табылады. Себебі, тергеу мен анықтама жүргізуде азаматтардың Конституциялық құқықтарына шектеу қоюға бағытталған әрекеттеріне бағытталғандықтан заңда тікелей міндеттілік жүктелінген.

Қазіргі таңда тағы бір көп орын алатын мәселе анықтау мен тергеу барысында қылмыстық іске қатысушылардың конституциялық құқықтары мен бостандықтарына нұқсан келтіру. Сондықтан Прокурор өз өкілеттілігі шеңберінде іске қатысушы субъектілердің конституциялық құқықтарының бұзылмауына қатаң қадағалауды жүзеге асыруы тиіс. Себебі, әркім құқық субъектісі ретінде танылуына құқығы бар және өзінің құқығы мен бостандықтарын, қажетті қорғанысты қоса алғанда, заңға қайшы келмейтін барлық тәсілдермен қорғауға хақылы. Олар өз құқықтарын сот арқылы қорғауға құқылы, керек болғанда білікті заң көмегін алуға құқылы. Заңда көрсетілген реттерде заң көмегі тегін де көрсетіледі. Прокурор сезікті ретінде ұсталған және қамауға алынған адамның конституциялық құқықтарының, оның ішінде Қазақстан Республикасы Конституциясының 77 - бабында көрсетілген айыптаушы өзінің кінәсіздігін дәлелдеуге міндетті емес, адамның кінәлі екендігі жөніндегі күдік айыпталушының пайдасына қарастырылады деген қағидасының іске асуына қадағалау жасауға міндетті.

Сонымен қатар алдын ала тергеу тергеу кезінде адамдардың конституциялық құқықтарының бұзылуының алдын алу, анықтау, жою, қылмыс туралы хабарлар мен арыздардың қаралу тәртібін бұлжытпай сақтау. Әрбір сотқа дейінгі іс жүргізу кезінде прокурордың міндеті айқындалып, тергеу сатысының басталуы мен аяқталуы түріне қарай, арнайы сипат алып отырады. Прокурордың қылмыстық істерді алдын ала тергеуге заңдылықты қадағалаудың міндетінің бірі қылмыстық – процессуалдық және басқа заңдармен қылмыстық істердің тергелу реті әр түрлі тергеу органдарына жүктелетіндігінде. Сондықтан прокурор әр тергеуші заңда көрсетілген ретпен өзі тергеуіне жататын істерді ғана тергеп, ал анықтама органдары заңда көрсетілген құзіреттерін басшылыққа алып, одан шығып кетпеуіне қадағалауға міндетті. Прокурорлық қадағалаудың пәрменділігі жүргізілген тексерудің санымен емес, оның қылмыспен күрес және елде заңдылықтың сақталу деңгейімен анықталады [7]. Қазіргі таңда осындай заңдылықты қадағалауды

күшейту мақсатында көптеген арнайы іс шаралар жүргізіліп отыр. Осындай негіздерді басшылыққа ала отырып, Қазақстан Республикасы Бас Прокурорының 2013 жылғы 18 шілдедегі № 72 бұйрығымен. Прокуратура органдарында алдын ала тергеу жүргізу түріндегі қылмыстық қудалау функциясын Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының арнайы прокурорлар Департаменті (бұдан әрі - Департамент), облыстық және оларға теңестірілген прокуратуралардың арнайы прокурорлар басқармасы (бұдан әрі - басқарма) жүзеге асырады [8].

Арнайы прокурорлар - өзінің құзіреті шегінде тергеуге дейінгі тексеруге, қылмыстық істі тергеуді тергеу тобын құру арқылы немесе тікелей жүргізуге уәкілеттік берілген Департамент басшысы, Департамент басшысының орынбасары, Бас Прокурордың (тергеу және тергеу тобын басқару, криминалист) аға көмекшісі (көмекшісі), басқарма бастығы, облыс прокурорының (тергеу және тергеу тобын басқару, криминалист) аға көмекшісі (көмекшісі) және оларға теңестірілген, басқарманың аға көмекшілері жүргізеді.

Заңмен берілген өкілеттіліктер прокурорларға сотқа дейінгі іс жүргізу кезеңінің барлық сатысында қылмыспен күресті күшейтуге, заңсыздықты жоюда, азаматтардың конституциялық құқықтарын, мемлекеттің және қоғамның мүддесін қорғауда белсенді қызмет етуі қажеттілігі туындайды. Сондықтанда қазіргі таңда прокурорлардың анықтама мен тергеу барысында заңдылықтың қадағалауындағы қызметтерін жетілдіру маңызды болып отырғандығын көруімізге болады.

Әдебиеттер

- 1 Қазақстан Республикасының Конституциясы. - Алматы, 2012. – 25 б.
- 2 ҚР Заңы. - Алматы, 2012. – 30 б.
- 3 ҚР «Қылмыстық іс жүргізу Кодексі» - Алматы, 2012. – 27 б.
- 4 Проблемы уголовно- процессуального права. - Караганда, 2004. – 135 с.
- 5 Толеубекова Б.Х. Уголовно-процессуальное право Республики Казахстан (общая часть): Учебник.- Алматы: Баспа, 1998.- 432 с.
- 6 Защита прав потерпевшего в уголовном процессе (Сравнительное исследование).- М.: Наука, 1993.- 245 с.
- 7 Уголовно-процессуальное право Российской Федерации: Учебник./ Под ред. П.А.Лупинской.- М.: Юристъ, 1997.- 591 с.
- 8 Нұрмышев А.Б. Қылмыстық іс жүргізу құқығы. - Алматы, 2008. – 213 б.

Сыздықова А.А.,
ст.преподаватель, магистр права,
кафедра международного права КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан

**Методы улучшения организации прокурорского надзора
за расследованием и раскрытием преступлений**

Прокурорский надзор за исполнением законов - это целенаправленная, полезная, преобразующая, общественно необходимая государственная деятельность, результатом которой является наступление определенных положительных результатов в виде, например, устранения нарушений законов, реального укрепления законности. Государство, общество заинтересованы в том, чтобы прокурорский надзор был высокоэффективным. Эффективность - основная оценочная категория прокурорского надзора за исполнением законов, как и всей деятельности прокуратуры. Оценочной категорией прокурорского надзора является также качество. Эффективность прокурорского надзора за исполнением законов зависит, таким образом, от того, достигнуты ли поставленные перед ним цели, т.е. от степени достижения целей. Чем выше степень достижения цели, тем выше эффективность. Уменьшение числа правонарушений по сравнению с предыдущим периодом может свидетельствовать о повышении эффективности прокурорского надзора за исполнением законов.

Syzdykova A.A.,
senior lecturer, master of law,
department of International Law, Ablai khan KazUIR&WL, Almaty, Kazakhstan

**Methods to improve the organization of prosecutorial oversight of investigating
and solving crimes**

Prosecutorial Supervision over compliance with the law - it is a purposeful, useful, transforming, socially necessary state activity, which results in the onset of some positive results in the form of, for example, the elimination of violations of laws, real appreciation of the rule of law. State, society interested in that prosecutor's supervision was highly effective. Efficiency - the main evaluation categories prosecutorial supervision over the implementation of laws, as well as all the activities of prosecutors. Valuation category prosecutorial supervision is also quality. Effectiveness of prosecutorial supervision over the implementation of laws depends, therefore, on whether achieved its objectives, i.e. the degree of achievement of the objectives. Efficiency depends on achievement. Reducing the number of offenses compared with the previous period may indicate increasing efficiency prosecutorial supervision over the implementation of laws.

ҒЫЛЫМИ ПІКІР НАУЧНЫЕ РЕЦЕНЗИИ

I. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, философия ғылымдарының кандидаты, доцент **Әлікенова Күлпан Нұрғазықызының «Вестернизация және қазақ мәдени феномені»** атты монографиясының қолжазба нұсқасына Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, халықаралық қатынастар факультетінің деканы, философия ғылымдарының докторы, профессор Раев Дәулетбек Садуақасұлының

ҰСЫНЫС ПІКІРІ

Әлікенова Күлпан Нұрғазықызы – көп жылдардан бері қазақы рухани болмысты жалпы өркениеттер ықпалы, жаһандану процесі контекстінде қарастыра отырып, қазақ мәдениетін әлемдік мәдениет аясындағы сұқпаттасу аймағы ретінде мойындап, ондағы вестернизация үрдісін өзінше бір мәдени феномен тұрғысынан зерттеп жүрген ғалым-ұстаздың бірі.

Монографияның мақсаты мен міндеттері, мазмұны мен маңызы дәйекті әрі кешенді анықталған. Ол қазақ мәдениетіндегі феномендік үрдістерге әлеуметтік-мәдени құндылықтар тұрғысынан тарихи-логикалық талдау жасауға баулу, қазақ мәдениетіндегі рухани вестернизациялық құбылыстардың ішкі сыры мен қалыптасу заңдылықтарын, себептері мен салдарын анықтау, оның көріну формалары мен мезанизмдерін дәйектеуге қадам жасалған. Осыған орай, автор қазақ мәдениеттегі «темпоцентристік» тенденцияны мойындай отырып, вестернизациялық үрдістің «констант-либералистік» концепциясын ұсынады.

Аталмыш еңбекте, автор компаративистік талдау жасай отырып, вестернизация қазақтың дәстүрлі мәдениеті инновациялық кеңмәтінді мәдени-философиялық кеңістікке ауысқаны туралы тұжырым жасалады. Сонымен бірге, монографияда «вестернизация, транслиминал, интермәдениет, метамәдениет, поппулизм, партикуляризм, маргиналдык» ұғымдары қазақстандық мәдениеттануда алғаш рет феноменология тұрғысынан қарастырылып, қазіргігі рухани сұранысқа деген «тұтынушылық патриотизм» ұстанымды алға тартады. Біздің пікірімізше, бұл автор айтқандай қазақ рухани мәдениетін «таза қалпында, өз пішінінде» сақтаудың бірден-бір жолы екені даусыз.

Монографияны қазақ мәдениетін қазіргі мәдени аралық ықпалдастық тұрғысынан кешенді талдау жасалынған құнды шығармашылық еңбектің санатына жатқызуға болады. Оны мәдениеттану, мәдени антропология, мәдени

әлеуметтану, саяси мәдениет, этнопедагогика, өзін-өзі тану және т.б. пәндер шеңберінде қолдануға болады.

Еңбек талапқа сай, құнарлы тілмен, жүйелі стильмен жазылған. Монографияны баспаға ұсынуға толық негіз бар деп есептейміз.

Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университетінің профессоры, философия ғылымдарының докторы **Д.С. Раевтің «Қазақ шешендік өнері: әлеуметтік-саяси ойлар және дипломатия»** атты оқу құралына (көлемі – 548 бет) әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-ң философия ғыл. докторы, профессор Ж.Ж. Молдабековның

ШҚІР

Профессор Д.С. Раев көп жылдары қазақтың шешендік өнерін әр қырынан зерттеп, әрі жемісті еңбек етіп келе жатқан бірегей ғалым-ұстаз. Ұсынылып отырған қолжазба сол ғылыми ізденіс пен тоқтам-түйіннің жүйесі, нәтижесі дерлік. Оқу құралының мән-маңызы оның мақсаты мен міндеттерінде дәйекті әрі кешенді анықталған. Ол дегеніміз «қазақтың шешендік сөз өнеріне әлеуметтік-саяси құндылықтар тұрғысынан тарихи-логикалық талдау жасауға баулу, ондағы әлеуметтік және қоғамдық-саяси мәселелер мен ұстанымдар, демократиялық нормалардың құндылықтық мазмұнын әлеуметтану мен саясаттану тұрғысынан сараптау дағдысын қалыптастыру, олардың қоғамның әлеуметтік-саяси өміріндегі орны мен ролін, маңызын анықтау және қазақ шешендігіндегі әлеуметтік-саяси құндылықтар әлемінің құрылымдық жүйесін айқындау арқылы отандық әлеуметтану мен саясаттанудың әлемдік мәдениеттегі орны мен статусын белгілеу».

Мақсаттан туындайтын міндеттердің - қазақ шешендік сөз өнерінің өркениеттік бітімін түсіндірудің; шешендік сөздің әлеуметтік болмысын ашуға баулудың; шешендік сөз өнерінің саясаттағы орнын анықтауға көмектесудің; ділмарлық өнердегі демократиялық ұстанымдарды анықтаудың; дәстүрлі қазақ геосаясаты туралы білімін жетілдірудің; шешендік дәстүрдегі саяси билікке қатысты ойды айқындаудың; шешендік сөзді дипломатиялық құрал ретінде негіздеудің танымдық, практикалық, саяси-дипломатиялық маңызы айқын көрсетілген.

Жастарды, қалың оқырманды қазақтың шешендік сөз өнерінің әлеуметтік-мәдени, саяси-дипломатиялық жүйесімен таныстырудың, соған баулудың қажеттілігі тәуелсіз елімізде анағұрлым артуда. Ондағы саяси этикалық, аксиологиялық, дипломатиялық мәдениет мәселелері мен ұстанымдары, ғұрыптық нормалардың ғылыми-танымдық мазмұны еңбектің 9 тарауында

қисынды сарапталынған. Тоқтам-түйіндердің әлеуметтік-саяси, халықаралық қатынас кеңістігіндегі орны мен рөлі дәйекті көрсетілген.

Оқу құралы қазақ шешендік өнеріндегі дипломатиялық мәдениет мәселесі бойынша дипломатия тарихы, халықаралық қатынас тарихы, ҚР дипломатиясы, шешендік өнердегі геосаяси мәселелердің өзіндік ерекшеліктері тұрғысында геосаясат негіздері, сөз өнерінің моральдық тұрғысында өнертану, адамның өзін-өзі тану, саясиантропология, би-шешендердің бітімгерлік төрелік құзырын жинақтап берген алғашқы, құнды да қомақты шығармашылық еңбектің санатына жатады. Оны құқық негіздері және т.б. пәндер шеңберінде жоғары және арнайы орта оқу орындарында философия негіздері, әлеуметтану, саясаттану негіздері пәндер аясында қолдануға болатын қажетті еңбек.

Оқу құралы талапқа сай, құнарлы тілмен, жүйелі стилмен жазылған. Философия ғылымдар, докторы, профессор Д.С. Раевтің «Қазақ шешендік өнері: әлеуметтік-саяси ойлар және дипломатия» атты оқу құралын баспаға ұсынуға толық негіз бар деп есептейміз.

**Требования
к статьям, представляемым в
«Хабаршысы-Известия КазУМОиМЯ им. Абылай хана»**

Представленные для опубликования материалы должны соответствовать следующим требованиям:

1. Содержать результаты научных исследований по актуальным проблемам в области лингвистических, филологических и педагогических наук, переводческому делу, межкультурной коммуникации, востоковедения, международных отношений, международного права и экономических отношений, регионоведения, менеджмента и международных коммуникаций, маркетинга, туризма.

2. Доминантная идея публикаций: следование принципам научности, инновационности, целостности и системности.

3. Статья предоставляется в бумажной и электронной форме.

Шрифт Times New Roman, кегль - 14, интервал - 1,5, поля: верхнее, нижнее, левое, правое - 2 см.

Абзац (отступ) – 1 см.

4. Принимаются статьи от 5 до 16 страниц (1 п.л.), включая таблицы, рисунки.

Структура статьи:

1. В левом верхнем углу – шифр УДК

2. Автор

(по центру, фамилия полностью, имя, отчество – инициалы, с указанием должности, ученой степени, места работы / жирным шрифтом)

3. Название – по центру (жирным шрифтом).

4. Аннотация, т.е. о чем статья, на языке статьи (без написания самого слова «аннотация», 70-80 слов, 10-12 строк), в конце статьи резюме на каз., рус. яз. и англ.яз., т.е. краткие выводы проведенного исследования (без ключевых слов) – в конце статьи.

5. Ключевые слова (8-10 слов).

6. Текст статьи

7. Ссылки на использованную литературу (**список литературы, references**). **Обратите внимание: после слов (список литературы, references) двоеточие не ставится.** Ссылки на использованную литературу даются цифрами в прямых скобках по мере упоминания [1, с.15]. Постраничные сноски не допускаются.

8. Список литературы (не менее 5 наименований), в котором указывается литература за последние 5-7 лет (**обратите внимание: после цифры точка не ставится**):

1 Кунанбаева С.С. Реализация культурного проекта «Триединство языков в Республике Казахстан // Известия КазУМОиМЯ им. Абылай хана. Сер. «Филология». - 2012. - № 1.- С. 3-9.

2 Усубалиева С.Ж. Экологический менеджмент: уч.пособие. – Алматы: Экономика, 2011. – 128 с.

3 Urbain C., Bissot H. Cuisines en partage. Le plov dans tous ses йtats. Constitution d'une diaspora autour d'un plat d'Asie centrale // Diasporas. – 2005. – N° 7: [электронный ресурс] – Режим доступа – URL: http://w3.framespa.univ-tlse2.fr/revue/articles_fiche.phpid=335 - (дата обращения 31.03.2014).

Таблицы, схемы, графики и т.д. создаются средствами Microsoft Word, нумеруются, имеют название, которое печатается без отступа строки.

Например,

Таблица 1 - Систематизация текстов о хронологии

Таблица вставляется в текст сразу после ссылки на нее.

Если таблица переходит на следующую страницу, необходимо на предыдущей странице сделать нумерацию строк. Следующая страница с таблицей начинается со слов: «Продолжение таблицы 1».

Таблица 1 - Систематизация текстов о хронологии

Автор и название статьи	Наименование издания	Год и № издания	Страницы
1	2	3	4
Чокаев М.	Милли Туркестан	1989. – № 4.	С.55-89.

Следующая страница

Продолжение таблицы 1

1	2	3	4
Чакликова А.Т. О качестве структурирования содержания компетентностного образования в модульном формате	Известия КазУМОиМЯ	2012. – № 3.	С.25-31.

Графики и диаграммы создаются средствами Microsoft Excel, снабжаются заголовками, соответствующими подрисуночными подписями, расположенное по центру, и вставляются в текст сразу после ссылки на них.

Например,

Рис.1 - Портрет Бальзака

Фотографии (изображения), иллюстрации представляются в формате JPEG (jpg), разрешение не менее 300 пикселей, и предоставляются отдельными файлами. К каждому изображению обязателен заголовок (сопроводительный текст, аннотация).

Формат 60x84/16, средний объем - 12 п.л. = около 200 стр. формат А4.

Уважаемые коллеги! Вы можете присылать статьи на электронную почту кафедры педагогики и психологии pedagoginyaz@mail.ru

Публикации для авторов – 3 000 тенге.

1. Серия «Филологические науки».
2. Серия «Лингвистика и межкультурная коммуникация».
3. Серия «Востоковедение».
4. Серия «Педагогические науки».
5. Серия «Международные отношения».

Пример

УДК 39; 572.9

Ем Н.Б., д.и.н.,

*Казахский университет международных отношений и мировых языков
имени Абылай хана, Алматы (e-mail: Natalya.Yem@ablairhan.kz)*

Основные тенденции трансграничного брачного рынка в Южной Корее в 2000-е годы: факторы спроса и предложения для женщин Центральной Азии (на основе статистических данных)

В статье отмечено, что в исторически моноэтнической среде южнокорейского общества численность межнациональных браков растет ежегодно. Показано, что этническая структура женихов и невест значительно расширились; заметное место в ней занимают женщины из постсоветских стран Центральной Азии. Автором сделана попытка раскрыть основные тенденции межэтнической брачности, показать уровень эндогамности внутриэтнических брачных предпочтений, определить факторы спроса и предложения на брачном

рынке страны и место в нем женщин Центральной Азии на примере Узбекистана и Казахстана.

Ключевые слова: межэтнический брак, мультикультурная семья, политика Дамунхва, Южная Корея, Узбекистан, Казахстан

Текст статьи

Список литературы

Ем Н.Б., т.ғ.д.,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
Алматы, Қазақстан

2000 жылғы Оңтүстік Кореядағы трансшегаралық некелесудегі негізгі ағымдар: Орталық Азия әйелдері үшін сұраныс пен ұсыныс факторлары (санак деректерінің негізінде)

Оңтүстік Корея қоғамының тарихи моноэтникалық ортасында ұлтаралық некелесудің саны күннен күнге өсіп келеді, күйеу бала мен қалыңдықтардың этникалық құрылымы неғұрлым кеңейген. Олардың арасында бұрынғы Кеңес үкіметінен, яғни, Орталық Азия әйелдері көрнекті орында шоғырланған. Мақалада этносаралық некелесудің негізгі ағымдарын ашып көрсетуге, яғни этникалық эндогамдық некелесудің деңгейін, ел ішіндегі некелесудегі сұраныс пен ұсыныс факторларын және ондағы Орталық Азия, мысалы өзбекстандық пен қазақстандық, әйелдердің орнын анықтауға әрекеттер жасалған.

Yem N.B., d.h.s.
Kazakh Ablai Khan UIR and WL, Almaty, Kazakhstan

Trends of inter-ethnic marriage market in South Korea in the 2000's: supply and demand factors for women in Central Asia (statistics)

In mono-ethnic environment, South Korean society inter-ethnic marriages are growing in the last decade. The ethnic diversity of the brides and grooms is extended. Among them are popping up, women from Central Asia, the former Soviet Union. This article reveals the main trends of inter etc.

Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ
ХАБАРШЫСЫ
«ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ АЙМАҚТАНУ»
СЕРИЯСЫ
№ 2 (16) 2014
ИЗВЕСТИЯ
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
СЕРИЯ
«МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ И РЕГИОНОВЕДЕНИЕ»

Начальник ИПЦ
Есенгалиева Батима Амиржановна
Дизайн, верстка
Кынырбеков Болат Смагулович

Издательско-полиграфический центр
не несет ответственности за достоверность и содержание
представленной информации

Подписано в печать 30.06.2014 г. Формат 70x90 1/16
Бумага офсетная. Печать RISO.
Объем п.л. 8,5. усл. - печ.л. 9,5. Заказ № 571. Тираж 500 экз.
Издательско-полиграфический центр
Казахского университета международных отношений
и мировых языков имени Абылай хана
г. Алматы, ул. Муратбаева, 200